

P 400(2)

KÖNYVTÁROS

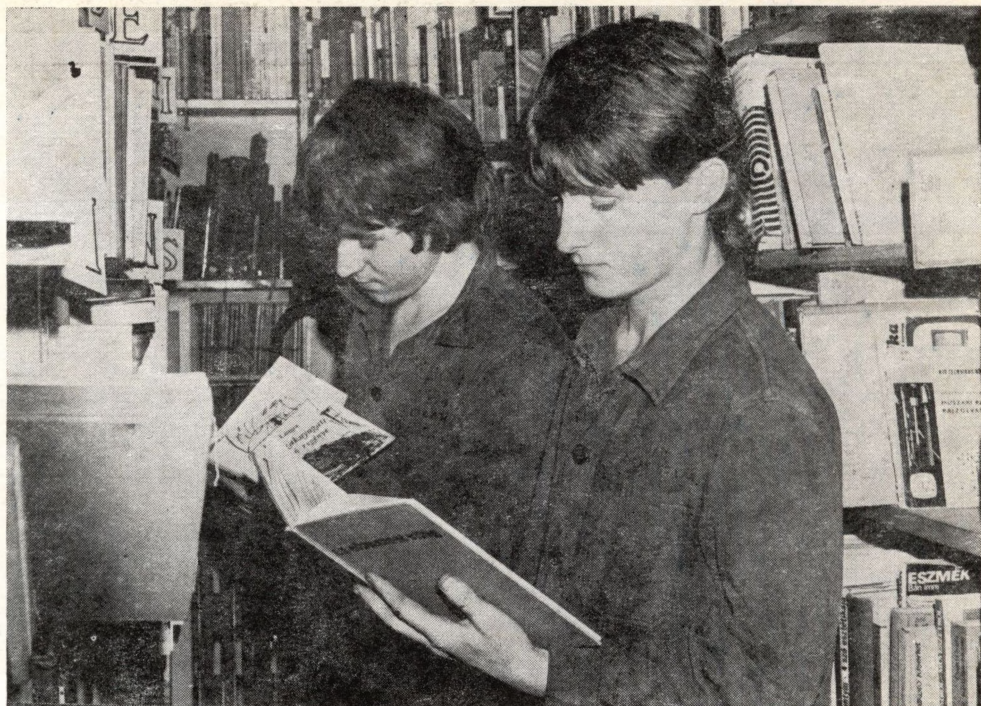

KÖNYVTÁRSZAKKÖZVETŐ
OSZK

9

1980

Kölcsönözhető

**Fiatalk az Április 4. Gépipari Tröszt szakszervezeti könyvtárában;
alsó képünkön részlet a hatvani szakmunkásképző intézet könyvtárának kölcsönzőjéből
(Baricz Katalin és Koncz József felvétele)**

TARTALOM

BARTOS ÉVA: Mi érdekli az olvasót?	507
SONNEVEND PÉTER: Együttműködés a hazai cikkirodalom feltárásában. Milyen lesz az Időszaki Kiadványok Repertórium?	509

ISKOLA ÉS KÖNYVTÁR

BOSNYÁK PÉTER: A fővárosi szakmunkástanulók és a könyvtárak	511
FAZAKAS ZSIGMONDNÉ: Egy szakmunkásképző intézet könyvtárának kapcsolatai	516
BAÁN MAGDOLNA: Óvodások a könyvtárban.	520

BESZÉLGETÉSEK A KÖNYVTÁRRÓL

DR. KOCH SÁNDOR: Könyvek és kövek (<i>Horváth Dezső</i>)	522
ÓNÓDY MIKLÓS: Új lehetőségek a mikrofilm-állomány építésében	524
DR. TÓVÁRI JUDIT: A beregi végei könyvtára (<i>Új városok könyvtárai</i>)	526

A KÖNYVTÁRAK ÉLETÉBŐL

Szabolcs-Szatmár megyei könyvtárvezetők továbbképzése Veszprémben (<i>Dr. Varga Józsefné</i>)	529
Zenei klub egy falusi könyvtárban (<i>Csillei Béla</i>)	535
SZÉKELY LÁSZLÓ—BOGNÁR ANDRÁS: Az egyházi évkönyvek a helytörténeti munkában (<i>Műhelykérdések</i>)	530
BERECZ JÓZSEF: A könyvtári közeg formálja könyvtárosát. Beszélgetés DR. ÚJ-SZÁSZY KÁLMÁNNAL (<i>Könyvtáros sorsok — könyvtáros pályák</i>)	532
A lapokban olvastuk (<i>Hajdú-Bihari Napló</i>)	536
Hírek	538

LÁTÓKÖR

SZ. NAGY LAJOS: Régi állomásépületek — új könyvtárak. Tények és be-nyomások a finn könyvtárakról	539
FOGARASSY MIKLÓS: Bemutatjuk a Petőfi Irodalmi Múzeumot	541
SZILVÁSSY ZOLTÁNNÉ: Az ISDS fejlesztési tervei	545
HEGYKÖZI ILONA: Ismerjük meg a központi könyvtártudományi információs szolgáltatásokat!	548

VALLOMÁSOK A KÖNYVTÁRRÓL

POMOGÁTS BÉLA: A zöld asztalok körül kibomló izgalmas világ	551
Helytelenül — helyesen. A határozatlan névelő használata (<i>Szabó Ernő</i>)	552
Kérdezz — felelek	553
<i>Könyvtárosok és bibliográfusok</i> : HEVESI ANDRÁS 1902—1940 (<i>Haraszthy Gyula</i>)	554
A Könyvtáros galériája: PAPP GYÖRGY (<i>Szelesi Zoltán</i>)	556

KÖNYVTÁRI SZAKIRODALOM

UNGVÁRY RUDOLF: Tezaurusz-technológia. Az információkereső tezauroszok készítésének folyamata (<i>Szabó Sándor</i>)	557
KÖRMENDY KINGA: A Knauz-hagyaték kódextörédei és az esztergomi egyház középkori könyvtárának sorsa (<i>Vértesy Miklós</i>)	557

BIBLIOGRÁFIÁK

Debreceni Szemle 1927—1944. Repertórium (<i>Reguli Ernő</i>)	558
Lapozgató	560
SZAKMAI FOLYÓIRATOK, HÁLÓZATI HÍRADÓK	561
KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK	565

A lapunk e számában között könyvjegyeket és egyéb grafikákat Papp György készítette

Из содержания

- Bartos Eva*: Что интересует читателя? Учет читательского спроса, проведенного среди 1400 читателей (507);
Sonnevend Péter: Каким станет Указатель периодических изданий Венгерской национальной библиографии? (509);
Разговоры о библиотеке. Интервью с минералогом, отставным профессором, лауреатом премии имени Кошута д-р *Koch Шандором* (*Хорват Держе*) (522);
Onodi Miklós: Новые возможности в формировании фонда микрофильмов (524);
Tóvári Judit: Библиотеки новых городов (Вашарош-намень) (526);
Cekély László—*Bognár András*: Церковные летописи, адреса-календари в краеведческой работе (530);
C. Nádь Ildikó: Факты и впечатления о библиотечном деле Финляндии (539);
Szilvassy Zoltán: Планы развития ИСДС (545);
Хидькёзи Илона: О центральных информационных услугах по библиотековедению в Венгрии (548).

From the contents

- Eva Bartos*: What are readers interested in? A survey of readers' requests among 1400 library users (507);
Péter Sonnevend: What will the Hungarian National Bibliography — Index to Serials be like? (509);
Talks about the library. Interview with *Dr. Sándor Koch*, professor emeritus of mineralogy (*Horváth Dezső*) (522);
Miklós Onódy: New possibilities in building microfilm collections (524);
Judit Tóvári: Libraries in new towns (Vásárosnamény) (526);
László Székely—*András Bognár*: Role of ecclesiastical yearbooks (schematism) in local history research (Workshop problems) (530);
Lajos, Sz. Nagy: Facts and impressions on Finnish libraries (539);
Mrs. Zoltán Szilvassy: Development plans of the ISDS (545);
Ilona Hegyközi: Central information services on library science in Hungary (548);

Aus dem Inhalt

- Eva Bartos*: Was interessiert den Leser? Eine Aufnahme der Leseransprüche unter 1400 Bibliotheksbenutzern (507);

- Péter Sonnevend*: Wie wird das Repertorium der periodischen Publikationen der Ungarischen Nationalbibliographie gestaltet? (509);
Gespräche über die Bibliothek. Interview mit *Dr. Sándor Koch*, Kossuthpreisträger, Mineralog, Universitätsprofessor im Ruhestand (*Dezső Horváth*) (522);
Miklós Onódy: Neue Möglichkeiten im Aufbau des Mikrofilmbestandes (524);
Judit Tóvári: Bibliotheken von neuen Städten (Vásárosnamény) (526);
László Székely—*András Bognár*: Die kirchlichen Jahrbücher (Schematismen) in der ortsgeschichtlichen Arbeit (Werkstattfragen) (530);
Lajos Sz. Nagy: Tatsachen und Impressionen über die finnischen Bibliotheken (539);
Frau Z. Szilvassy: Die Entwicklungspläne der ISDS (545);
Ilona Hegyközi: Über die ungarländischen zentralen bibliothekswissenschaftlichen Informationsleistungen (548).

Cikkeink szerzői

- Baán Magdolna*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 35. számú kerületi könyvtárának munkatársa; *Bartos Eva*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Berecz József*, a Miskolci Megyei Könyvtár igazgatója; *Bognár András*, a Kecskeméti Megyei Könyvtár munkatársa; *Bosnyák Péter*, a Szakszervezetek Budapesti Tanácsának munkatársa; *Fuzikas Zsuzsanna*, a Hatvani Városi Könyvtár igazgatóhelyettese; *Fogarassy Miklós*, a KMK munkatársa; *Haraszthy Gyula*, az Országos Széchényi Könyvtár nyugalmazott fősztályvezetője; *Hegyközi Ilona*, a KMK munkatársa; *Horváth Dezső* újságíró (Délmagyarország, Szeged); *Sz. Nagy Lajos*, a KMK munkatársa; *Onódy Miklós*, az OSZK fősztályvezető-helyettese; *Reguli Ernő*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa; *Sonnevend Péter*, az OSZK osztályvezetője; *Szabó Ernő*, a Népművelés olvasószervezője; *Szabó Sándor*, az Eötvös Loránd Tudományegyetem könyvtártudományi tanszékének adjunktusa; *Székely László* róm. kat. lelkész, Akasztó (Bács-Kiskun m.); *Szelest Zoltán* művészettörténész, a szegedi Móra Ferenc múzeum munkatársa; *Szilvassy Zoltán*, az OSZK osztályvezetője; *dr. Tóvári Judit*, a Miskolci Megyei Könyvtár munkatársa; *Vértessy Miklós*, az Egyetemi Könyvtár nyugalmazott osztályvezetője.

Főszerkesztő: **Gerő Gyula**
A szerkesztőség címe: 1111 Budapest, Bartók Béla út 32.
Telefon: 451-758, 664-805
Kiadja a **Lapkiadó Vállalat**
1073 Budapest, Lenin krt. 9—11. Tel.: 221-285.
Levélcím: 1906 Budapest, Pf. 223.
Felelős kiadó: **Siklósi Norbert**

Egyetemi Nyomda — 80.5820 Budapest, 1980.
Felelős vezető **Sümeghi Zoltán** igazgató

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a hírlapkézbesítő postahivatalkónál és a Posta Központi Hírlap Irodánál (postacím: Budapest V., József nádor tér 1. — 1900) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj 1/2 évre 48 forint. Egy szám ára 8 forint. Külföldön terjeszti a „Kultúra” Külkereskedelmi Vállalat. H—1389 Budapest, Postafiók 149.

KÖNYVTÁROS
A MŰVELŐDÉSI
MINISZTERIUM
LAPJA

INDEX: 25 449

Mi érdekli az olvasót?

Jól felelni az első pillanatra banálisnak tűnő kérdésre — ha mélyebben belegondolunk — egyik legnagyobb, leginkább központi gondja a könyvtári gyakorlatnak. A könyvtáraknak, könyvtárosoknak tudniuk kell, mi érdekli olvasóikat, hiszen ennek ismerete alapján befolyásolja az állománygyarapítást, a mind több helyen létesített és létesítendő általános részlegek állományának összetételét, de ugyanígy a közönségkapcsolatok alakítását, a könyvtárosi ajánlótevékenységet, az olvasónevelést, a közművelődési tevékenységet is. Mindezeket a teendőket szerencsés volna pontos „érdeklődési térkép” alapján végezni. A gyakorlatban a könyvtárosok természetesen rendelkeznek bizonyos benyomásokkal, érzékelnek például olvasói divatokat. Ezen felül némely helyen és olykor — ahol erre a regisztrálás módja lehetőséget ad — az olvasók több éven át feljegyzett olvasmányainak elemzését, vagy az éves kölcsönzési statisztikák utólagos értékelését is elvégzik. Ezek a tájékoztatói módok azonban eléggé esetlegesek és rendszertelenek a könyvtári gyakorlatban.

1400 olvasó érdeklődésének vizsgálata

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ olvasáskutatási osztálya az elmondottak szellemében egy úgynevezett érdeklődés-vizsgálattal kívánta a könyvtári olvasószolgálatok segítségére sietni. *Mándy Gáborral* közösen kidolgoztunk egy mérésre alkalmas módszert, majd ennek segítségével bizonyos eredményeket is igyekeztünk feltárni. Az olvasói érdeklődést nem pszichológiai oldalról közelítettük meg, bár igyekeztünk valamit megtudni az érdeklődés mélyén meghúzódó indítékokról, az érdeklődést motiváló tényezőkről is. Vizsgálódásunkban megelégedtünk az érdeklődésnek a felszínhez jóval közelebb levő, dinamikusabb rétegének feltárásával, mégpedig annak egy körülhatárolható metszetében: a különféle témák, ismeretágak, tárgykörök iránti olvasói érzékenység vonatkozásában.

A közművelődési könyvtárakat használó olvasók érdeklődési köreinek feltérképezéséhez egy 110 címszót tartalmazó kérdőívet, tesztlapot állítottunk össze. Az olvasó a címszavak mellett elhelyezett skála segítségével jelölhette meg az adott téma iránti érdeklődése (vagy érdektelensége) mértékét. Feltételeztük, hogy ha elég nagy számú olvasó tölti ki ezt a lapot, akkor a jelölésekből matematikai módszerekkel megtudhatjuk az egyes témák általános, valamint bizonyos csoportokra jellemző népszerűségét. Maguk a tesztlapok pedig az egyes olvasók érdeklődését közvetlenül feltáró információforrásként is felhasználhatók lesznek. A legnépszerűbb témák kiderítése módot ad a könyvtáraknak az állományukkal való egybevetésre: vajon mit tudnak nyújtani olvasóiknak a szóban forgó témakörökből. A vizsgálat két-három színhelyen egyébként ezt az elemzést tanulmány, szakdolgozat formájában el is végezték a könyvtárosok. A tesztlap címszavainak megfogalmazásában gyakran eltértünk a könyvtári szakrendi elnevezésektől, mert meggyőződésünk, hogy a könyvtárakban a polcokra kiírt fogalmak, tárgykörök nem feltétlenül azonosak az olvasók tudatában szereplő fogalmakkal. Erről az elképzelésünkről korábban, 1976-ban már volt szó a *Könyvtáros* hasábjain: *Havas Katalin* írt róla a negyedik, *Mándy Gábor* pedig a hetedik számban.

A módszer kidolgozása és előzetes kipróbálása után összesen nyolc helyszínen (öt vidéki és három fővárosi „A”- és „B”-típusú könyvtárban), több mint 1400 olvasó megkérdezésével végeztük el a vizsgálatot. A tesztlap kitöltésén kívül a könyvtárosok el is beszélgettek a kiválasztott olvasókkal.

Előrebocsátva azt a tényt, hogy a kiválasztott olvasók otthoni könyveit, s így vásárlási szokásait, valamint más könyvtárakból kölcsönzött könyveiknek összetételét nem vizsgáltuk, a következő érdeklődési térkép rajzolódott ki a vizsgálatból.

Az érdeklődés nehezen befolyásolható

A legkedvezőbbben minősített témák között a legnagyobb számban a *kulturális* érdeklődésre valló témákat találtuk, melyek az *általános műveltség* gyarapítását szolgálják (például irodalom, film, múzeumok, műemlékek, művészettörténet, történelem stb.). E hagyományosan „humán” érdeklődés mellett fontos szerepet kaptak a *közéleti, társadalmi, politikai* érdeklődésre utaló témák, belpolitikai kérdések (például az életszínvonal Magyarországon), továbbá a külpolitikai kérdések. *A tudomány és a technika* iránti érdeklődés egy-két, eléggé esetlegesnek mondható témában nyilvánult meg (űrrepülés, rákkutatás).

A legkedvezőtlenebbül minősített témák közé olyanok kerültek, amelyeket „il-lik” elutasítani, mert ezek a szokásos erkölcsi normáktól való eltérést képviselik (ho-moszexualitás, öngyilkosság, kegyetlenkedés; karrierizmus, borralválás stb.). Nem valószínű, hogy e témákról nem volnának hajlandók olvasni, tájékozódni a megkér-dezettek, csak éppen nem szívesen vallják be. Másfelől az is tény, hogy ilyenfajta témákról alig találhatunk maguknak olvasmányt a könyvtárban, tehát eleve nem is onnan szándékoznak kielégíteni efféle igényüket.

A teljes minta különböző szempontok szerinti csoportosítása némiképpen színezi azt a képet, amely az 1400 olvasó véleménye alapján alakult ki. Így például a fér-fiak és a nők vá'aszait összehasonlítva azt tapasztaltuk, hogy a férfiak körében — az átlaghoz képest — népszerűbbek a közéleti, a társadalmi, a nők körében pedig a magánéleti vonatkozású témák. Hasonlóképpen színezi a képet a különböző életkorú, iskolai végzettségű, foglalkozású olvasók véleményének tanulmányozása. Lényegbe-vágó eltéréseket azonban nem tudtunk kimutatni a különböző szempontok szerint csoportosított olvasók válaszaiban, inkább csak sorrendi eltérések mutatkoztak a népszerűségi listák 1—15. és 100—110. helyei között.

A feltárt érdeklődési körök állandóságára utal a vizsgálat egy évvel későbbi megismétlésének eredménye is. A témák népszerűségi sorrendje lényegében válto-zatlan maradt, csupán egy-két, valamilyen szempontból időszerű téma sorolódott előbbre az első vizsgálathoz képest, például a világgazdasági, illetve a leszerelési kérdések és a genetika. Ezekben a változásokban valószínűleg az olajár-emelkedé-seknek, valamint a tőkés világgazdaság világjelenségeinek „begyűrűző” hatását, a SALT-tárgyalásokról szóló bőséges kommentárok szerepét, továbbá Czeizel Endre nagysikerű tv-sorozatának figyelemfelhívó erejét fedezhetjük fel.

A tesztlapok alapján kibontakozó általánosan jellemző érdeklődési képet meg-kíséreltük a társadalmi munkamegosztásban különböző helyet elfoglaló csoportokra vonatkoztatni. Ezek az úgynevezett közelképek segítséget nyújthatnak a könyvtár-használó olvasók egyes rétegeinek alaposabb megismeréséhez.

Néhány jellegzetes, az átlagtól eltérő vonás a vizsgálat eredményeiből:

A könyvtárhasználó *szakmunkástanuló*król kapott kép valószínűleg kedvezőbb, mint ami a *szakmunkástanuló*król meglevő ismereteink alapján kialakult. A vizsgá-latunkban szereplő fiatalok minden bizonnyal a *szakmunkástanuló*k legmozgéko-nyabb, szellemileg legfrissebb, legaktívabb rétegét képezik. Érdeklődésükben igen sok a sportolással, az izgalmas, kalandos, érdekes eseményekkel kapcsolatos téma; az általános műveltség gyarapítására, a társadalmi valóság mélyebb megismerésére irányuló igényük azonban szerény. Érdeklődésükben lényegében egy „kitolódott” gyermekkor tükröződik.

A közművelődési könyvtárakba járó *középiszkolások* — bár érdeklődésük tük-rözi az életkori sajátosságként jelentkező sokszínűséget — elsősorban az iskolai tan-ulmányokkal kapcsolatos témákat sorolták népszerűségi listájuk elejére. Erőteljesen foglalkoztatja őket a diákélet minden problémája (pályaválasztás, tanulási módsze-rek, diákmozgalmak stb.), s néhány társadalmi, politikai kérdés is (életszínvonal, külpolitika). A vizsgálat időpontjában kölcsönzött könyvek is ezt az érdeklődést tükrözték. Még a szépirodalmi művek esetében is „haszonelvű” olvasást tapasztal-hattunk, ugyanis a kölcsönzött szépirodalmat az iskolai tananyaghoz, az érettségire, egyetemi felvételi vizsgára való készülődés jegyében olvassák. Az élményszerű ol-vasás — legalábbis könyvtári vonatkozásban — esetükben csak másodlagos szere-pet kap.

Az *egyetemi, főiskolai hallgatók* csoportjában rendkívül arányos érdeklődési képet kaptunk: minden benne van, ami egy 18—25 éves leendő értelmiségit érde-kelhet. Kulturális, közéleti, általános tudományos és technikai, valamint gyakorlati témák egyaránt helyet kaptak népszerűségi listájukon. Ők a szorosan vett szakmai érdeklődésükbe tartozó könyveket nyilvánvalóan a megfelelő szakkönyvtárakban szerzik be.

A könyvtárba járó *szak-, betanított és segéd munkások* érdeklődésére a szórako-zási és a művelődési igény, a természetszeretet, az otthonalakitás, valamint a sokféle hobby-tevékenység irodalmának kedvelése a jellemző. Az úgynevezett tár-sadalmi-közéleti témák köréből elsősorban saját osztályuk, rétegük helyzete, élet-és munkakörülményei érdeklik őket. A kölcsönzött olvasmányokat elemezve az út-leírás, útikönyv, vadászkaland, valamint a regényes történelem túlsúlyát tapasztaltuk.

Az *alkalmazotti* réteg könyvtárhasználati szokásaiban az általános műveltség gyarapításának igényét találtuk döntőnek, érdeklődési körükbe tartozónak elsősorban a kulturális, az úgynevezett humán témákat vallották. A valóságban, vagyis a köl-

csönzött művek alapján azonban legalább ilyen arányban érdeklődtek a kalandos, izgalmas témák iránt is.

A közművelődési könyvtárba járó *értelmiségiek* érdeklődésében a szakmai irányultság a meghatározó, mind a humán, mind a műszaki, mind az egyéb értelmiségiek körében. A szakmai érdeklődés mellett a kulturális, művészeti témák kedvelése is jellemző rájuk. Könyvválasztásuk rendszerint határozott, tudatos, a könyveket mint munkavégzésükhöz szükséges eszközöket használják.

E rövid „számadás” a vizsgálatnak csupán néhány részeredményét ismertette: az általánosan, illetve az egyes rétegekre jellemző főbb vonásokat. A kitöltött tesztlapokat a vizsgálatban részt vevő könyvtárak rendelkezésére bocsátottuk, ha igényt tartottak rájuk. Ők a helyszínen e lapok segítségével egyéni jellegzetességeket tártathattak fel. Mindezzel talán elősegítettük a még inkább személyre szóló, megalapozottabb olvasószolgálati, olvasónevelő munkát. Talán — éppen ezért — meg lehetne kísérelni valamennyi közművelődési könyvtárban az olvasói érdeklődés feltérképezését, és egyidejűleg a módszer további tökéletesítését is.

Bartos Éva

Együttműködés a hazai cikkirodalom feltárásában

Milyen lesz az Időszaki Kiadványok Repertórium?

A dokumentumokban rögzített emberi tudásanyag áttekinthetővé tételének története az újkor kezdetétől napjainkig — globálisan szemlélve — két fejlődési irányt mutat. Az egyik kezdőpontjánál *Gesner* egyetemes bibliográfiáját találjuk, amelynek mai kifejlett változatát az UBC-program (*Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel. Lásd a Könyvtáros 1977. évi 2. számát is.* — *A szerk.*) nyújtja. Eszerint az adott dokumentumtípust (témától függetlenül) a regionális felelősségkörű (országos) műhelyek regisztrálják, tárják fel és teszik egyetemes közkinccsé s egyben a szakterületek számára is hozzáférhetővé. A másik kezdetén a múlt százada indult szakterületi referáló lapok állnak, amelyek jelenleg a földrészekben átnyúló (műholdas) szakterületi információs rendszerekben öltenek testet. Eközben elvben az első vonal (egyik) forrásává válik a másodiknak (ez a rendszeralkotó összefüggés vált a Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszer alapjává is). A cikkirodalom sajátossága, hogy az első vonalnak, a dokumentumtípus szerint szakosodott számbavételnek soha nem vált általánosan elfogadott területévé (az alap gondolat sem a nemzeti bibliográfiákban, sem például az NTMIR megfelelő alrendszerében mind eddig nem valósult meg), ugyanakkor kiváltója volt, s mindmáig törzse a második vonal eredményeinek és törekvéseinek. Következésképpen úgy is fogalmazhatunk, hogy itt olyan határesetről van szó, ahol sem a doktrínér merevség (például: az általános, illetve a szakbibliográfia külön világot alkot), sem az első vonal kizárólagosság-igénye (például: a cikkfeltárás a szakbibliográfiák számára az általános cikkbibliográfia megléte esetén szakmailag nem indokolt) nem lehet célravezető. Ilyen megfontolások váltak a negyedféltizedes repertórium átalakításának elvi alapjává.

A magyar általános cikkbibliográfia (*Magyar Folyóiratok Repertórium* 1946-, 1977-től *Magyar Nemzeti Bibliográfia. Időszaki Kiadványok Repertórium*) történetileg akkor jött létre, amikor ugrásszerűen megnőtt az új társadalmi rendben a tudományos tevékenység jelentősége, átfogó hasznosításának igénye, s amikor a főhivatású kutatóhelyek hálózata szervezetileg is kiépülően volt. Am a szaktudományok sajátos igényei mihamar oda vezettek, hogy szükségesnek látszott területük hazai dokumentumainak bibliografizálása (az informálódás lehetőségeinek megteremtésében a „hazai” szempontot jószerivel csak a „legnemzetközibb” tudománycsoportban, a természettudományokéban nem tartották nélkülözhetetlennek): a könyvtárügytől a húsiparig, az orvostudománytól a honismeretig ma mintegy negyven nemzeti szakbibliográfia „hasítja ki” a maga anyagát az általános bibliográfiát tápláló cikktermésből. Így — miközben a nemzeti könyvtártól a repertórium összeállítására mind nagyobb erőfeszítéseket követelt (illusztrálják ezt kerekített adataink a források és leírások számának időbeni alakulásáról: 1948: 50 — 1,5 ezer; 1949: 100 — 4 ezer; 1959: 220 — 10 ezer; 1969: 360 — 13 ezer; 1980-ban várhatóan:

650 — 25 ezer körül) — a szolgáltatás végső hasznosítását egyre inkább háttérbe szorítják a szakbibliográfiák. A repertórium fontossága két felhasználási területen egyértelmű: a szakbibliográfiák (és tematikus irodalomjegyzékek) összeállításakor kontrollként, valamint a közepes méretű városokban — ahol nincs meg a feltétele a nagyszámú szakbibliográfia párhuzamos használatának — az irodalomkutatás eszközeként (az utóbbi esetben is elsősorban társadalomtudományi és mezőgazdasági témakörökben). Természetesen emellett kiegészítő információforrásként is használható az általános profilú tudományos könyvtárakban és alkalmanként bizonyára külföldi „lelőhelyeinken” is (ahova elsősorban a Széchényi Könyvtár cserekapcsolatai révén jut el).

Az átalakítás feltétele: együttműködés és munkamegosztás

A repertórium ésszerű átalakításának irányát e körülmények szinte önmaguktól adják: a hazai cikktermés minden területet átfogó feldolgozása, bibliografizálása — mint alapkövetelmény — teljesíthető a szakbibliográfiai központok és a nemzeti könyvtár munkamegosztása, illetve az ezt szolgáló kapcsolatrendszer kiépítése révén. Olyan jellemzők alapján, mint a kurrenszesség (negyed-, féléves átfutási idő), a teljesség, a megfelelő feltárási-visszakeresési minőség, a társadalomtudományok iránti komplex, interdiszciplináris igény, a munkamegosztásos együttműködés megbízhatósága a jelenlegi szakaszban a következő intézmények „társulása” látszik célszerűnek: *A Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium Információs Központja* (mezőgazdaság, élelmiszeripar, állatorvostudomány: Magyar Mezőgazdasági Bibliográfia), *Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár, OIK*, korábban OOKDK (orvostudomány, egészségügy: Magyar Orvosi Bibliográfia), *Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ* (műszaki tudományok, iparágak: Műszaki Lapszemle-sorozatok, amelyek 1981-től kezdve a magyar anyagot teljességre törekvően bibliografizálják) és *Országos Széchényi Könyvtár* (társadalom- és természettudományok: MNB Időszaki Kiadványok Repertórium). Változatlanul megoldatlan egyelőre a sajtóban publikált szépirodalmi művek regisztrálása — úgy tűnik, hogy az OSZK jelenlegi helyzetében erre nem tud vállalkozni.

A Széchényi Könyvtár feladatának tartjuk, hogy a nemzeti könyvtár — a jelzett szakterületi felelősség vállalása mellett — a teljes hazai időszak kiadványtermés változatlan áttekintése révén az együttműködő intézményeknek folyamatosan szolgáltatassa az úgynevezett szóródó irodalom adatait. Ezt a partnerbibliográfiák teljességét szolgáló feladatot úgy teljesítjük, hogy a megfelelő gyűjtőkörbe vágó anyagról a feldolgozás során leírást készítünk, amennyiben a forrást az adott intézményben nem dolgozzák fel analitikusan (mert nem áll rendelkezésre). Ezzel egyrészt megkönnyítjük, másrészt szakmailag is biztonságosabbá tesszük munkájukat. Számunkra pedig az együttműködés azt eredményezhetné, hogy becsülünk szerint 25—30 százalékkal kevesebb leírást kellene készítenünk, s felszabaduló erőinkkel vállalkozhatnánk a társadalomtudományi anyag tárgyszavazására (éves tárgyszómutató összeállítására), s egyben valamit enyhítenénk az OSZK nyomdai gondjain is. Az éves tárgyszómutató révén a felhasználó a továbbiakban könnyebben végezhet tematikus visszakeresést (jelenleg ez csak úgy oldható meg, ha minden egyes füzetben fellapozzuk a megfelelő szakcsoportot). Egyidejűleg egyszerűsítjük a szakrendet is, ugyanis a mai 400 szakcsoport következményeként egy-egy szakcsoportra füzetenként átlagosan csak 5 leírás jut, miközben a szakcsoportoknak mintegy a harmada egyáltalán nem „produktív”. Elképzelésünk szerint a társadalom- és a természettudományok anyagának rendezése legfeljebb 100 szakcsoporttal is jól megoldható, ha kellően figyelembe vesszük a szaktudományok logikáját, a felhasználói arányokat illetőleg pedig a cikktermés tematikai megoszlását (az utóbbit részletesen elemeztük, s az elemzés bizonyos eredményeit a *Könyvtári Figyelő*ben kívánjuk összegezni). Eddigi gyűjtőköri elveink továbbra is érvényben lesznek, tehát a tudományos értékű vagy a tudományos kutatásban hasznosítható cikkeket dolgozzuk fel. Mindössze annyi változásra készülünk, hogy az eddiegkéknél szélesebb körben dolgozzuk fel az érdemi művészeti bírálatokat (színházi bemutatókról, kiállításokról stb.). A címléírás tekintetében számos változás lesz, a repertórium átalakításának pillanatától kezdve alkalmazni fogjuk az új szabványokat (illetve érett tervezeteket) a bibliográfiai leírás, a személyi, a földrajzi és a testületi nevek, valamint a transliterálás terén.

A repertórium új változata először 1981 januárjában kerül a felhasználók kezébe.

Sonnevend Péter

A fővárosi szakmunkástanulók és a könyvtárak

Az 1978/79-es tanévben a budapesti szakmunkásképző intézetek tanulólétszáma 27 657 fő volt. Ez a szám egyébként csökkenő irányzatú, hiszen például az 1976/77-es tanévben 28 855 volt a tanulók száma (ebből középiskolai végzettséggel 2427-en rendelkeztek).

1978. december 31-én a budapesti szakmunkástanulók közül csaknem minden tizedik (2746) tagja volt valamelyik szakszervezeti könyvtárnak. A legtöbben (910-en) a vasasszakszervezet, illetve — 740-en — az Építők szakszervezetének könyvtáraiba iratkoztak be, s számottevő volt még a jelenlétük a textiles és a vasutas szakszervezet könyvtáraiban is. A többi szakma könyvtáraiban elenyésző számban olvastak. A szakmunkástanulók 9 százaléka látogatja a tanácsi könyvtárakat, 55 százalékuk pedig az iskolai könyvtárak olvasója. Az összesített beiratkozási arány (74 százalék) jó könyvtári szervezethez bizonyít. Ez a százalékos arány azt is jelzi, hogy a szakmunkástanulók többsége — érthetően — az iskolai könyvtárakat veszi igénybe, ám azt is, hogy iskolai könyvtári beiratkozási arányuk megegyezik az általános iskolásokéval, de elmarad az egyéb középfokú oktatási intézmények iskolai könyvtáraiba beiratkozottak arányától (85 százalék).

A szakmunkástanulók könyvtári beiratkozásának pontos számadatát nehéz megállapítani, mivel nincsenek adatok a párhuzamos tagságról. Sok fiatal ugyanis egyaránt látogatja az iskolai és a közművelődési könyvtárakat. A jelenlegi adatok előrelépést tükröznek a tíz évvel ezelőtti állapothoz képest. Ez főként annak köszönhető, hogy az 1970-es évek eleje óta a budapesti szakmunkásképző intézetekben igen jó könyvtári hálózat alakult ki. Szóljunk hát ezekről is!

A szakmunkásképző intézetek könyvtárai

Elsőként tekintsük át az intézeti könyvtárakra vonatkozó főbb statisztikai adatokat a fővárosi iskolai könyvtári szakfelügyelettől kapott tájékoztatás alapján.

Budapesten 37 szakmunkásképző intézetben működik iskolai könyvtár, közülük 17 alkalmas tanítási órák tartására. 6 helyiség 100 négyzetméter körüli alapterületű vagy annál nagyobb. A könyvtárak többsége tanterem nagyságú, de négy helyen például klubszobában vagy a folyosón helyezik el a könyveket. Örvedetes, hogy magas a szabadpolcos könyvtárak száma (24).

A személyi ellátottság is kedvező; a könyvtárosok 70 százaléka függetlenített, 8 százalékuk tiszteletdíjas, 17 százalék órakedvezményt kap, és csupán 5 százalék a társadalmi munkás. Sok a szakképzett könyvtáros-tanár; a többiek számára a szakmai ismeretek elsajátítására tanfolyamot szervez a Fővárosi Pedagógiai Intézet, ahol továbbképzésük is történik.

Az 1978-as adatok szerint a könyvállomány 291 501 kötet, az egy tanulóra jutó kötettség 10 volt. Az ugyancsak egy tanulóra jutó évi 32 forintos fejlesztési összeg lehetővé tette a folyamatos vásárlást. A legutóbbi időben viszont sokhelyütt kedvezőtlen előjelű változást is megfigyelhettünk: *számos iskolában erősen csökkent a könyveszerzésre fordítható összeg*. Ez a visszaesés lehetetlenné teszi a tervszerű, folyamatos és kívánatos mértékű állománygyarapítást, s óhatatlanul tartalmi, minőségi romlást okoz. A gyűjtemények összetétele (az állomány 40—60 százaléka szépirodalmi és ismeretterjesztő mű) általában megfelel a követelményeknek, erősen kapcsolódik a szakmai képzéshez is. A beszerzés azt is figyelembe veszi, hogy a közismereti tárgyak óraszámja igen alacsony, és a meglévő műveltségi hiányok pótlásában a könyvtárnak igen fontos szerepet kell vállalnia. (Ebben a tekintetben egyébként a közművelődési könyvtárakra is nagy feladat hárul.) Természetesen az átlagok nagy eltéréseket takarnak. A könyvtárak 28 százaléka rendelkezik 10 000 kötet feletti, 54 százaléka 5—10 000 közötti, 18 százaléka pedig 5000 kötetesnél kisebb állománnyal.

Nagy eltérések mutatkoznak az állomány feltártságában is; a katalógushálózat további fejlesztésére volna szükség.

Több iskolában hangzóanyagokkal is kiegészül az állomány: az elmúlt évekig gazdagodtak a — főként az oktatást segítő — lemezgyűjtemények, de ma már, saj-

nos, ismét kevesebb lemez beszerzésére futja az állományfejlesztési összegből. Ugyancsak csökken a folyóiratok száma is: az 1978-as évben még átlagosan 30–50-féle folyóiratot rendeltek meg a könyvtárak — ma már ez a szám is kisebb.

A könyvtárak a szakmunkásképző intézetekben folyó kulturális nevelőmunkában általában nagyon fontos, szinte meghatározó szerepet játszanak. Tevékenységük — a könyvkölcsönzés, helybenolvasás stb. — az iskolai kulturális élet szinte minden területéhez kapcsolódik. Korántsem a teljesség igényével néhány példa: könyvtárbemutató órák; tanórák a könyvtárban (a „rendhagyó” irodalom-, történelemórák mellett szakmai tanórák is); könyvtárhasználati foglalkozások (katalógusok, kézikönyvek használatának megtanítása, ismerkedés a szakkönyvekkel, folyóiratokkal stb.); a közismereti és a szakmai tantárgyi versenyekre való felkészüléshez folyóiratok, szakkönyvek stb. ajánlása és a tanulók rendelkezésére bocsátása; segítség nyújtása a könyvtárosok vagy mások (KISZ-szervezet, ifjúsági klub stb.) által szervezett vetélkedők forgatókönyvének elkészítéséhez, illetve a versenyzők felkészüléséhez; az iskolában működő ifjúsági klubokkal, szakkörökkel, amatőr művészeti csoportokkal való együttműködés (szakirodalom, hanglemezek szolgáltatása, előadások, aktivizáló foglalkozások a könyvtárban stb.); továbbá számtalan könyvtári szervezésű rendezvény: író-olvasó találkozók, könyv- és filmviték, politikai, irodalmi, művészeti előadások, valamint — főként a könyv ünnepeihöz és a politikai, kulturális évfordulókhoz, eseményekhez kapcsolódó — kisebb-nagyobb könyvkiállítások stb.

Említést érdemel a könyv- és könyvtárnépszerűsítés formáinak sokasága, színessége a plakátoktól, hirdetőablaktól, faliújságoktól kezdve az iskolaújság, az iskolarádió nyújtotta lehetőségek felhasználásán keresztül a legismertebb és legnépszerűbb formáig: a kiállításig.

Az olvasókkal való foglalkozás fontos szempontja az, hogy a tanulók között sok a hátrányos szellemi környezetben élő fiatal, sok a bejáró, aki kulturális igényeinek kielégítésében fokozottabban az iskolára van utalva, s minthogy ez a réteg általában nem tanul tovább, a könyvtárnak még nagyobb részt kell vállalnia abban, hogy az önálló ismeretszerzési készség kialakuljon a tanulóknál. A továbblépést a működési feltételek folyamatos javítása mellett abban látjuk, hogy *a tanításban az eddigieknél is jobban kell támaszkodni a könyvtár kínálta lehetőségekre*. A tanulókat önálló feladatokkal, kutatómunkával kell megbízni és törekedni kell a könyvtárban tartott közismereti és szakmai tanórák számának növelésére.

Itt kell szólnunk arról is, hogy a főváros 21 szakmunkásképző intézetében van rendszeres könyvterjesztés; kilencben állandó (bizományosi), tizenkettőben negyedévenként vásár formájában (mozgóárusi), az ünnepi könyvvetés vagy a téli könyvvetés idején pedig az ÁKV több olyan iskolába is eljuttatja a könyveket, ahol nincs rendszeres árusítás. Azokban az intézetekben, ahol rendszeres könyvterjesztés van, 1979-ben 716 ezer forint értékben adtak el könyveket, de iskolánként igen nagy az eltérés. A bevétel növelésénél sokkal fontosabb, hogy a könyvterjesztés is közmű-

**Szakkunakástanulók
az Április 4. Gépipari
Tröszt szakszervezeti
könyvtárában**

velődési szemléletű legyen, erősödjék a könyvtárak és a könyvterjesztés közti együttműködés.

Örvedetes, hogy az együttműködés példáival — nem utolsósorban az ÁKV kedvező „hozzáállásának” köszönhetően — mind többször találkozunk a gyakorlatban is.

Az oktatási és a művelődési intézmények kapcsolata

A művelődési intézmények — a szakmunkástanuló réteggel kapcsolatos — tevékenységüket vagy önállóan, saját kereteik között szervezik, vagy — s ez az irányzat örvedetesen erősödik — a szakmunkásképző intézetekkel egyeztetve, velük közösen.

A szakmunkásképző intézetek könyvtárosainak feladata e téren nem annyi csupán, hogy a művelődési házak, múzeumok, színházak, mozik stb. által kínált lehetőségeket népszerűsítsék és tudatos válogatással ráirányítsák a tanulók figyelmét bizonyos rendezvényekre, művelődési és szórakozási lehetőségekre. Szükséges, hogy az érintett szaktanárokkal közösen részt vegyenek (könyvek, folyóiratok felhasználásával, a programra való „felkészítéssel” vagy az utána következő vitával, beszélgetéssel stb.) a külső rendezvények tartalmi segítségében, hatásfokuk emelésében is. Az 1979/80-as tanévben a budapesti szakmunkásképző intézetek (a kollégiumokkal és a szakközépiskolákkal együtt) összesen 1234 ismeretterjesztő előadást rendeltek a TIT budapesti szervezétől. Ezek 27 százaléka természettudományos, 36 százaléka társadalomtudományi témákkal, a többi pedig a művészetekkel (15 százalék) és egyéb témákkal (22 százalék) foglalkozott. Nem szükséges magyaráznunk, hogy mindez milyen gazdag kapcsolódási (figyelemfelkeltő, elmélyítő, továbbgondolkodtató stb.) lehetőségeket kínál a könyvtárosoknak.

Hasonlóképpen igen jól kiaknázhatók a budapesti múzeumok nyújtotta művelődési lehetőségek (múzeumi vetélkedők, műelemzések, szakmunkástanulók múzeumi tanórája, múzeumi, műemléki séták, bekapcsolódás üzemtörténeti gyűjtésekbe stb.). E területen az intézetek és a könyvtáraik együttműködése a Munkásmozgalmi Múzeummal, a Petőfi Irodalmi Múzeummal és a Szépművészeti Múzeummal a legeredményesebb.

A budapesti művelődési otthonok többsége is hangsúlyozottan foglalkozik a szakmunkástanulók művelődésének segítségével. A későbbiekben még említésre kerülő jó példákat megelőzően azonban meg kell jegyezni, hogy, sajnos, sok helyütt nem valósul meg az egyazon épületben működő művelődési házak és könyvtárak kívánatos együttműködése. Nem mindig találják meg (vagy nem is keresik?) a lehetséges kapcsolódási pontokat, s nem segítik, erősítik egymás — azonos célú — tevékenységét.

Szakmunkástanulók a közművelődési könyvtárakban

A Szabó Ervin *kerületi könyvtárak*, valamint a fővárosi szakmunkásképző intézetekben és a kollégiumokban működő könyvtárak között hosszú évekre visszanyúló jó kapcsolat van. Elmondható, hogy valamennyi szakmunkásképző intézeti könyvtár munkakapcsolatban áll a legközelebbi FSZEK könyvtárral. Sok helyen kötnek együttműködési szerződést a szakmunkásképző intézeti könyvtárak a fővárosi hálózat könyvtáraival. Evente több mint 200 tanulócsoport vesz részt a Szabó Ervin könyvtárakban tett látogatáson, amely jó alkalom a beiratkozásra is. A könyvtárak munkatársai az iskolai könyvtárosokkal közösen színvonalas rendezvényeket szerveznek a szakmunkástanulóknak, neves írók, irodalomtörténészek, előadóművészek közreműködésével. A vetélkedők forgatókönyveinek elkészítésével, azok vezetésével, a zsűrizésben való részvétellel is segítenek, s hasznos a kiadványok, módszertani anyagok, kiállítások cseréje is.

A budapesti *szakszervezeti könyvtárakba* beiratkozott szakmunkástanulók több mint 40 százaléka az önálló könyvtárakat látogatja. Ezek többsége a lakóterületre is kölcsönöz, kapcsolatot teremt az iskolák könyvtáraival és szervezeten toborozza szakmunkástanuló olvasóit. Ennek egyik legjobb módja a könyvtárbemutató foglalkozás, amely a pillanatnyi beiratkozáson kívül megismerteti a munkahelyi művelődési lehetőségeket és segít abban is, hogy az oktatás befejezése után is rendszeres könyvtári olvasó maradjon a fiatal szakmunkás. (Mivel ezek a jobban felszerelt könyvtárak is, a tanulók könyvtári ellátása itt kedvezőbb.)

Néhány példa: A *textiles szakszervezet* központi könyvtára három szakmunkásképző intézetben működtet letéti könyvtárat. A *vasasszakszervezet* könyvtárhálózata arra törekszik, hogy a munkahelyen „közelítse meg” a szakmunkástanulót. Így például a *Ganz-MAVAG* könyvtára az egyik, VIII. kerületi szakmunkásképző intézettel tart kapcsolatot, az *Ikarus Művelődési Központ* könyvtárosa pedig a tanév végén korrepetálást szerveznek a gyárban dolgozó szakmunkástanulóknak magyarból és történelemből. A *KPVDSZ* központi könyvtára két kereskedelmi szakmunkásképző in-

tézet könyvtárának létrejöttét, állományának kialakítását nemcsak könyvek átadásával segítette, hanem például a Békés Glass élelmiszer-kereskedelmi szakmunkásképzővel alakított ki szinte egyedülállóan tartalmas és elmélyült munkakapcsolatot. A Fővárosi Művelődési Ház könyvtárában eddig tanévenként 300 szakmunkástanuló vett részt könyv-, folyóirat- és könyvtárismertetéseken. Az FMH az egyes tanulókról az olvasási szokásokat, érdeklődési kört stb. rögzítő feljegyzéseket készített, ezzel is segítve a pedagógusok nevelőmunkáját. Kiemelendők a Csepeli Munkásotthonban évek óta zajló színvonalas rendhagyó irodalomórák is, melyeknek a Bajági Ferenc Szakmunkásképző Intézet tanulói a látogatói. A Csepeli Művek szakszervezeti könyvtára évek óta segíti ezt az iskolát azáltal, hogy a műszaki könyvnapok keretében könyvismerető előadásokat tart, felfrissíti az intézet könyvtárának könyvállományát, könyvet ajándékoz stb.

A szakmunkásképző intézetek nevelési-oktatási tervéhez kötődő programok sokaságával járul hozzá a *Teszársz Károly Vasas Művészegyüttes és Ifjúsági Ház* — a könyvtárral is közösen — a tanítás és a tanulás hatékonyságának növeléséhez. Például: gyakorlati foglalkozások keretében a lexikonok, szótárak, katalógusok, bibliográfiák használatára tanítja meg a leendő szakmunkásokat, napilapokat, folyóiratokat ismertető számukra, rendhagyó irodalom- és történelemórákat tart, az alkotóképességet fejlesztő felismerő játékokat stb. rendez a tudomány, művészet, technika területéről.

Az I. évfolyamos gyermekek a tanév kezdete előtt egy héttel érkeznek a *Lőrinci Fonóba*, ahol az üzem, a művelődési ház és a könyvtár közös szervezésében számtalan program várja őket. Ezek sorában természetesen szerepel a könyvtárral való megismerkedés is, melynek keretében a gyermekek különböző témákból összeállított, játékos formában feltett kérdésekre válaszolnak, „szellemi totót” töltenek ki. A kapott válaszok tájékoztatják az érdekelteket a tanulók felkészültségéről, érdeklődési köréről, olvasási szokásairól stb., s ezáltal segítséget nyújtanak a következő évek közművelődési munkájának tervezéséhez. (A művelődési ház könyvtárai ezenkívül még egy ifjúsági irodalmi kört is működtetnek.) Az *EVIG Művelődési Központ* könyvtára a fiatalok részére elkészítette a könyvtárban fellelhető tudományos-fantasztikus irodalom bibliográfiáját.

A további példák sorolása helyett egy általánosítható megállapítás: a szakmunkástanulókkal való törődés, olvasóvá nevelésük és általában a szakmunkásképző intézeti könyvtárakkal való kapcsolatfelvétel, együttműködés főként az egyes szakszervezetek központi könyvtárainak és a művelődési otthonok könyvtárainak tevékenységében foglal el fontos helyet. Sokkal kevésbé mondható el mindez az üzemi, munkahelyi könyvtárakról. A legtöbbször már a kapcsolatfelvétel sem sikerül, mindössze egy-két szakmunkásképző intézeti és munkahelyi könyvtár között jött létre együttműködés. Éppen ezért az e területen történő további előrelépés érdekében megbeszélést folytatott a Szakszervezetek Budapesti Tanácsa a közművelődési könyvtári szakfelügyelettel, s ennek eredményeként a szakfelügyelők munkahelyi könyvtári látogatásaik alkalmával a jövőben még inkább felhívják az üzemi könyvtárosok és szbittkárok figyelmét a szakmunkásképző intézeti könyvtárakkal való kapcsolatfelvételre. Hasonlóképpen az SZBT is szorgalmazza a folyamat erősödését az ágazati-iparági szakszervezeteknél.

A szakmunkástanulók irodalmi ízlése — tennivalók

Az 1960-as években a tanácsi hálózat néhány könyvtára elemezte a szakmunkástanulók olvasmányait. Azóta — ismereteink szerint — az olvasáskutatás budapesti vonatkozásban nemigen foglalkozott ezzel a réteggel, így írásos dokumentumokra nem hivatkozhatunk. A napi könyvtárosi gyakorlatban azonban összegyűltek ismeretek e kérdés vázlatos megítéléséhez.

A szakmák nagy részét illetően az első évfolyamok tanulóinak olvasói ízléséről egyszerűen beszélni sem lehet, mert túlnyomó többségük az általános iskola nyolc osztályának elvégzése után is még mindig olvasástechnikai zavarokkal küszködik. Az ő számukra a legkézenfekvőbb a meséskönyvek megismertetése, felolvasások rendezése, az olvasás gyakoroltatása stb. Ebben a korosztályban általánosnak mondható az ifjúsági irodalom népszerűsége.

A Szakszervezetek Budapesti Tanácsa, a KISZ és a Hazafias Népfreont Budapesti Bizottsága nyaranként rendszeresen szervez olvasótábort a fővárosi szakmunkástanulók számára. A legutóbbi táborokban csaknem húsz szakmunkásképző intézet 130 tanulójának könyvtári tagságáról és olvasói ízléséről készítettünk rövid felmérést. Úgy érezzük, érdemes a főbb jellemzőkről szólnunk, de hozzá kell tennünk, hogy a válaszok alapján elének táruelő kép minden bizonnyal kedvezőbb az átlagos helyzetnél, hiszen ezekben a táborokban általában a kulturális munkában élenjáró, érdeklődő fiatalok kapnak meghívást. Feltételezésünket igazolja, hogy a fővárosi szakmunkásta-

**Szaktanulók
az Április 4. Gépipari
Tröszt szakszervezeti
könyvtárban
(Baricz Katalin felvételei)**

mulók 74 százalékos beiratkozási arányával szemben a táborokban megkérdezettek (130 tanuló) közül csupán kilenc (7 százalék) volt a könyvtárba egyáltalán nem járók száma. Ezzel szemben 37-en párhuzamosan két könyvtárat is látogatnak, sőt az egyik tanuló 3 könyvtárnak is tagja. (Mivel a gyerekek többsége vidéki volt, 25 esetben az iskolai könyvtár mellett a községi könyvtárat említette meg.)

Átlag havonta látogatják a könyvtárat, azonban ez nem mindig mutatkozik meg az évente elolvasott könyvek számában. Néhányan közöttük a korosztályra jellemzően egyik könyvet a másik után olvassák, de egyrészt rendkívül felületesen, másrészt pedig olyanokat, amelyek nem igényelnek komolyabb elmélyülést. (Akdott olyan tanuló is, aki saját bevallása szerint évi 80—90 könyvet olvas, de ugyanakkor még a legutóbb olvasottak szerzőjét vagy címét sem tudta megnevezni.) A kedvelt műfaj természetesen a regény, azon belül a fantasztikus regény és a krimi, valamint az ifjúság problémáival foglalkozó könyv (*Sükösd Mihály: Hippi világ; Miklós Tibor: Keresem a szót*). Amint azt a kedvenc könyvek listája mutatja, az ifjúsági regényeken sokszor az úgynevezett lányregényeket értik. A fiúkra jellemző a természetudományok, műszaki témák és a történelem iránti érdeklődés is. A „Melyik volt a legemlékezetesebb könyvélményed?” kérdésre mindössze 30 fiatal tudott szerzővel és pontos címmel megjelölt könyvet (könyveket) megnevezni, a többiek csak a címet ismerték, néhányan pedig a rövid tartalmat írták le. A magyar írók között a kedvencek: *Szilvási és Berkesi*. A mostanában olvasott könyvek szerzői között elvtelve szerepel még *Jókai, Móricz, Mikszáth, Örkény, Sánta Ferenc és Moldova György* neve. A világirodalomban *May Károly* „vezet”, őt követik a krimiírók, majd egy-egy esetben *Shakespeare, V. Hugo, Zola, Hemingway, Steinbeck*, a kortárs írók közül pedig *Ajmatov, Merle, Malamud és Cortázar*. Költő nevét (*Radnóti, Petőfi, Simon István*) mindössze 3 lány említette. Ezek az eredmények megegyeznek a könyvtárosi tapasztalatokkal, és felhívják a figyelmet arra, hogy a szaktanulók rétegével rendszeresebben és elmélyültebben kell foglalkozniuk a könyvtáraknak.

Végezetül, csak címszavakban: mire kell összpontosítanunk a figyelmet a további munkánkban? Minthogy az adatok szerint a szaktanulók, mint olvasók, a legnagyobb számban a szaktanulók intézetek könyvtárait látogatják, a legfőbb feladat ezek továbbfejlesztése és támogatása. Általános követelmény, hogy — a tárgyi feltételek folyamatos javítása mellett — a különféle könyvtártípusok között szorosabb munkakapcsolat és együttműködés alakuljon ki. Például a szakszervezeti könyvtárak fordítsanak az eddiginél sokkal nagyobb gondot az iskolai könyvtárakkal való együttműködésre, a könyvtárbejelentők rendezésére, a végzős tanulók munkahelyi vagy tanácsai könyvtárba történő irányítására. Az üzemi, munkahelyi könyvtárak propagandamunkájukban helyezzenek nagyobb súlyt a szaktanulók rétegére, az eddiginél jobban vonják be őket a különféle könyvtári rendezvények látogatóinak sorába. Minden rendelkezésükre álló eszközzel törekedjenek arra, hogy az intézetekben megindult kedvező folyamat, a szaktanulók rendszeres könyvtári olvasóvá válásának folyamata ne szakadjon meg a végzősök munkába állásakor.

Bosnyák Péter

Egy szakmunkásképző intézet könyvtárának kapcsolatai

Hatvanban, a korszerű, impozáns szakmunkásképző intézet épületének árnyékában régi földszintes ház szerénykedik: ennek nagy részét az iskolai könyvtár foglalja el. A szép új iskolában a könyvtári feladatok ellátására mindössze 16 négyzetméteres helyiséget „álmodtak meg” a tervezők. Az iskola vezetésén, fenntartóin múlt, hogy nem a működésre keptelen iskolai könyvtárak száma szaporodott, hanem olyan intézmény jött létre, amely összetett feladatok elvégzésére képes.

A szolid épületkülső mögött ugyanis szép, korszerű iskolai könyvtár rejtőzködik. Öt éven belül kétszer volt itt könyvtáratavátás: 1974-ben 72 m² alapterületű, 1979-ben pedig 210 m²-esre bővített könyvtárat vehettek birtokba a használók. Főfoglalkozású, nagy szakmai tapasztalattal, gyakorlattal rendelkező könyvtáros végzi öt éve a könyvtári teendőket. 6100 kötetes, jól válogatott könyvvállomány, ezen belül színvonalas kézikönyvtári gyűjtemény, 35 féle folyóirat és hanglemezek állnak a tanulók rendelkezésére. A kölcsönzési idő heti 24 óra. A könyvtár szabadpolcos kölcsönzökből, olvasóteremből, előadó-, illetve klubszobából és a könyvtáros irodájából áll. A hangtár helyiségét most alakítják ki.

Az eddig felsoroltakból is kitűnik, hogy a könyvtár rendeltetészerű működésének megvannak a tárgyi és a személyi feltételei. Mit jelent a rendeltetészerű működés? A korszerű iskolai könyvtárnak a pedagógiai tevékenységben eszközként használt könyvek *gyűjteményének* kell lennie. Segítenie kell az iskolában folyó oktató, nevelő munkát. Fontos szerepet kell betöltenie az öntevékeny könyvtárhasználati és tájékoztatói szokások kialakításában. Mindezen funkciók mellett azonban közművelődési feladatot is el kell látnia. Összekötő kapocs tehát az iskola és a közművelődési, valamint az egyéb intézmények között.

A szakmunkásképző iskolák könyvtárait különösen érvényesek a felsorolt követelmények. Az itt tanulók ugyanis munkájuk mellett sajátítják el az elméleti ismereteket. Sokuk számára az iskolai képzés az itt megszerzett bizonyítvánnyal véget ér. Különböző helyekről, eltérő adottságokkal jönnek, felkészültségük, tudásuk, műveltségük nem egységes. Az ilyen iskola könyvtára a rá háruló nagy feladatot csak akkor tudja ellátni, ha kellő nyitottsággal és kezdeményezőkésséggel aknázza ki mindazokat a lehetőségeket, amelyeket szűkebb és tágabb környezete kínál. A környezetével kialakított kapcsolatainak, ezek rendszerének tehát óriási jelentősége van.

Fenntartás, felügyelet

Az intézet fenntartója a városi tanács végrehajtó bizottságának művelődésügyi osztálya. Mivel a könyvtár az iskola része, a könyvtáros munkájának figyelemmel kísérése, elbírálása az iskola igazgatójának feladata. Ez a jelen esetben a mindennapok gyakorlatában élő tevékenység. Az igazgató fontosságának megfelelően foglalkozik a könyvtár ügyeivel, készségesen támogatja a könyvtáros kezdeményezéseit, vezetői tekintélyével is segíti a feladatok megoldásában.

A tanácsi fenntartásból következik, hogy a városi közművelődési felügyelő figyelemmel kíséri a könyvtáros tevékenységét. A könyvtáros rendszeresen részt vesz a művelődésügyi osztály által havonként összehívott értekezleten, ahol a város valamennyi közművelődési intézményének vezetője, kulturális munkával foglalkozó tömegszervezeti megbízottja jelen van. Itt tervezik meg a következő hónap kulturális programját, egyeztetik az elvégzendő feladatokat, tájékoztódnak egymás munkájáról.

A könyvtár feletti szakfelügyeletet a megyei középiskolai könyvtári szakfelügyelő gyakorolja. Rendszeresen felkeresi a könyvtárat, szervezi a hálózaton belüli tájékoztatást, továbbképzést, betölti az összekötő szerepét.

Az iskola és a könyvtár

Attól, hogy azt mondjuk: a könyvtár az iskola szerves része, még nem lesz az. Szükség van arra a partnerkapcsolatra, egymás munkájának ismerésére és becslésére is, amely közös nevezőre hozza, azonos cél érdekében mozgósítja a tanárokat és a könyvtárost. A befelé forduló, elszigetelt iskolai könyvtáros tevékenysége mögött hiába keresünk megfelelő eredményt. Ezt ismerte fel az iskola könyvtárosa akkor is, amikor *könyvtárismereti szakkört* szervezett az igazgató és az osztályfőnökök

hathatós támogatásával. Ez a könyvtári szakkör abban különbözik az általam eddig ismertektől, hogy órarendszerűen, a tanmenetbe beépítve, előre elkészített terv szerint működik. A részvétel önkéntes, de szerepet kap az ide irányításban a tanári, nevelői tevékenység is. Egy-egy szakköri csoport ugyanabból az osztályból kerül ki. Évenként 6—8 osztály, mindig az első évfolyamok kezdik meg a könyv- és könyvtárismereti tudnivalók elsajátítását. A foglalkozások egyszerre több órát vesznek igénybe. Általában évenként 33 foglalkozást tartanak körülbelül 200 órában. Elméleti alapul *Könyves-Tóth Lilla és Katsányi Sándor: Felfedezem a könyvtárat* című műve szolgál.

Az ismeretek rögzítése érdekében a tanulók maguk is sokat tesznek. Könyveket sorolnak raktári rendbe, katalóguscédulák előrendezését végzik. Tájékoztatási feladatokat oldanak meg, megközelítési módokkal ismerkednek.

Az iskolai könyvtár tanítási órák céljaira is szolgál: évenként 70 alkalommal lát vendégül egy-egy osztályt. Ezekre az órákra a könyvtáros a tanárokkal folytatott előzetes megbeszélés alapján előkészíti a kért anyagot, dokumentumokat. Az állomány általában kielégíti az oktatói igényeket. A könyvtáros a szertárakba letéti állományt helyezi ki, s ezt a tanmenetnek megfelelően állandóan gondozza.

A szorosan vett oktató-nevelő tevékenységhez kapcsolódik a szakmai jellegű vetélkedők előkészítése és az ezekre való felkészítés is. (Például „A szakma kiváló tanulója” versenyre.)

Az iskolában a szakszervezetnek tanulói alapszervezete van, ahol a szakszervezeti jogokkal és ezek gyakorlásával ismerkednek meg a tanulók. A könyvtár sajátos eszközeivel — könyvvajánlás, vetélkedők szervezése — hozzájárul ahhoz, hogy a tanulók ilyen téren is jártasságot és ismereteket szerezzenek a szocialista demokratizmus gyakorlásához.

A szorosan vett könyvtári munkán kívül igen sokféle és színes közművelődési tevékenységgel segíti a könyvtár az iskolai munkát. Széles körre terjedő kapcsolatrendszer épített ki, s keresi, kutatja a lehetőségeket, amelyekkel különböző intézmények, szervezetek szabad gazdasági vagy szellemi erőit céljai szolgálatába állíthatja.

A városon kívüli kapcsolatok

A kapcsolat számai túlvezetnek a város határain. Különböző kultúrák közvetítő intézmények szolgáltatásait veszi igénybe a könyvtár. Például a *Szovjet Kultúra és Tudomány Házával* fenntartott kapcsolat keretében kiállítás anyagokat kap kölcsön, filmeket vetíthet a Szovjetunió megismertetése érdekében, előadókat fogadhat ismeretterjesztő előadások megtartására. Mindezt ingyen. Az iskola tanulói közül viszont évenként népes csoportok keresik fel a Szovjet Kultúra Házát, és vesznek részt programjain.

Nem ismeretlen a könyvtárosok előtt a könyvtárak, illetve a *könyvkiadók és a folyóirat-szerkesztőségek* között kialakítható jó kapcsolat sem. A hatvani iskola könyvtára él is ezekkel a lehetőségekkel, író-vendéget kér és kap a kiadóktól, amelyek ráadásul a rendezvény anyagi terheit is viselik. Szerkesztőségek, különösen az ifjúsági lapok szerkesztőségei tartanak itt ankétokat. A könyvtár vetélkedőket is szervez egy-egy folyóirat anyagából, és a vetélkedők levezetéséhez a laptól kér játékvezetőt.

Az *Országos Filharmóniával* fenntartott kapcsolatnak immár hagyományai vannak. Öt év óta szerződést kötnek évi négy-négy előadás megtartására, s 300 bérletet osztanak ki a tanulók között. Az előadások előkészítéséhez a könyvtáros szervező munkával és ajánló jegyzékek kiadásával járul hozzá. Együttműködik az osztályfőnökökkel annak érdekében, hogy a hangversenyre kellőképpen felkészülve menjenek a tanulók.

Az iskola a művelődési, szórakozási formák széles skáláját nyújtja, és ezek szervezéséből a könyvtár nagy részt vállal. Az *Országos Rendező Iroda* segítségével előadói, irodalmi esteket bonyolít le neves előadóművészek közreműködésével.

A kapcsolattartásnak azon formái is említést érdemelnek, amelyek a könyvtárat a *megyei könyvtári hálózatok* vérkeringésébe kapcsolják be. A könyvtárosnak szüksége van könyvtári „hátszóra”, kiépített szakmai kapcsolatokra, hogy munkáját ne elszigetelten, hanem a megyei könyvtári erők támogatását élvezve végezhesse. A könyvtáros, *Hegyi Ferenc* mindig részt vesz a *megyei könyvtár és a Magyar Könyvtárosok Egyesületének Heves megyei szervezete* által rendezett szakmai továbbképzéseken, megkapja a segédleteket, módszertani tanácsot kap, illetve kérhet egy-egy közös akció lebonyolításához. Ennek egyik néven nevezhető formája volt *Az olvasó mun-*

kásért pályázatban való részvétel, amelyhez rendszeres módszertani és szervezési segítséget kapott a könyvtár a tervezett változatos program összeállításához. A könyvtárnak a pályázat során elért eredményeit 10 ezer forintos támogatással ismerték el a bírálók. A könyvtár iránti szakmai figyelem egyik megnyilvánulása, hogy munkájáról a megyei könyvtár munkatársai a helyi sajtóban cikkeket jelentetnek meg.

Az *Egri SZMT Központi Könyvtár* támogatásának formája könyvtári segédanyag eljuttatása a könyvtárba, rendezvények szervezése. Író-olvasó találkozók szervezéséről, előadók felkéréséről, helyszínre szállításáról, tiszteletdíjuk fizetéséről van itt szó. E kapcsolat alapja az a már említett tény, hogy 800 tanuló szakszervezeti tag, s ilyen minőségében is az SZMT különféle támogatásában részesül. A kapcsolat keretében például a Miskolci Nemzeti Színház művészei József Attila-, Ady-műsorokat tartottak a könyvtárban. Evente 10 ezer forint támogatást is ad az SZMT a klubmunka színesebbé, tartalmasabbá tételére.

A *Megyei Művelődési Központtal* kiépített kapcsolat egyik kézenfekvő megnyilvánulási formája a filmkölcsonzések összehangolása. A könyvtár félévenként programnaptárt készít, s ennek alapján előre kijelölt dátumra kéri a szakmai és az ismeretterjesztő filmeket. A programnaptárt kifüggesztik a könyvtárban és az iskolában, hogy idejében tájékozottassák a tanulókat. A művelődési központ díjtalanul küldi meg a kiválasztott filmet a könyvtárnak. Továbbá saját költségén szállítja vándorkiállításainak anyagát, és rendszeresen eljuttatja a könyvtárba műsorfüzeteit, az évfordulók megünneplésére felhasználható segédanyagokat. Évenként néhány alkalommal egy-egy műsor költségeinek fedezésével is hozzájárul a klubdelutának tartalmas programjához (például a Kalácsa együttes felléptetésével).

Az imént említett lehetőségek kihasználásában természetesen fontos szerepe van a személyes kapcsolatos kiépítésének és tartásának.

Kapcsolat a helyi oktatási és közművelődési intézményekkel

Az oktatási intézményekkel elsősorban a közművelődési programok megvalósításában ölt testet az együttműködés. A könyvtár rendezvényeire, kiállításaira, klubdelutánjaira a középiskolások is kapnak meghívót. A klubtermében lebonyolított hangversenyekre korlátozott számban bérletet és jegyet is juttat a gimnáziumok tanulóinak.

Az általános iskolákkal kiépített kapcsolat a pályaválasztás előkészítését szolgálja. Ennek megnyilvánulása, hogy az iskolába látogató osztályok könyvtárlátogatáson is részt vesznek. Más alkalommal a könyvtárban pályaválasztási vetélkedőn mérik össze felkészültségüket, tájékozottságukat.

A zeneiskola tanárai és tanulói segítenek az évfordulók, az ünnepek programjának színésítésében, és résztvevői a könyvtáros által szervezett műsornak is. A zeneitanárok nagy részt vállalnak a Filharmóniával közösen rendezett hangversenyek előkészítésében. Az a gyakorlat, hogy egy-egy előadás előtt zenei ismeretterjesztő vagy a zeneszerzőről szóló előadásokat tartanak 30—40 fős csoportoknak. Ezzel nagyban hozzájárulnak a tanulók zenei kultúrájának emeléséhez.

A szakmunkásképző intézet és könyvtára a szervezett és tervszerű kapcsolattartás érdekében a város közművelődési intézményeivel *szocialista szerződést* kötött. Ebben pontokba foglalták azokat a munkaterületeket, amelyeken egymás segítségét eredményesen kamatoztathatják. Így jött létre együttműködési szerződés az Ady Endre Városi Könyvtárral, a Városi Művelődési Központtal, a TIT-tel, a Hatvani Galériával, a Cukor- és Konzervgyár művelődési házával. A szerződés öt évre szól.

A *városi könyvtárra* háruló feladat, hogy az iskola igényei szerint fogadja a tanulócsoportokat, és ismertesse meg velük, elsősorban a végzős tanulókkal, szolgáltatásait. Az a cél, hogy ha kikerülnek az iskolai könyvtárból, kellő ismeretekkel rendelkezzenek a közművelődési könyvtárak használatáról.

Az ünnepi könyvhét, a költészet napja alkalmával egybehangolják a rendezvényeket. A városi könyvtár vállalja az író-olvasó találkozók, az irodalmi előadások, a rendhagyó irodalomórák szervezését. Ebben minden benne van, a levelezéstől a tiszteletdíj kifizetéséig. Ilyen módon vett részt író-olvasó találkozón, és tartott irodalomórát többek között Baranyi Ferenc, Czakó Gábor, Jókai Anna, Ratkó József, Sánta Ferenc.

Segít a városi könyvtár a propaganda gondjainak megoldásában, a meghívók, bibliográfiák stb. sokszorosításában is. Közös meghívók készülnek, ha az ünnepségsorozat mindkét intézményt érinti. Ilyen például az ünnepi könyvhét vagy a költészet napja.

A szakmunkásképző intézet — mivel oktatói és tanulói majd minden olyan szakmát képviselnek, amelyek egy könyvtár karbantartásához szükségesek — vállalja, hogy igény szerint elvégzi az ilyen munkákat. Például kifestették már a könyvtárat, végeztek kőművesmunkákat, átalakították a kölcsönző pultot stb.

A *művelődési központ* sajátos eszközeivel segíti az iskolában folyó munkát. Rendszeresen tájékoztatja a könyvtárat a művelődési központban folyó tevékenységről, és alkalmanként programokat szervez az iskola igényei szerint. Évi három alkalommal előadó küldésével segíti a könyvtárt. A szakmunkásavatás alkalmával minden évben színvonalas műsort szervez. A könyvtár viszont az iskolán belül népszerűsíti, ismerteti a művelődési ház programjait. Az osztályfőnökök segítségével terjeszti a meghívókat, közönségszervezést végez a színházi előadásokra, hangversenyekre, például a *hatvani zenei napok* rendezvénytársaságára.

A *Hatvani Galéria* a vele kötött szerződésnek megfelelően szabadegyetem formájában működteti az *ifjúmunkás műbarátok körét*. E húsz főnyi csoport tagjai képzőművészeti érdeklődésű tanulók. A kör programja megegyezik a galéria művészeti szabadegyetemének programjával. Az előadók neves művészettörténészek, például *dr. Végvári Lajos*, a Képzőművészeti Főiskola tanára. A galéria a könyvtár erre alkalmas termébe kamarakiállításokat helyez ki. 1980-ban eddig már öt kiállítást rendeztek. A könyvtáros a szakkör tagjaival rendszeresen látogatja a galériának a város intézményeiben rendezett kiállításait. A galéria épületének elkészüléséig helyet ad a könyvtár a galéria rendezvényeinek is. Ezek mindig az esti órákban vannak, nem zavarják az iskolai könyvtár munkáját.

A *TIT* érdekes programmal járul hozzá a közművelődési tevékenység gazdagabb tételéhez. A szerződésben évi húsz előadás megtartását rögzítették, de rendszerint ennél többet rendeznek. Ezek az oktató-nevelő munkához járulnak hozzá az ismeretterjesztés különféle eszközeivel. Keresik azokat a témaköröket, amelyek az ifjúság életkori sajátosságaihoz igazodnak, amelyek általános műveltségüket, tájékozottságukat növelhetik. Jogi, családjogi, egészségügyi, természetudományi, műszaki ismeretekről, valamint a környezetről stb. szülő előadásokat tartanak a helyi és a központi előadók, s mondanivalójukat változatos eszközökkel színesítik. Például többször volt vendégük *Kulin György* és *Zombori Ottó* csillagász is.

A *TIT* előadásokat mindig a könyvtár előadótermében tartják. A résztvevőket a könyvtáros az osztályfőnökök segítségével toborozza.

Tömegszervezetek, üzemek

Az iskolai KISZ-szervezettel kiépített kapcsolat már szinte következik az elmondottakból. A KISZ-szervezet tevékenysége során felhasználja a könyvtár nyújtotta lehetőségeket. A politikai vitakörök foglalkozásait a könyvtárban tartják. Ezekhez a könyvtáros szolgáltatja az irodalmat, s alkalmanként megfelelő filmet is vetít. A Kilián-kör előkészítő foglalkozásaiba szintén az előbb említett módon kapcsolódik be a könyvtár.

Összekötötést épített ki a könyvtár a Hazafias Népfronttal, a Vöröskereszttel, az MSZBT-vel, és az MHSZ-szel is. Ezek a kapcsolatok előadások szervezésében, kiállítások rendezésében, filmvetítések megtartásában öltenek testet. Így például előadást tartottak a választással kapcsolatban, kiállítást, filmet mutattak be a Szovjetunióról, előadást szerveztek az egészséges életmódról, vándorkiállítást készítettek a dohányzás ártalmairól, hazafiasságra nevelő filmeket vetítettek stb.

A kapcsolatok felsorolásából nem hagyhatók ki a különféle *üzemek és vállalatok*, amelyekkel az iskola jellegéből adódóan szintén mód van kapcsolat kiépítésére. Mivel a tanulók e munkahelyeken dolgoznak, lehetőség van anyagi segítségük megnyerésére, az előadásokhoz pedig erkölcsi támogatás kérésére.

Bízom benne, hogy a felsorolással sikerült érzékeltetnem azt a sokrétű munkát, amelyet az iskola könyvtára végez. Tevékenységével már elérte, hogy nélkülözhetetlen részévé vált az iskola életének és a közművelődésnek. Az iskolában végző szakmunkások egy része gazdag útravalóval lép innen tovább, de majd mindegyikükben marad valamilyen jelzés vagy emlék arról, hogy a könyvtár a tájékozódás, az önművelés, a tartalmas szórakozás intézménye, és ez később alapja lehet olvasóvá válásuknak, kulturális szokásaik kialakításának.

F a z a k a s Z s i g m o n d n é

Óvodások a könyvtárban

Könyvtárunkat, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 35. sz. kerületi könyvtárát újjáépítése (1974) óta rendszeresen látogatják az óvodások. Először a hozzánk legközelebb eső óvodával alakult ki jó kapcsolatunk, amely hamarosan tovább szélesedett. Így került sor arra, hogy 1976-ban, az óvónők kívánságára a XX. kerületi tanács VI. sz. óvodai igazgatósága feletteseinek jóváhagyásával kérte: havonta egy alkalommal csoportos foglalkozás keretében az óvodások is kölcsönözhessek a gyermekkönyvtárból.

Megállapodás az óvodai igazgatósággal

A megállapodás értelmében 1976 őszén négy, 1977-ben pedig minden tanácsi kezelésű soroksári óvodával (hét) kapcsolatba kerültünk. Gyermekrészlegünkben az iskolás koron aluli olvasók száma 1974-ben 48 volt, s ez a szám a csoportos beiratkozások következtében 1976-ban 121-re, 1979-ben pedig 296-ra emelkedett. Megállapodtunk az óvónőkkel, hogy csak a nagycsoportosok, kivételes esetekben pedig a középső csoportos gyermekek lesznek a könyvtár használói. Így változó létszámú csoportok alakultak ki. (Ez nem jelenti azt, hogy a nagyobb rendezvényeken a kicsicsoportosok nincsenek jelen.) Elvileg havonta kölcsönöznek csoportosan az óvodások, de a gyakorlatban ezt csak a könyvtárhoz legközelebb eső óvodákkal lehet megvalósítani. Az időjárástól és az útviszonyoktól függően a távolabb levő óvodákból is évente 3—4 alkalommal eljutnak a gyermekek a könyvtárba. A nyári hónapokban óvodánként változóan 2—3 hónapig szünetel a kölcsönzés. Az óvodások a kölcsönzött könyveket nem viszik haza, hanem az óvodákban használják, így az óvodák szegényes könyvállománya is rendszeresen felfrissül. Az oktatási év végén a „ballagó” nagycsoportosok megkapják kölcsönzőjegyüket, amellyel elsős korukban önálló könyvtárhasználókká válhatnak.

A könyvtárosok ellenvetése a csoportos könyvtárlátogatással, valamint az óvodások csoportos beiratásával kapcsolatban az, hogy újratermeljük a könyvtárhasználatot szüneteltető, nem aktív olvasók számát azáltal, hogy a későbbiek folyamán nem minden óvodás korban beiratkozott gyermek marad meg könyvtárhasználónak. Nálunk hat éve alakult ki az a gyakorlat, hogy a vonzáskörzetünkbe tartozó iskolák nevelői az első osztályos gyermekekkel a második félévtől — tehát attól kezdve, amikor már tudnak olvasni — olvasásórán vagy napközis foglalkozás keretében csoportosan meglátogatják a könyvtárat. Ilyen alkalmakkor közösen kölcsönöznek, és könyvtári foglalkozáson vesznek részt. A beiratkozási napló adatai szerint az első osztályosok 50 százaléka már nem új beiratkozó, hanem olyan olvasó, aki korábbi tagságát meghosszabbítja. Az 1980. januári, könyvkártyát tartalmazó tasakok alapján megállapítottuk, hogy az óvodás korúakat leszámítva az 1—8. osztályos olvasóink 22 százaléka már óvodás korától kezdve könyvtárunk olvasója. Ezt jó aránynak tartjuk, hiszen csak 1977 óta iratkoznak be csoportosan óvodások.

A könyvtárosi munkában nem az a cél, hogy a könyvtárak használóinak zöme az iskolás koron aluliakból, óvodásokból tevődjenek össze, ezért mi nem is vesszük zokn, ha egy-egy, körülbelül harmincas létszámú óvodás csoportból csak kettőtől nyolcig váltakozik a kölcsönzők száma, de gondoljuk meg, hogy sokkal inkább olvasó marad az a gyermek, aki egyszer már beiratkozott. Évente visszahívó leveleket küldünk a könyvtárhasználatot szüneteltető olvasóinknak. Tapasztalataink szerint a személyhez szóló visszahívó lapnak nagyobb a hatása, mint a személytelen plakátnak.

Csoportos foglalkozások a kicsik számára

Különbéféle témákról 1976-ban 3, 1977-ben 28, 1978-ban 26, 1979-ben pedig 24 csoportos foglalkozást tartottunk az óvodások számára. 1977 még az ismerkedés éve volt, de 1978-tól már járhatónak mutatkozott az út, amelyen a következő években haladtunk. Csoportos foglalkozásainkon bemutatjuk a könyvtár különféle egységeit és az állományrészeket. (A felnőtt- és a gyermekkönyvtárat, a kiállítótermet és a zenei részleget, a képes, mesés és verses köteteket, a BölcS bagoly sorozat köteteit stb.) Sokat beszélgetünk az állatokról más-más vonatkozásban: Állatokról versben, zenében; Hasznos és káros állatok; Ház körül élő és vadon élő állatok stb. Gyakran ünnepeljük közösen a különféle mozgalmi és társadalmi ünnepeket. Figyelemmel kísérfjük az évszakok, a természet változásait. Színes mesefilmeket vetítünk számukra, beszélgetünk a családról, barátságáról stb. Több foglalkozást magnószalagra rögzítettünk. Ma is élmény számunkra *Dévai Nagy Kamilla* 1976-ban tartott előadása, amelyen az óvodások is részt vettek. A gyermekek felszabadultan viselkednek a foglalkozásokon. Minden évben külön élmény mind a könyvtárosoknak, mind a pedagógu-

soknak a kisiskolásokkal közösen tartott „Télapó ünnepség”. A könyvtárunkban működő irodalmi szakkör vezetője ezt évek óta szívügyének tekinti, és áldozatos munkával készíti fel szakköröseit az ünnepély levezetésére. A „Télapó ünnepélyen” az ugyanabba az iskolai körzetbe tartozó óvodások vesznek részt az említett iskola első osztályos napköziseivel. Így érthető az az öröm, amellyel a kisiskolások üdvözlik óvónőiket és volt pájtásaikat. A szakkörösök lázas igyekezettel öltöztetik egymást, és mormolják szerepüket. A több mint száz óvoda és kisiskola hangos énekszóval várja Télapót. Ilyenkor nemcsak a szakkörösök készülnek fel, hanem minden korcsoport bemutatja Télapó-váró műsorát. Az ünnepély általános ajándékozással ér véget. Mi, könyvtárosok a gyermekek által készített Télapót, tarisznyát, rajzokat kapunk. Más alkalommal is hoznak az óvodások ajándékot. (Papírból készített hímestojást, jól sikerült rajzokat, papírhajtogatást, kivágásokat stb.)

Az 5. osztályban tanító irodalomtanároknak évek óta gondot okoz, hogy a gyermekek kevés népmesét ismernek. A könyvtárosi gyakorlatban is észrevehető, hogy a gyermekek igen hamar, már 3. osztályos koruktól rátérnek a gyermekregények olvasására. Pedig köztudomású, hogy az anyanyelvi kultúrának milyen fontos eszköze a népmese, a népköltészet olvastatásának, ismeretének szorgalmazása. Az alsótagozatos tanulók körében már több éve nagy gondot fordítunk erre, de az óvoda körökben is szeretnénk ezt az igényt hangsúlyozottabban kialakítani.

Vizuális és zenei nevelés — könyvtárbejelentő foglalkozások

Könyvtárunk felszereltségét és állapotát tekintve alkalmas arra, hogy a gyermekek vizuális és zenei élménybefogadó képességét egyaránt fejlessze. Például *Ander sen* világának megismerésére kiváló alkalmat nyújtott az *Else Hasselriis* dán grafikusművész alkotásaiból készült kiállítás (a művész Andersen mesevilágát jelentette meg munkáiban). Örvendetes, hogy a zenei részleg iránt is igény mutatkozik mind az óvónők, mind a gyermekek részéről. Foglalkozásainkon 1979-ben 49 komoly és könnyűzenei, 46 népzenei, 36 mese- és vers-, továbbá 26 természetudományos összeállítás hangzott el (például állathangok, szélzúgás, zörejek stb.). Célunk: a gyermekek szokják meg azt, hogy a könyvtárban hangzó anyag is van, és az tanulmányaikhoz, szabad idejük hasznos eltöltéséhez rendelkezésükre áll.

Csoportos foglalkozásainkkal azt szeretnénk elérni, hogy az óvodások könyvtárunkat megismerjék, azt okosan használják, és jól érezzék magukat a könyvek, lemezek, képzőművészeti alkotások birodalmában. Elsődleges célunk, hogy a helyes könyv- és könyvtárhasználatra szoktassuk, tanítsuk a kisgyermeket, mert meggyőződésünk, hogy az ilyen zsenge korban kialakított, élményt adó könyvtárlátogatás később belső igényből fakadó, tudatos könyvtárhasználatá válik, és sajátos szokásokat is mutat. Egészen természetes a gyermekek számára, hogy a könyvtárban tanulhatnak, órasi órákat tarthatnak, játszhatnak, böngészhetnek és ezeket felhasználhatják a könyvtár eszköztárárt.

Amikor az első és a harmadik osztályosokat először hozzák a nevelők a könyvtárba, könyvtárbejelentő foglalkozásaink jó részét együtt tartjuk olyan tanulóknak is, akik a könyvtárat már ismerik. A könyvtárosoknak így csak az a feladatuk, hogy a katalógusról és a polcok rendjéről tájékoztassák, tehát egy lépéssel tovább vigyék a gyermekeket a könyvtár megismerésében. Azokat az állományrészeket mutatjuk be, amelyeket óvodás korukban még nem használtak. Több éve birkózunk azzal a gonddal, hogy az óvodába nem járó gyermekekkel miképpen ismertessük meg a könyvtárat. Az iskolaelőkészítő foglalkozásokat tartó tanítónővel már többször egyeztetünk időpontokat, de a találkozás létrejötté a gyermekeket kísérő szülőknél és nagyszülőknél is múlik, emiatt még nem valósult meg.

Gyakorta tapasztaljuk, hogy az óvodás korú gyermek mutatja meg szüleinek a könyvtárat, és „beíratja” az őt kísérőt. A gyermekek gyakran keresik fel szüleikkel is a zenei részleget, ahol mesét, zenét hallgatnak, s mivel a kísérő már „úgyis” ott van, valamit ő is meghallgat.

Az óvodásokkal való foglalkozás könyvtári közösségünk szívügye. Az 1976 óta már hivatalosan is támogatott kapcsolat szoros együttműködést eredményezett az óvónőkkel, akik tanulmányaikhoz, óvodai foglalkozásaikhoz, ünnepélyeik összeállításához igénybe veszik a könyvtár adta lehetőségeket. Könyvtárunk pedig a szerzeményezésben veszi figyelembe az ő igényeiket. *A Soroksáron dolgozó óvónők valamennyien könyvtári tagok.* Az óvónők bejelentő foglalkozásaira, az ünnepélyekre, a nagycsoportosok ballagására rendszeresen meghívást kapunk, ezeken igyekszünk részt venni. Az egyik bejelentő foglalkozást hangsúlyozottabban rögzítettük, s ezt később az óvónők visszahallgatták a könyvtárban, így lehetőség nyílt a későbbi foglalkozások csiszolására.

B a á n M a g d o l n a

Könyvek és kövek

— A könyvekről akar kérdezni? Akkor magának nehéz dolga lesz, fiatal barátom. Hatéves voltam, a pillanatot is vissza tudnám idézni, amikor elhatároztam, hogy én csak az ásványok kutatója, mineralógus és tanár lehetek. Közel vagyok a nyolcvanötödik évemhez, nagy boldogsággal mondhatom most is: mineralógus és tanár lettem. Illetve tanár csak voltam, mert hetvenhárom éves koromban nyugdíjba mentem, de ha elővonném azt a sok levelet, amit tanítványaimtól kaptam, elhinné talán, nem hamis az az érzés, hogy holtomig tanárnak érzem magam. A kövekről nem tudnék úgy beszélni, hogy tanárságomat bele ne keverjem, a könyvekről se szólhatok úgy, hogy ezt a másik kettőt elhagyom. Három olthatatlan szerelem, ha eddig nem, most sem lehetek hűtlen egyikhez se.

— *Kár is volna bármelyikért, ha ennyire egybetartozik a három.*

— Az első könyv szele akkor ért, amikor még nem tudtam olvasni. Most is megvan, de rongyokban: *Robinson Crusoe*. Apám olvasta, én hallgattam. Megszállottja lettem az olvasásnak. *Balzac* azt mondta, rövid az élet, csak 30 ezer kötetre elég. Én már túl vagyok rajta.

Ismerjük a mondást: mutasd meg könyvtáradat, és én megmondom, ki vagy. Tessék, nézze meg az enyémet! Járt itt egy kanadai professzor, az ásványgyűjteményemért jött, de a könyvtáramat is megnézte. Első kérdése az volt: hogy lehet ennyiféle olvasni? Őt csak az ásványtan érdekli. Megkérdeztem tőle, ismeri-e a kaleidoszkópot, amely szüntelenül változó formában és színben mutatja, amit nézünk. Minden embernek van egy kaleidoszkópja a világról, az életről, de aki nem olvas, vagy csak a szakmájában olvas, annak az élet minden darabja egyforma és szürke. Akárhogy forgatja, ugyanazt látja.

— *A magamkorú azt mondja, idő is kellene a 30 ezer kötethez.*

— Ossza be az idejét mindenki értelmesen, és marad belőle arra, amit szeret. Azt pedig ne higgye, hogy valamennyit egyformán olvastam. Kezembe veszem a könyvet, akármilyen vastag, egy éjszaka átvágtatok rajta. Ez még nem olvasás, csak arra jó, hogy megtudjam, érdemes-e elolvasni. Ha nem, soha többet kézbe nem veszem! Ha viszont megéri, akkor úgy olvasom, hogy azt soha többet el ne felejtsem.

**DR. KOCH
SÁNDOR**

**Kossuth-díjas
mineralógus,
nyugalmazott
egyetemi tanár**

(Felesége odasúgja, hogy sorokra is emlékszik. Odamegy a polchoz, kiveszi a könyvet fölűti, és idéz belőle.)

— Akad könyv, amit harmincszornegyvenszer is elolvastam már, mégse elégszer. A jó könyv gyönyörűség! Sajnos, három sorban állnak az egyik polcon a könyvek. Valamirealó könyvtáros azt mondaná rá, így nem szabad. Én meg azt mondom, csak így lehet, mert másképpen nem fér el.

— *Hány könyve lehet?*

— Kétezer talán? Inkább elmondom, hogy találtam egyet Párizsban, a francia piktúráról. A kódexektől a legmodernebbekig. Nézem az árát, hatezer frank. Néz a boltos is: megveszi? Meg! Ön milyen nációhoz tartozik? Magyar vagyok. Akkor én meghajtom a fejem a magyarok előtt. Az amerikaiak azt mondják, nekik ez drága, pedig úgy tudom, az amerikainak több a dollárja, mint a magyarnak.

— *Koch Sándornak, az ásványtan professzorának miért fontos a francia piktúra akkor is, ha hatezer frank az ára?*

— A kaleidoszkóphoz kell! Egyszer se mentünk el mulatókba, nagy vacsorákra, a diákmenzán ebédeltem, de a könyvet elhoztam. Tessék, itt van! Hétszínnyomással készült, de egy színt se nyomtak mellé.

— *A könyvek közül melyik a legkedvesebb?*

— Ez a polc *Tömörkényé*, ez meg *Krúdyé*. Eg és föld a különbség közöttük, nekem mégis ők mondják a legtöbbet. A külföldiek közül pedig *Dickens* és *Anatole France*, pedig ők is messze állnak egymástól.

— *Az ásványtan professzorának mit mond Tömörkény István?*

— Ne felejtse el, én Kolozsváron születtem, 1940-ig Budán éltem, és csak utána jöttem Szegedre. Tömörkény szerettette meg velem Szegedet és a szegedi parasztot.

— *A paraszt miért fontos a mineralógusnak?*

— Az embersége miatt.

— *És Krúdy?*

— A hangulata miatt.

— *Mit keres egyáltalán Szegeden, az Alföld végén az ásványtan professzora?*

— Ezt sokszor megkérdezték már tőlem, *Hóman Bálint* titkára is, amikor elnöki tanácsos voltam, az ország összes múzeumának ismerője, ügyeinek intézője. Tartalmas öt esztendő volt számomra ez a beosztás akkor is, ha ásványokkal közben nem foglalkozhattam. Ha újdonság érkezett valahová, nekem mindig megmutatták. A corvinákat egytől-egyig láthattam. Megint átcusúzhatnánk a könyvekhez és a könyvtárakhoz, és ki nem fogynánk dicséretükből talán soha, de legyen elég, ha annyit mondok: meghívtak Szegedre, és azóta itt vagyok.

— *Kényszerből?*

— Szó sincs róla! Tíz év sem telt el, már hívtak is vissza, és ki tudja, hány-szor azóta, de nem mentem. Nekem hivatásom a síkságon a tudományt terjeszteni — ez hozott ide. Közben megszerettük Szegedet — talán jobban, mint Szeged minket —, ezért nem mentünk vissza.

— *A tanítás?*

— Nyolcvan szemesztert töltöttem katedrán, de katalógust, névsorolvasást egyszer sem tartottam. Minek, hiszen többen voltak az órám, mint amennyien beíratkoztak.

Sokszor gondoltam is, itt van ez az unalmas tárgy, az ásványtan, mit akarnak tőle a vendéghallgatók? Rájöttem, unalmas tárgy nincsen, csak unalmas tanár. A gyönyörűségek tudománya a művészettörténet, mégis hallottam olyan előadást is belőle, hogy ellenségemnek se kívánnék rosszabbat. Emlegetik néha a nagy Koch családot — sok jeles embert adott a tudománynak —, de mi a tanítványokat is hozzá számítjuk. Múlik az idő, sajnos, már azok között is arat a halál, akiket tanítottam.

Mondtam, hogy életem egyik nagy szerelme az ásvány, a kövek, de ott vannak a könyvek is! Amíg tanítottam, a hét egy délutánján — legtöbbször szombaton — a diákoké voltam. Már egyetem magántanár koromban így tettem, ezt folytattam Szegeden is. Csak annyit hirdettem ki, hogy szombaton délután otthon vagyok, az ajtóm nyitva, mindenről beszélhetünk, csak ásványokról nem. Nincsen abban semmi túlzás, ha azt mondom: a szegedi gyerekekkel én is-

mertettem meg *Tömörkényt* és *Juhász Gyulát*. *Adyt* se ismerték, *Adyt* is olvastuk. Mit fűzhettem hozzá a verseihez? Betegsége idején talán utolsó kirándulása a nálunk tett látogatása volt, és már fölkelni se tudott, amikor visszahadtuk a vizitet. Az első kiadású *Ady-kötetek* itt vannak, külön polcon. Nem tudnám elválasztani a kettőt: hirdettem, tanítottam a tudományt, és hozzáadtam valamit az itthoni délutánokon.

— *Példaképe?*

— Itt van ez a könyv: *Hét év Új-Guineában*. Benne a dedikáció: *Dr. Koch Sándor ifjú barátomnak, szíves emlékezetébe öreg barátja, dr. Bíró Lajos*. Én ifjú, ő öreg. Tanító volt, mérhetetlenül szerény, és nagyon tiszteltem. Semmi pénzzel nem támogatta az állam, mégse mondott le terveiről. A szegedi egyetem adta meg neki a díszdoktori címet.

— *A szegedi professzorok?*

— *Mészöly Gida* bácsi nagyon kedves kollégám volt, *Sik Sándor Bálint Sándor*-hoz és hozzám jött el halála előtti búcsúzásra. Dolgoztam is vele az *Élet-lapoknál*. Tiszteltem? Nagyon szerettem. Meg kellene írnom az emlékeimet, de azt hiszem, ez már elmarad. És maga *Bálint Sándor* is ... Különös ember volt, százszázalékos alsóvárosi.

— *A három szerelem közül melyik hozta a Kossuth-díjat?*

— Egyik se. Az van ráírva, a szocializmus építéséért. Büszke vagyok rá!

— *A hosszú élet nagy élményei?*

— Európa legszebb ásványgyűjteményének az őre voltam egy ideig; Szegeden, az egyetemen van védetté nyilvánított saját gyűjteményem. A Kárpát-medence ásványai sehol nincsenek meg olyan teljességgel, mint ebben, valamennyit magam gyűjtöttem, természetesen az eredeti lelőhelyen. Értéke? Soha nem érdekelt. Bécsben voltam egy évig, a mesterséges drágakövek meghatározását tanultam, és a legszebb *Rembrandt*-metszeteket kézbe fogva nézhettem át. A búcsúzás előtti utolsó kívánságom ez volt, és teljesítették. Mi vetekszik ezzel? Kétszer is megvizsgálhattam a magyar korona ásványait. Először 1938-ban, de akkor nem érthettük hozzá, fehérkesztyűs koronaőrök forgatták előttünk. Másfél évvel ezelőtt már kézbe vehettem őket. Meglepetés? Az egyik csüngőről hiányzott a kő 38-ban, pecsétviasszal volt kitöltve a helye. Most nincs pecsétviasz, malachit van helyette. Sokaknak csalódást okozott, hogy mai értelemben vett drágakő nincsen a koronában, de a német-római és a cseh koronában sincsen.

— *Nem vágyódik a katedra után?*

— A nyugdíj az nyugdíj, ebbe bele kell törődnöm, de az ajtóm nyitva ma-

radt. Orvostanhallgatók is jártak hozzá, elkezdték a barlangrajzoknál, és három év múlva eljutottunk az egyiptomi művészetig.

— *A könyvtárak után?*

— Nem tudnám elsorolni, hányat ismertem belülről, itthon is, külföldön is. Ne várjon tőlem most nagy hozsánát, inkább mást mondok. Jött a hírs ötvenhatban, hogy ég a Magyar Nemzeti Múzeum. Megfagyott bennem a vér, hiszen ott volt a mérhetetlen értékű természet-tudományi gyűjtemény, benne a páratlan ásványgyűjteménnyel. Azt mondtam

mégis, csak a könyvtár maradjon meg! Ezer évünk veszne el, ha elpusztulna!

— *Mit szalasztott el a 85 év alatt?*

— Egyszer nagy ajánlatot kaptam. Jött egy bányatulajdonos, hogy ásványkereskedelmi céget alapítsunk ketten. Megköszöntem szépen: én szívesen foglalkozom az ásványokkal, de kereskedni nem vagyok hajlandó. Azt mondta, gazdaggá lehetnék. Most is azt mondom, gazdag vagyok.

Koch professzor kristályokkal foglalkozott — embersége lett kristálytisztá.

Horváth Dezső

Új lehetőségek a mikrofilm-állomány építésében

Az Országos Széchényi Könyvtár állományvédelmi programjának legfontosabb része, a magyar (illetve hungarika) hírlapok mikrofilmjeinek elkészítése új szakaszához érkezett. Eddig mintegy 3500 hírlap mikrofilmzését végeztük el, csaknem 25 millió hírlapoldal terjedelemben. Ez azt jelenti, hogy a hungarika hírlapállománynak mintegy kétharmadát már lefényképeztük, s megkezdődött a hírlapmikrofilm-állomány revíziója is. Az utóbbi munkálatok során kezdetét vette a magyar mikrofilmzés „őskorában”, az ötvenes években és a hatvanas évek elején készült, a mai követelményeknek már nem megfelelő filmek kicserélése, illetve az akkor filmezett hírlapok újra fényképezése is. Egyebek között már megtörtént a *Budapesti Hírlap* újrafényképezése, és most van folyamatban a *Pesti Hírlap*, valamint a *Népszava* új mikrofilmjének elkészítése.

Míndez azt jelenti, hogy az állományvédelmi program keretében belátható községbe került a hírlapok mikrofilmzésének befejezése, s a Magyarországon megjelent hírlapokban felhalmozódott történelmi adatanyag akkor is megmarad az utókor számára, ha az újságok papíránya menthetetlenül elpusztul.

A gyors dokumentum-mentés időszaka a hírlapok vonatkozásában tehát lezárulóban van. Ez lehetővé, de egyben kötelezővé is teszi az állomány hiányainak módszeres pótlását. A feladat megoldása érdekében a Széchényi Könyvtár mikrofilmtára átvette a katalogizáló osztálytól azt a részleget, amely a hírlapok mikrofilmzésre való előkészítésével foglalkozott.

Összefogással...

Az a cél, hogy a jövőben csak a lehetőségek szerint teljesnek számító hírlapokat mikrofilmizzük, valamint az, hogy a hírlapmikrofilm-állomány ellenőrzése során megállapított hiányokat — amennyiben ez egyáltalán lehetséges — legalább utólag pótoljuk. A lehetséges teljesség elérésének két útja van: Ha az OSZK állományában egy hírlap több példányban is megtalálható, a többes példányokból állítjuk össze a mikrofilmzendő hírlapsort. Ezt ma már minden esetben megteesszük, s így történik például a nagy, országos hírlapok újrafényképezése. Többespéldány azonban rendszerint csak az országos nagy lapokból van, ezért a vidéki hírlapok lehető teljességgel való mikrofilmzése csupán a megyei könyvtárak segítségével valósítható meg. Ráadásul az egyes hírlapok teljessé tételét szolgáló — értékes, régi — szórvány számok, sőt egész évfolyamok nemcsak a megyei vagy a városi könyvtárak birtokában lehetők fel, hanem a kisebb könyvtárakban, múzeumokban és levéltárakban is akad belőlük. Ezek előkészítése mikrofilmzésre tehát csak a megyei könyvtárakkal közösen végezhető el.

A szoros együttműködés azonban nemcsak az OSZK állományi hiányainak kiegészítését szolgálja. Az eredménynek a könyvtárakban is jelentkeznie kell, hisz a mikrofilm mind nagyobb szerephez jut az intézményekben. Az OSZK mikrofilmtára jelenleg mintegy hatvan könyvtárral, több múzeummal és levéltárral áll közvetlen kapcsolatban, s szolgálat számukra mikrofilmet.

Az elmúlt évtized során a könyvtárak elsősorban helytörténeti gyűjteményük részére szereztek be mikrofilmeket, mégpedig szinte kizárólag a helyi hírlapok mikrofilmjeit. 1973 óta a könyvtárak csaknem hatmillió felvétel (mintegy tízmillió hírlapoldal) mikrofilmet rendeltek az OSZK mikrofilmtáráról.

Úgy véljük, elérkezett az idő a továbblépésre, s legalábbis a megyei és a nagyobb városi könyvtárak számára lehetőséget kell teremteni a visszamenőleges állományépítésre. A Széchenyi Könyvtár mikrofilmzési programjának előrehaladása ugyanis lehetővé teszi, hogy az egyébként be nem szerezhető, illetve csak az OSZK-ban tanulmányozható, főként régi dokumentumok mikrofilmjét az őket igénylő könyvtárak számára elkészítsük.

Tisztaban vagyunk természetesen azzal, hogy az ily módon történő állománygyarapítás nem egy-két esztendő feladata, és azzal is, hogy a megvalósításhoz szükséges anyagi eszközök csak korlátozottan állnak rendelkezésre. Olyan dokumentumok, mint például a Népszava, a Pesti Hírlap, a *Tudományos Gyűjtemény* vagy éppen a *Magyar Szemle* stb. mikrofilmjének beszerzése pedig meg is haladja egy-egy könyvtár lehetőségeit.

A megoldást abban látjuk, hogy a megyei, a nagyvárosi könyvtárak jelenlegi mikrofilmállomány-gyarapítási gyakorlata mellett — amelyet változatlanul fenn kell tartani — *központilag szervezett akciót kell indítani* a Művelődési Minisztérium irányításával. Az akció első szakaszának eredményeként ezekben a könyvtárakban mikrofilmen hozzáférhetővé kell válniuk azoknak a régi, országos hírlapoknak és folyóiratoknak, amelyek a tudományos munkához nélkülözhetetlenek, s amelyeknek tanulmányozására a vidéki könyvtárakban eddig nem sok lehetőség volt. A második szakaszban sor kerülhet más fontos dokumentumok mikrofilmjeinek elkészítésére is.

Az akció irányítására, a program kidolgozására, a könyvtárak különféle csoportjai (például a regionális könyvtárak) számára szükséges dokumentumok jegyzékének összeállítására a minisztérium vezetésével egy szűkebb testületet kellene létrehozni. Az akció anyagi fedezetét pedig központilag, a közművelődési alap révén lehetne megteremteni.

Amennyiben az anyagi fedezet megvan, a filmek elkészítését az OSZK mikrofilm-tárának munkatervi feladatává lehet tenni. Így néhány esztendő alatt legalább azok a tudományos munka szempontjából fontos régi periodikumok pótolhatók, melyek nagy része hiányzik a fiatal könyvtárakból.

Mindez azonban csak akkor lesz igazán hasznos, ha a könyvtárak a mikrofilm-állomány gyarapításával párhuzamosan felkészülnek arra az időre, amikor az olvasók a filmeket használni is fogják. Ez mindenekelőtt elegendő számú és megfelelő színvonalú mikrofilmolvasó-készülék beszerzését és jól felszerelt, kényelmes olvasói helyek kialakítását teszi szükségessé.

A jövő könyvtári dokumentuma a mikrofilm

Ezzel kapcsolatban rá kell mutatni arra, hogy az OSZK a folyóiratokat már nem tekercsfilmre, hanem — éppen a jobb használhatóság érdekében — mikrofilmlaóra fényképezi, továbbá, hogy a segédkönyvtári dokumentumok — bibliográfiák, katalógusok stb. — a jövőben mind nagyobb számban jelennek meg mikrofilmalapos kiadásban. A sokszorosítói teljesítőkéesség fejlesztésének elmaradása az állandóan növekvő igények mögött, valamint a papírárak rendkívüli mértékű növekedése — más országok nemzeti könyvtáraihoz hasonlóan — a Széchenyi Könyvtárt is arra kényszeríti, hogy kiadványainak egy részét mikrofilmalapon jelentesse meg. Ez a munka már megkezdődött: a grafikus plakátok mikrofilmjeinek címjevezéke, a *Külföldi magyar nyelvű könyvek 1961—1970. Csehszlovákia* c. kötet, valamint a Könyvtártudományi és Módszertani Központ kiadványai közül a külföldi könyvtári kiadványok központi katalógusa, továbbá az *Új Könyvek* című állománygyarapítási tanácsadó betűrendes mutatójának ötéves (1970—1975) kumulációja már mikrofilmalapon jelenik meg.

A segédkönyvtári dokumentumok megjelenítésében a fokozatos áttérés a mikrofilmlapra ugyancsak új feladatok elé állítja a könyvtárakat, amikre viszonylag rövid idő, mindössze egy-két év alatt kell felkészülniük. Meg kell teremteni a mikrofilmes kiadványok fogadásának és használatának tárgyi és személyi feltételeit. Ez annál inkább sürgető, mert az ilyen külföldi dokumentumok jó része már ma is csak mikrofilmalapon jelenik meg.

A jövőben nemcsak az olvasóteremben lesz szükség mikrofilmolvasó-készülékekre, hanem a gyarapító és a feldolgozó könyvtárosok munkahelyei sem nélkülözhetik őket. De legalább ilyen fontos a személyi feltételek megeremtése is, azaz hogy a mikrofilmmel szembeni ellenérzést, a konzervatív idegenkedést legyőzzük a könyvtárosokban.

A feltételek megeremtéséhez az Országos Széchenyi Könyvtár a tőle telhető módon igyekszik segítséget nyújtani, s nemcsak mikrofilmet szolgáltat, hanem tanácsot is ad a technikai felszerelések beszerzéséhez, módszertani segítséget nyújt a mikrofilm-gyűjtemények szervezéséhez, s közreműködik a szakmai képzésben is.

Ónódy Miklós

A beregi végek könyvtára

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 18/1969-es határozatával 1969. június 1-i hatállyal Vásárosnamény néven egyesítette Gergelyiugornya, Vásárosnamény és Vitka községeket. Az ezt követő nagyközséggé nyilvánítás annak a dinamikus fejlődési folyamatnak volt egyik állomása, amely a II. és III. ötéves terv során a 300 milliós ipari beruházások révén foglalkozási struktúrájában, a termelés anyagi-műszaki bázisában átalakította ezt a vidéket. További tíz év erőfeszítései meghozták a település számára a városi rangot.

Az ipar könnyűipari jellegű: a fafeldolgozás, a Vörös Október Férfiruhagyár és az írógépgyár, valamint több kisebb üzem együtt öt és félezer embernek ad munkalehetőséget. Az 1500 tagot számláló termelőszövetkezet 6894 hektáron gazdálkodik.

Elhelyezés

A megyei tanács 15 éves távlati közművelődési fejlesztési terve az országos területfejlesztési koncepciók alapján, még 1971-ben készült. Czákó János tanácselnök a város közművelődési intézményhálózatát — a városi-járási könyvtár elhelyezésének kivételével — megfelelőnek ítéli. A csaknem kilenc kilométer hosszan elnyúló város szerkezetét ma is alapvetően az határozza meg, milyen volt az egyesítéskor Vásárosnaményhoz csatolt községek földrajzi kapcsolata a városmaggal. Emellett a ma már városrésznek nevezett egykori falvak korábbi, egymástól eltérő fejlesztési elképzelései is befolyást gyakorolnak a település mai arculatára. Így, miközben a városközpontban összpontosulnak a közintézmények — s az itt működő általános iskola például nyelvi és természettudományi laboratóriummal is rendelkezik —, az egykori Vitkán szükségtantermekben folyik a tanítás.

Vitka és Vásárosnamény összeépült, de Gergelyiugornyát a Tisza, a Kraszna és a Szamos árterülete választja el a másik két városrésztől, s ez hátrányosan hat fejlődésére.

1975-ben korszerű művelődési házat kapott a város, emellett a két csatolt részben megmaradtak a régi művelődési házak, amelyekben klubkönyvtár működik. A tanácselnök véleménye szerint azonban a jogos igények kielégítésére nem megfelelőek a tárgyi és a személyi feltételek — sem a város külső részein, sem a központban.

A városi-járási könyvtár központja egy korábbi lakóépület 344 négyzetméter alapterületű emeleti részét foglalja el. Ottjártunkkor éppen egy elbontott cserépkályha romjain át bukdácsoltak az olvasók a szabadpolcos térben. Kissé megkésve — már a fűtési idény derekán — foglak hozzá az örökösen füstölő, nagy büzt árasztó kályha átépítéséhez. Ez a munkát még zsúfoltabbá tette az egyébként is igen szűkös körülmények között működő könyvtár életét.

Helybenolvasásra is próbáltak lehetőséget teremteni azzal, hogy a szabadpolcos térből nyíló parányi szobában asztalokat és székeket helyeztek el. Az „olvasóteremben” kaptak helyet a kézikönyvek, a folyóiratok és a katalógusok is, de ez a szoba egyúttal a munkahelye a feldolgozó könyvtárosnak, és ugyanitt végzi feladatait a gazdasági ügyintéző is. Meglehetősen nagy tehát a zsúfoltság és a jövésmenés ahhoz, hogy bárki is elmélyült munkát tudjon itt végezni. Ez az egyetlen helyisége a könyvtárnak, ahol egyszerre több — mintegy tíz — olvasót le lehet ültetni. A szűkös elhelyezés miatt rendezvényekre igen ritkán kerülhet sor, zenehallgatásra, hangzó anyag segítségével történő nyelvtanulásra pedig alig-alig adódik lehetőség, holott vannak a könyvtárnak nyelvi lemezei és lejátszói is.

A gyermekrészleg elhelyezésére 1978-ban nyílt lehetőség, amikor a könyvtár emeleti szomszédja, a statisztikai hivatal más helyre költözött. Az így felszabaduló helyiséget vehették birtokba a gyerekek, bár ez is olyan kicsi, hogy folyóiratállványt már nem tudtak benne elhelyezni.

A könyvtár bővítése a tervek szerint a VI. ötéves tervben kerül majd sorra, ha a földszinten levő bútorbolt elköltözik.

A település sajátos szerkezete szükségessé tette a fiókkönyvtárak hálózatának a kialakítását. A hét egységből álló hálózat révén 549 négyzetméter alapterületen 12 főfoglalkozású munkatárs végzi a könyvtári alapellátás munkáját. A város igazgatási körzetei szerint hozták létre a fiókokat, amelyek közül három klubkönyvtári szervezetben működik. A könyvtári és a klubmunkát főhivatású népművelő

látja el. A beszerzést és a feldolgozást a városi könyvtár végzi, megteremtve ezzel a következetes és tervszerű állománygyarapítás feltételeit.

A város üzemeiben szakszervezeti könyvtárak működnek, amelyekkel igen jó kapcsolatot alakítottak ki: a ruhagyár könyvtárának például a városi könyvtár adta a berendezést, az SZMT a könyveket. Író-olvasó találkozokat, kiállításokat is közösen szerveznek.

A központi könyvtárnak 9 főhivatású dolgozója van: a könyvtárigazgató, hat szakalkalmazott és két technikai munkaeőr. Az igazgató és a szakalkalmazottak közül ketten rendelkeznek felsőfokú szakképesítéssel, egynek csak az államvizsgálója hiányzik ehhez (szeptemberben kerül rá sor), ketten pedig magyar—könyvtár szakot végeznek a főiskolán, s ősszel kezdik a harmadik évet. A fiókkönyvtárakban három főhivatású klubkönyvtáros dolgozik, nekik azonban nincs szakképesítésük.

Felszereltség, nyitvatartás

A könyvtár felszereltsége — értve ezen mind a bútorzatot, mind a gépi berendezéseket — rendkívül szegényes, messze elmarad attól, amit egy járási feladatkört betöltő városi könyvtártól joggal el lehetne várni. Az igazsághoz tartozik azonban, hogy az olvasószobát a szűkös lehetőségekhez képest igyekeztek otthonossá tenni. Régi berendezését Merabona állványokra cserélték, de a könyvtár legkisebb — öltözőkódási, tisztálkodási és egyben étkezési célokat szolgáló — helyiségébe már csak a legrozantabb bútorok jutottak. Fűtési lehetőség híján — különösen zordabb időben — bizonyára még a rövid ebédidőt sem töltik itt szívesen a könyvtár munkatársai. (Önkéntelenül is adódik az összehasonlítás az új művelődési központtal, amelynek csupaüveg, tapétás, gyönyörűen berendezett munkaszobáit, gépekkel és különféle eszközökkel felszerelt klubszobáit, tágas kiállítótermet látva felvetődik a kérdés: vajon a könyvtárnak nem jutott volna hely ebben az impozáns épületben?)

A városi-járási könyvtárban a technikát lemezjátszós rádió, lemezjátszó, írógép, valamint mikrofilmolvasó képviseli. Ma, amikor egyik-másik könyvtárunk — lépést akarván tartani a fejlődéssel — számítógépek alkalmazását latolgatja, kiáltó ez a szegényes felszereltség. Azért is elszomorító a könyvtár méltatlan külső megjelenése és a munkát jobbjáti hivatott eszközeinek feghijas volta, mert a könyvtárosokkal beszélgetve lehetetlen észre nem venni azt a ragaszkodást, azt a szeretetet, amellyel munkájukhoz kötődnek.

Mind a felnőtt-, mind a gyermekkönyvtári részleg nyitvatartási ideje a lehető legbőségesebb: heti 46, illetve 41 órában látogathatják őket az olvasók.

A gyűjtemény és katalógusai

A könyvtár húsz év óta következetesen és rendszeresen vásárol a Könyvtár-ellátótól, ezért a törzsállomány megbízható alapp gyűjteménnyé fejlődött. 1979-ben 117 068 forintot költött állományának gyarapítására Vásárosnaményi könyvtára. A megyében itt a legmagasabb az egy lakosra jutó beszerzési keret.

1978 végén 52 366 kötettel rendelkezett a könyvtár. Az állomány 60 százaléka szépirodalom és gyermekirodalom; 15 százalék a társadalomtudományi, továbbá 3,7 százalék a természettudományi és ugyanennyi a műszaki irodalom aránya. A mezőgazdasági művek mindössze 2,7 százalékát teszik ki az állománynak.

A megyei könyvtár elkészítette a beszerzésre javasolt folyóiratok jegyzékét. Ezt a helyi tanács messzemenőig figyelembe vette, és 30 ezer forintot adott az időszaki kiadványok előfizetésére, így gazdag folyóiratválaszték áll az olvasók rendelkezésére. A 190-féle periodikum a középfokú ellátást nyújtó könyvtárban a legkedvezőbb feltételeket teremti a széles körű tájékozódáshoz. Az orosz nyelv tanulását 16-féle orosz nyelvű lap segíti. Kár, hogy a többi világnyelven — egyetlen német lakberendezési lap kivételével — nem található folyóirat a könyvtárban. Hanglemezen viszont angol és német nyelvlecke is segíti a nyelvtanulást. Érdemes lenne ezt a két állományrészlet összhangba hozni!

A katalógusok igényes könyvtári munkáról tanúskodnak, és sokoldalú tájékoztatást tesznek lehetővé. Előfizetnek a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár szerkesztésében megjelenő analitikus katalógus céduláira is, szerkesztenek sorozati és fordítói katalógust, a helyismereti különgyűjteményben pedig tárgyszó-katalógus igazít el.

Az olvasók érdeklődése

Vásárosnamény lakosságának 21 százaléka könyvtári tag, ebből 14 százalék a központi könyvtár olvasója. A beiratkozottaknak több mint a fele a tanulóifjúsághoz tartozik, 17 százalék a szellemi dolgozók, 14 százalék a munkások és 4,5 száza-

lék a parasztság aránya. A városban lakó 1355 általános iskolás tanuló közül minden harmadik tagja a gyermekkönyvtárnak.

Az ipartelepítés megváltoztatta a város gazdasági szerkezetét, átalakult a foglalkozási struktúra, lényegesen emelkedett a munkások és az értelmiségiek száma. Mindez az olvasótábor megoszlásában is tükröződik.

Igen erős az érdeklődés a szépirodalom iránt, amit az is mutat, hogy a kiköicsönzött kötetek 68,4 százaléka ebbe a kategóriába tartozik. A forgalomból a társadalomtudományi művek 7,4, a természettudományi, illetve a műszaki irodalom 5—5, a mezőgazdasági művek 6,2 százalékkal részesednek.

A könyvtárhasználókat vizsgálva nem hagyhatjuk figyelmen kívül a szabolcszatzmári népesség egyik számottevő rétegét, a cigánylakosságot. Húsz évvel ezelőtt kétharmad részük még különálló telepeket alkotva, putrikban élt. Az utóbbi években a megye nagy anyagi erőfeszítés árán a telepek nagy részét felszámolta, de napjainkra még így is régi életkörülményei között maradt a cigánylakosság 18—20 százaléka. Harmincöt százaléku analfabéta; de jövendő olvasóként az egy-két osztályt végzettem sem vehetők számításba. Nehézséget okoz, hogy a családok egy részében főként a cigány nyelvet beszélik, s a gyermekek alig értik a magyar szót.

Mindezek ellenére a vásárosnaményi járásban 15 százalék a cigányolvasók aránya. A járási könyvtár módszertani munkája során fokozott gondot fordít olvasóvá nevelésükre. Ezt a tevékenységet 1974-től munkatervi feladatként végzi.

A műhely

Gyakorta hangoztatott szakmai kívánalom, hogy a „B”-típusú közművelődési könyvtárak is lássanak túl a csupán szolgáltatási töltetű feladatkörükön, és a helyi szellemi energiákat hasznosító, értékgyarapító műhelyekké váljanak. De vajon indokolt-e ráadás-követelménnyel terhelni olyan intézményt, amely alapfunkciójának igényes teljesítéséhez sem rendelkezik az előírt tárgyi és személyi feltételekkel?

Elvi vitatételek helyett érveljen itt ezúttal gyakorlati példa: miként teremthet egy korántsem kiváltságosan kedvező helyzetű kisvárosi könyvtár — akár szükség-szállásnak is tekinthető, zsúfolt otthonában — a tájhoz kötődő szellemi műhelyt? (Azon felül, hogy lehetőségei határain belül derekasan eleget tesz közművelődési szolgáltatási kötelezettségeinek.)

A beregi végek székhelyén, Vásárosnaményban a csak titulusában változott (nemrég még nagyközségi-, most városi-járási) könyvtár évek óta az idegennyelvtanulás, mindenekelőtt az orosz nyelv tanulásának, intenzív művelésének is kedvelt és elismert műhelye. A műhely a sürgető társadalmi igény s egy hivatott szakértő szerencsés találkozásának köszöni létét. *Antal Miklós* — aki a könyvtárnak immár több mint két évtizede igazgatója — nemcsak a könyvtáros szakmában jeleskedik, hanem kitűnő nyelvmester is. Az egyéni tehetségű műfordítók között „jegyzik” a nevét. (Naményi látogatásunk napján érkezett vissza a Szovjetunióból, ahol egy műfordító küldöttség tagjaként járt tanulmányúton.) Számára magától értetődő, hogy mindkét hivatása gyakorlásának alkalmas színtere a könyvtár.

A könyvtárban folytatott közös nyelvtanulási, nyelvgyakorlási alkalmak közhasznúak, szervesen beilleszthetők az intézmény tevékenységi szervezetébe, bővítik-tágítják vonzás- és hatókörét.

A hatókörtágulás előfeltétele az is, hogy az intézmény régebbtől fogva rendeltetésszerűen működjék. A vásárosnaményi könyvtár működési mutatóiban nincs szembetűnő „korszakhatár” a nagyközségi múlt utolsó esztendeje és a városi jelen első éve között. Nyilvánvalóan azért nem szemetszúróan „látványos” a rangbéli előrerukkolás, mert az intézmény már korábban városi igényekkel mérte saját teljesítményét, vagyis „elébe ment” a várható, kalkulálható feladatainak. Ennek szép példája, hogy 1978-ban a könyvtár gondozásában jelent meg a *Találkozás Bereggel* című olvasókönyv. A helytörténet iránt érdeklődők számára igazi csemegének számító gyűjteményes kötet — a szerzők, a szerkesztő és a kiadó szándéka szerint — hazánk e sajátos hangulatú tájegységének sokoldalú bemutatásával felhívta a figyelmet az országnak erre a nehéz sorsú, szép szegletére.

A kötet megjelenése után történész-szakemberek bevonásával értékelő beszélgetésre került sor Nyíregyházán. Neves kutatók mondták el véleményüket a beregi monográfiáról. Álljon itt egy részlet a kiadványról alkotott vélemények közül: „... a kötetet mindenekelőtt a maradandó értékek, a színvonalas írások jellemzik. A szerzőgárda és a szerkesztő munkáját joggal illeti az elismerés. A kiadó helyesen tette, hogy vállalta a jelentős áldozatot, mert a beregi Tiszahát népének önismertét egy nemzedékeken át forgatott könyvvel erősítette meg.”

*

Szép a gergelyugornyai Tisza-parton felépült úttörőtábor, a naményi gimnázium.

zium, méltán híres a korszerű épületben gyógyító kórház, impozáns a művelődési központ; az új Kraszna-parti szálloda, a kényelmes lakóházak, a köztéri szobrok mind-mind az otthonát szerető város gondoskodásának jelei. Bizunk benne, hogy a közművelődés „gazdái” a rájuk jellemző leleményességgel megoldást találnak a városi-járási könyvtár elhelyezési gondjaira is.

Dr. Tóvári Judit

a könyvtárak életéből

Szabolcs-Szatmár megyei könyvtárvezetők továbbképzése Veszprémben

Szabolcs-Szatmár megye városi-járási könyvtárainak igazgatói, a körzeti könyvtárvezetők, valamint a megyei könyvtár vezetői tavaly Zebegényben, az idén — június 16—21. között — Veszprémben tartották évi továbbképzésüket. A megye határain túlra „telepített” tanfolyamnak véleményünk szerint az a haszna, hogy mód nyílik tapasztalatcsere-látogatásokra, a vendéglátó könyvtárakkal folytatott beszélgetésre, illetve a helyi könyvtár társadalmi mikroklímájának „szondázására”, elemző összehasonlításra és következtetések levonására.

A veszprémi előadások középpontjában a VI. ötéves terv könyvtárügyi feladatai álltak, de szóba kerültek a gyakorlati megvalósítás tárgyi és személyi feltételei, illetve akadályai is (például a központi ellátás megszervezése, a szakfelügyelet kérdése).

A veszprémi ellátási modell (lásd a *Könyvtáros* 1979. 2. számában is. — *A szerk.*) megismertetésével *Varga Béla*, a Veszprémi Megyei Könyvtár igazgatója értékes segítséget nyújtott a hasonló feladatok megoldására kijelölt „B”-típusú könyvtárak igazgatóinak. Különösen éles hangsúllyal vetette fel a központi ellátáshoz szükséges feltételek megteremtésének követelményét, elsősorban a raktári férőhely és a szállítóeszközök kérdését és a kis könyvtárakban meglévő, bizonyos fokig ütőképes állományrészek sorsát. *Győri Erzsébet*, a Kulturális Minisztérium könyvtárügyi osztályának főelőadója a VI. ötéves terv által kiemelt olvasói rétegekkel kapcsolatos feladatokat elemezte. Előadása nyomán élénk vita alakult ki a cigánylakosság és a nyugdíjas korúak könyvtári ellátásáról is. A magyar könyvkiadás gondjairól és ezek közművelődéspolitikai vetületeiről *Drucker Tibor*, a Könyvértékesítő Vállalat igazgatója tájékoztatta a hallgatóságot.

Moharos Józsefné, a minisztérium tanácsi osztályának vezetője ismertette az államigazgatás felügyeleti szerepét az intézmények rendszerében, s a központosítás és a decentralizálás egymást kiegészítő tendenciáit hangsúlyozta. A közművelődést egységes rendszernek tekintő szemléletről, a kutatásfejlesztésekről, a pártirányítás feladatairól *Fodor Péter*, az MSZMP KB kulturális osztályának munkatársa tartott előadást, *Kemény Lajos*, az MSZMP KB agitációs és propaganda osztályának munkatársa pedig az időszzerű nemzetközi kérdésekkel foglalkozott.

A tanfolyamzáró vitában *Juhász Jenő*, a minisztérium könyvtárügyi osztályának vezetője a feladatokról és a könyvtárügyben várható jogi szabályozásokról szolt.

A tanfolyam eredményeként lehet említeni annak közösségformáló erejét, az ott lezajlott hasznos eszmecseréket, az országos és a megyei gondok hasonló és eltérő vonásainak pontosabb megfogalmazását is. Köszönet illeti a Veszprémi Államigazgatási Főiskola igazgatóját és munkatársait önzetlen segítségükért, amelyet a tanfolyam hallgatóinak elhelyezésében nyújtottak. A továbbképzés résztvevőinek emlékezetes élmény maradt a zirci és a pannonhalmi műemlékkönyvtárak megtekintése is.

A tanfolyam sikere arra ösztönzi a Nyíregyházi Megyei Könyvtár vezetőségét, hogy a jövőben (a tervek szerint kétévénként) folytassa — az előzőkre szervesen épülő tematika alapján — a könyvtárosok továbbképzésének e bevált és hasznos formáját.

Dr. Varga Józsefné,
a Nyíregyházi Megyei Könyvtár
osztályvezetője

Az egyházi évkönyvek a helytörténeti munkában

A XVIII. század közepe tájától kezdve Magyarországon is rendszeresen megjelennek az egyházmegyei-egyházkerületi évkönyvek. Kezdetben a nevük *diarium*, *kalendarium* (*calendarium*), később — szinte egységesen — *schematismus*. Ezeknek az évkönyveknek a sorsa a magyar könyvészetben (és a könyvtárakban is) meglehetősen mostoha. Nem tudjuk, hol, mikortól fogva, milyen időközökben jelentek meg, azaz hiányzik a bibliográfiai feldolgozásuk — országosan is, területenként is. Pedig valamennyi vallásfelekezet, szerzetesrend jelentetett meg évkönyvet; országos, tartományi, egyházmegyei-egyházkerületi schematismusok láttak napvilágot.

1977 nyarán a kecskeméti Katona József Megyei Könyvtárban elhatároztuk, hogy — egyelőre kísérletképpen — feldolgozzuk (kicédulázzuk) a kalocsai főegyházmegye évkönyveit (schematismusait). A kísérletet az tette indokolttá, hogy ezek az évkönyvek nagyon sok olyan — nem csupán statisztikai — adatot tartalmaznak, amely a helytörténeti kutatásban gyümölcsözően felhasználható; ám ez a lehetőség többé-kevésbé mindeddig elkerülte a kutatók figyelmét. Ennek talán az is az oka, hogy az évkönyvek — a legújabbak kivételével — latinul íródtak, de az is, hogy kevesen ismerik szerkesztüket, adataik jellegét és értékét. A *Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtárban* a főegyházmegye schematismusainak teljes sorozata együtt van. E kötetek tanulmányozását és feldolgozását (kicédulázását) határoztuk el, hogy képet alkothassunk: mit tartalmaznak, mire használhatók.

A kalocsai főegyházmegye első évkönyve 1777-ben jelent meg. Általános szokás szerint minden esztendőben meg kellett volna jelennie egy-egy kötetnek. Háborús viszonytárságok és egyéb gátló körülmények miatt azonban néha hosszabb-rövidebb időre megszakadt a sorozat, például *nem jelent meg* schematismus a következő években: 1788, 1846, 1849, 1850, 1916, 1917, 1918, 1920, 1922, 1924, 1926, 1928, 1930, 1931, 1933, 1934, 1935, 1937, 1938, 1939, 1940, 1943. 1943-tól 1974-ig pedig szünetelt a sorozat. A legutóbbi kötet — már magyarul — 1975-ben látott napvilágot.

Adatgazdagság

Mit hasznosíthatnak a helytörténettel foglalkozók a schematismusokból?

Az évkönyvek 1777-től közlik a helységek nevét. Az évkönyvsorozatból megállapítható, mikor, hogyan változott meg a helységnév. A nyelvész számára az sem érdektelen, hogy egy-egy évben ugyanazon helységnév milyen névalakban szerepelt. Ez nyilván az adatközlő plébános és a szerkesztő műveltségétől, nyelvi hovatartozásától is függött, de a kor helyesírását szintén tükrözheti. Ugyancsak 1777-től találjuk meg a schematismusokban az egyházi személyek (plébánosok, lelkészek, káplánok stb.) személyi adatait, utalással az egyházi (és világi) rangra, beosztásra is.

1803-tól az évkönyvek közlik a nagyobb helységek határrészeinek, leányegyházainak (*filiae*) nevét, a név időbeli változásait és a területi hovatartozás megváltozását is; s ugyancsak 1803-tól megadják a lakosság vallási megoszlás szerinti (!) lélekszámát.

1813-tól jelzik, ki a helyi egyház (templom, plébánia) kegyura, és utalnak a birtokviszonyokra. 1819-től — visszamenőleg is — adatokat találunk az új plébániák (lelkészségek) létesítéséről, 1822-től pedig a templomok (kápolnák) építésének az időpontjáról, védőszentjéről (*titulus*). Ez utóbbi adat néprajzi szempontból is figyelmet érdemel, hiszen szinte minden faluban-városban megvan az oka — „legendája”, valós vagy népi magyarázata —, miért ezt vagy azt a szentet választották védőszentnek, miért ezen vagy azon a napon van a templom búcsúja.

1844-től jelzik a kötetek, mely esztendőben kezdték a helységben az anyakönyvezést. 1848-tól tájékoztatást kapunk a lakosság nyelvi megoszlásáról: számszerűen is, de arról is, milyen nyelven prédikáltak, gyóntattak stb. a településen. Az 1855. esztendő jeles fordulópont a kalocsai schematismusok történetében. Ettől az évtől kezdve egyre részletesebb adatokat kapunk az *iskolákról*. 1855-ben még csak a tanulók számát találjuk meg bennük, de 1856-tól már külön mellékletben szerepel a tankerületi beosztás és a tanítók neve is. 1856-tól egyebek között meg tudhatjuk az iskolai tantermek számát és azt, hogy ki az iskola fenntartója, s a kötetek tájékoztatnak az alapítványokról, adományokról, a tanulók számáról, nemek és korosztá-

lyok szerinti megoszlásáról, az iskola tanítási nyelvéről stb. Külön figyelmet érdemel az az adatsorozat, amely a tanítók személyi adatait közli (születési hely, idő, iskolai végzettség, előző beosztások és működési helyek, jövedelmi viszonyok).

Adatokat találunk a schematismusokban a helység megyei-járási (kerületi), egyházmegyei-egyházkerületi (esperesség stb.) hovatartozásáról, illetve ennek változásairól is. Rövidítéssel utalnak a helységben működő *postakocsi-állomásra, postára, távir-dára, utolsó postára, vasútállomásra*.

Az 1942-es évkönyv közli a kalocsai főegyházmegye helységeiben működő (vallások) egyletek, egyesületek, társulatok nevét és jellegét. Néha tanulmányokat is találunk az egyházi évkönyvekben: hosszabb-rövidebb értekezést az egyházmegye-egyházkerület történetéről (általában a valamelyik évfordulóra megjelent vaskosabb kötetben), továbbá egy-egy jelesebb egyházi vezető életrajzát is. Ezek a tanulmányok — mivel jobbára a csak helyben ismert dokumentumokra épülnek — nemritkán olyan adatokat is közölnek, amelyeket az országos történetírásnak is érdemes figyelembe vennie.

Kiegészítő források — a feldolgozás gondjai

Mindebből nyilvánvaló, hogy az egyházi évkönyvek tömördek, a helytörténeti kutatók számára is igen értékes adat lelőhelyei. Megjegyezzük azonban, hogy ezeket az adatokat sem szabad minden kritika nélkül felhasználni. A szerkesztőknek nemigen lehetett elég idejük és energiájuk, hogy a (szám)adatokat *minden évben* ellenőrizzék, kiegészítsék. (A schematismusok tanulmányozása és feldolgozása közben észre is vettük, mikor egészítette ki munkáját új adatokkal a mindenkori szerkesztő.)

Az egy-egy helység múltját vizsgáló kutatónak a schematismusok adatainak ellenőrzése és esetleges kiegészítése végett figyelembe kell vennie a következő kézirat forrásokat (most csak az egyházi jellegűekre utalunk): *Historia domus* (= az egyházközség naplószerűen vezetett története). Minden helységben — elvileg — meg kellene ennek lennie; sajnos, sok helyen egyáltalán nincs, s ahol meg is van, értéke az egymást követő lelkészek intelligenciájának, gondosságának (vagy gondatlanságának) a függvénye. Mégis, ahol erre lehetőség adódik, a kutató nem nélkülözheti a *historia domus* tanulmányozását. (Jó volna, ha a honismereti mozgalom keretében a múlt iránt érdeklődő világiak és egyháziak — akár országosan is — felmérést végeznének: hol található *historia domus*, milyen a jellege — nyelve, terjedelme —, [hely]történeti értéke?)

A kánoni látogatások jegyzőkönyvei (*visitatio canonica*) már megbízhatóbb adatokkal szolgálnak, mivel magasabb beosztású egyházi személy ellenőrző látogatása alkalmából vették fel őket. Szerepelnek bennük számadatok, sőt néha egész kis helytörténeti fejezet is található, s akadnak utalások az iskolára, temetőre, a helységben élő nemzetiségekre stb. (A kalocsai főegyházmegyében az 1720-as évektől kezdve négy-öt évenként voltak kánoni látogatások. A levéltárban helységenként rendezve körülbelül 50 ezer oldalon található meg a jegyzőkönyvek. 1734-től egyéb jegyzőkönyveket (*protocollum*) is találunk — meglehetősen vegyes tartalommal. (Kalocsán körülbelül 100 főlíótkötetet őriznek a levéltárban.)

Ha a kutató családtörténettel vagy személynévkutatással foglalkozik, nyilván át kell néznie az *anyakönyveket* is.

A kalocsai főegyházmegyei schematismusok feldolgozása során körülbelül 14 ezer félíves adatlap készült el. A lapokon szereplő adatok száma ennek sokszorososa.

Megjegyezzük azonban, hogy ez a cédatömeg nemcsak a mai, kis területű főegyházmegye adatait tartalmazza, hanem az első világháború végéig a „nagy” egyházmegye adatait is: hozzá tartozott a történeti Bács-Bodrog vármegyének most a jugoszláviai Vajdaságban levő (nagyobb) része. (A Vajdaság helytörténeti kutatói és a Németországba települtek is érdeklődnek már a munka felől. Tehát nemzetközi kulturális együttműködésre is lehetőség nyílnék...)

A legfőbb gond: *Hogyan lehetne használható, logikus rendszerbe foglalni, magyarul megszerkeszteni ezt az óriás adattömeget?*

A Katona József Megyei Könyvtár által kiadott *Bács-Kiskun megyei Könyvtáros* 1980-ban megjelenő évkönyvében ezért kísérletképpen közzétesszük néhány helységnek az egyházi évkönyvekből gyűjtött és valamiféle rendszerbe szerkesztett adatait. Jó volna, ha az érdeklő könyvtárosok megtennék észrevételeiket ehhez a rendszerhez, hogy minél használhatóbb adattárat adhassunk a helytörténeti kutatók kezébe.

Székelly László—Bognár András

A könyvtári közeg formálja könyvtárosát

Beszélgetés Újszászy Kálmánnal

Valószínű, hogy jeles könyvtáros kortársaink közül dr. Újszászy Kálmánt ismerik a legtöbben személyes közelségből: szolgálati évtizedei során ugyanis az érdeklődők százezreit kalauzolta a sárospataki Nagy-könyvtár áhitatot keltő könyvritkaságai, a Patakhoz kötődő nevezetes személyiségek tanítványi tanúságtételeit felmutató kéziratok között. Egyéniségének hatása alól nem vonhatja ki magát senki, aki akárcsak egyszer is szót váltott vele, vagy csupán hallgatta példás gondossággal fogalmazott közlendőit. S bizonyára sokaknak szerzett maradandó élményt akkor is, amikor a televízió jövőtáborából — a „Híres magyar könyvtárak” sorozatban — a rá jellemző közvetlenséggel bevonta a nézőket a történelmi becsű pataki gyűjtemény ismerőinek táborába. Más alkalommal pedig — az Óceánon túli előadó körútján — a magyar könyvtárkultúra szuggesztív hatású nagykövetének bizonyult.

Az szinte egyedülálló teljesítménye, hogy napjainkban, 78 éves korában is töretlen aktivitással áll helyt vállalt hivatásában.

— Mikor és hogyan lett a filozófiaprofesszor Újszászy Kálmánból a sárospataki kollégium könyvtárosa?

— A szabatos válaszhoz előbb a külsőleges pataki reglamát kell megismerni. Az immár fennállásának 450. évfordulójára készülő intézmény alkotmánya szerint a pataki kollégiumban minden jog a diáktársadalmat illette. A könyvtár ügyét az úgynevezett „remanens” diákok intézték, azok a végzett növendékek, akik nem hagyták el a kollégiumot, hanem az itteni szolgálattevők sorába léptek. A diákság folyamodott a XVII. század közepén Lorántffy Zsuzsannához, hogy építtessen alkalmas helyiséget a meggyarapodott iskolai könyvgyűjteménynek. A könyvtár a Trója nevű épületrészben talált önálló otthonra. Állományát 1783-ig — ahogy ma mondjuk — „társadalmi munkában” gondozták a diákok. Am ekkorra már olyan kiterjedté és értékesévé növekedett a gyűjtemény, hogy a kollégiumi tanács kimondotta: Legyen állandó „főkönyvtárnok” — a kinek egyszersmind aktív akadémiai tanárnak is kell lennie! Az első főkönyvtárnok tisztét Szombathy János töltötte be, aki a történelem professzora is volt, s ebben a minőségében többek között Kazinczy Ferenc, Fáy András, Kossuth Lajos tanára — s az utóbbinak később „tisztelt barátja”. Ő alapozta meg a tudományos igényű könyvtári munkát, határozta meg gyűjtőkörét, s virágoztatta fel a gyűjteményt négy évtizedes szolgálata idején.

Az utána következett Somossy János 1823-tól 1853-ig, három évtizeden át volt főkönyvtárnok. Az őt követő Erdélyi János — korai halála miatt — viszonylag rövid ideig tevékenykedett e tisztségben, de a hegeli tudományosztályozási rendszert tükröző szakrend kialakításával neki köszönhetjük a Nagy-könyvtár állományának máig érvényes tagolását. Szinyei Gerzson, Horváth Cyrill következtek utána a sorban. Majd Harsányi István személyével megtört a hagyomány a főkönyvtárnoki tisztségben — ő ugyanis nem akadémiai, hanem gimnáziumi tanár volt. Utóda, Gulyás József viszont már egyetemi magántanári tevékenységet is folytatott. Neki sikerült első ízben a könyvtári „személyzetet” is bővítenie — addig ugyanis mindig csak egy ember dolgozott a gyűjteményben! — egy fél munkaidejű „szénior” alkönyvtárnokkal. Az ő nyugalomba vonulása után Bakos József lett a főkönyvtárnok. A névsorban csupa olyan egyéniség szerepel, aki a könyvtáros szakmában és a tudományos életben egyaránt országos rangot vívott ki.

— Ilyen tekintélyes elődök után — a kollégium életében is nagy horderejű történelmi változást követően — vállalta magára a megnövekedett felelősségű és feltételeit tekintve sok vonatkozásban megnövekedett főkönyvtárnoki szolgálata-

tot az a dr. Újszászy Kálmán, aki korábban a filozófia professzora volt a teológiai fakultáson, s egy ideig az egész kolégium közigazgatója (rektora) is. Milyen érzés volt a „váltás”?

— Még közigazgató koromban beterveztettem és végbevittem egy itt „történelmi” javaslatot, hogy az akadémiai tanár-főkönyvtárnok mellett legyen a gyűjteménynek főhivatású másik könyvtárosa is. Így mellettem már kezdettől volt segítőtárs *Czegle Imre* személyében. De hadd mondjam el azt is, hogy a könyvtárösszevonás vezető utam „kövezése” — hitem és emlékezetem szerint — már kisiskolás koromban elkezdődött: a budapesti Szemere utcai iskolában harmadikos elemistaként „kis-könyvtáros” minőségben buzgólkodtam. S Patakra kerülésem — azaz több mint fél évszázad — óta könyvtárak közegében éltem. Nem elszólás a többesszám. Az elsősorban tudományos célú Nagykönyvtár mellett ugyanis itt már az 1830-as években működött az „akadémiai ifjúsági egyesület”, vagy más nevén az „esküdt deákok” könyvtára, amelyet nem kisebb személyiség, mint *Szemere Bertalan* alapított. Részem lehetett abban a megtestesítésben, hogy teológiai tanár koromban az ifjúság ennek a nagy múltú egyesületnek s egyben könyvtárának tanárelnökévé választott. Ez a könyvtár kezdettől — s hangsúlyozottan — közművelődési célú volt, és gyakorlatilag a városi kölcsönző könyvtár funkcióját töltötte be, mert a diákságon kívül a nagyközönség is használhatta, s használta is állományát.

Még korábban — amikor a húszas évek végén a tanítóképzőben, majd a harmincas években, amikor a főiskolán tanítottam — több mozgékony kis könyvtár létrehozásában babáskodtam, az akkoriban „mozdulatlannak” tetsző Nagykönyvtár árnyékában. Abban az időben fejlesztettük tízezres nagyságrendűvé a gimnázium tanári könyvtárát, s formáltuk összefüggő szervezetté — ésszerű munkamegosztással és gyűjtőkori megosztással — az ifjúsági könyvtárakat. Az akadémiai ifjúság könyvtára főleg a magyar szépirodalmat, a felsős gimnazisták önképzőkori könyvtára a külföldi szépirodalmat, az alsósok szintén hosszabb múltra visszatekintő Erdélyi János önképzőköre pedig az ifjúsági irodalmat gyűjtötte.

Különösen szívemhez nőtt a Faluszeminárium könyvtára, amelyet 1931-ben alapítottunk a falukutatásba bekapcsolódó akadémiai és népfőiskolai hallgatók kézikönyvtárául. Ez szociográfiai, szociológiai művekből, valamint a népi írók szépirodalmi alkotásaiból állt, és ide ke-

rültek saját kutatásaink, falujárásaink kéziratos feljegyzései s az általunk készített fotódokumentumok is. Ebből a különgyűjteményből fejlődött ki a mostani Tudományos Gyűjtemények Adattára.

Hogy mennyire a gyakorlati szükség követelte ki ezeket a könyvtári formákat, működési módszereket, azt számomra az „igazolta vissza”, hogy a diákok szinte szétnyúlták e gyűjteményeket. Az 1947 őszen tett svédországi utazásom is megerősített közművelődési törekvéseimben. Ott szembeszökően tapasztaltam, milyen hasznos, ha az általános könyvtári tájékozódás rendszeresen kiegészíti a szakműveltséget. Hazatérésem után kezdtem sürgetni — az imént felsoroltak együttes hatására — a Nagykönyvtár reformját. A következmény főkönyvtárnoki tisztem lett. Amikor pedig megszűnt Patakon a teológia, és kiesett az ottani tanszék alólam, teljes energiámmal megmaradt tudományos gyűjteményeink szolgálatába szegődtem.

Ekkor — 1952-ben — alakult ki a Tiszáninnyi Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményeinek együttese, amely a Nagykönyvtárt, a Levéltárt, a Múzeumot és a Faluszeminárium anyagát tartalmazó Adattárt foglalja magában. Én lettem a gyűjtemények közös felügyelője, vezetője.

Hadd térjek még kicsit vissza az ezt megelőző évekre. A háborút követő időszak egyik legemlékezetesebb sikeréként tarthatjuk számon, hogy a hulladéktelepről több nagy értékű művet sikerült megmenteni „a néhai szép múltú pataki schola” könyveiből. A munkánkat megbecsülő akkori rendőrpáncsnoknak köszönhetjük, hogy nem kötyavetélyték el 1946-ban a várbeli Windischgrätz-könyvtár állományát. Ugyancsak 1946-ban értékes, angol nyelvű tudományos művekkel — elsősorban teológiai, vallástörténeti, filozófiai és pszichológiai irodalommal — gyarapodtunk a holland származású amerikai reformátusok tízezer dolláros adományá révén.

Ekkor sem feledkeztünk meg azonban közművelődési szolgálatunkról. Amíg ki nem alakult az állami könyvtárak hálózata, a Nagykönyvtár magától értetődően mindenkit szívesen fogadott olvasói közzé, és duplumait kölcsönzési forgalomba bocsátotta. (Ugorva az időben, legalább zárójelben hadd jegyezzem meg, hogy noha most már elvileg csak prézens szolgálatunk van, a Rákóczi Gimnázium hosszan elhúzódott, legutóbbi tartozása idején a pataki hagyományok jegyében mi vállaltuk át az iskolai könyvtári funkciót.)

— *A kíváncsi krónikás jó néhányszor*

találkozhatott a szolgálati úton levő Újszászy Kálmánnal is. Mi készítette a hetven éven felüli embert arra, hogy pataki hivatásának teljes értékű betöltésén kívüli országos szolgálatot is vállaljon?

— A hatvanas évek végén kialakult egyházi gyűjteményeink központi vezető szerve, az Országos Református Egyházi Gyűjteményi Tanács (ORGYT), amelyhez a műemléki ügyek intézése is tartozik. Mivel a pályatársaim között nekem volt a legtöbb tapasztalatom, engem bíztak meg először az ügyvezető elnökséggel, majd az elnökséggel. Ezt a tisztemet 1975-ig viseltem. Ekkoriban hetente legalább két napot úton töltöttem, látogattam, gondoztam az ország különböző településein működő gyűjteményeinket. De most már csak a pataki posztomon ügyködöm. Hangsúlyozni szeretném, hogy a Nagykönyvtárunk most sem csupán az egyházi irodalom gyűjtőhelye. Országos fő gyűjtőkörünkbe ugyan a magyarországi és a külföldön megjelenő magyar nyelvű „protestantisztika” irodalma tartozik, de állományunknak csupán negyede egyházi jellegű kiadvány. A többi a humán tudományok dokumentuma. A több mint 270 ezer könyv, bekötött folyóirat-évfolyam, kézirat és egyéb dokumentum között különleges értékűek az 1919-es Magyar Tanácsköztársaság idejéből való s itt az ellenforradalmi rendszer idején is hiánytalanul megőrzött kiadványok vagy a hungarológiai művek, továbbá a volt nevezetes pataki diákok dedikált alkotásai. A hagyatékok közül igen értékes például Hilscher Rezső volt pataki diák gyűjteménye a két világháború közötti időszak hazai és külföldi szociológiai irodalmából. Ugyancsak rendszeresen gyarapszik hagyatékok, ajándékok révén az amerikai magyar irodalom gyűjteménye.

Hadd mondjak jellemző példát arra is, hogy a könyvtárosnak olykor akár az „elvi” következetlenség vállalásától sem szabad visszariadnia, ha abból intézményének nyilvánvaló haszna származik. A pataki Nagykönyvtár elvileg nem gyűjti a szépirodalmat, de — ha úgy tetszik, az itteni könyvtáros nemzedékek örökletes „hobbyjából” — mégis megtalálható nálunk a magyar verseskötetek szinte teljes gyűjteménye, s állományba vesszük az esszék, irodalmi kritikák hozzájuk ajándékba küldött példányait is. Említettem, hogy állománygyarapításunkban meghatározó mennyiségi és minőségi tényező az ajándékozás — ennek köszönhető, hogy a pataki bibliotéka fejlődése megszakíthatatlan a 16. század óta!

A szabálytalanság rendszerbe foglalásának is sajátos könyvtári hagyománya

alakult itt ki. Mi már akkor állományba vettünk különleges dokumentumokat, amikor a tudományos célú könyvtárak többsége húzódozott az ilyesmitől. A kutatók most épp azért járnak ide szívesen, mert itt egy-egy gyűjteményrészen belül együtt találják a vizsgált témára vonatkozó kéziratos anyagot, a nyomtatott irodalmat és a képi dokumentációt.

— *Újszászy Kálmán ki akart térni e beszélgetés elől. Arra hivatkozott, hogy ő már tulajdonképpen nem gyakorló könyvtáros, hiszen most „csak” az Adattár igazgatója, és ez a gyűjtemény a sajátos pataki intézményszervezetben nem része a Nagykönyvtárnak, hanem annak önálló társszerve. Évtizedeken át legközelebbi munkatársa, Czegle Imre vette át tőle a Nagykönyvtár igazgatói tisztségét. Ez a beosztás-változás azonban mit sem változtat azon a tényen, hogy Újszászy Kálmán több évtizedes munkássága szervesen beépült a Nagykönyvtár fejlődéstörténetébe, s a könyvtáron belüli és a könyvtáron kívüli — a szó legteljesebb értelmében közéleti — szolgálata külön fejezetet érdemel az egyetemes magyar közművelődés legutóbbi évtizedeinek történetében. Életműve a pataki szellemiségben gyökerezik, és a Nagykönyvtárban teljesedett ki. Erdemei országos elismerését tanúsítja a Munka Érdemrend arany fokozata kitüntetés és számos közéleti tisztsége is. Tagja a Hazafias Népfront megyei bizottságának, egyházkerületi főgondnok, megbecsült személyiség a Magyarok Világszövetségében. Hadd zárja a vele való beszélgetést önjellemző személyes valómása:*

— Amennyire érvényes a költői mondas, hogy „a dal szüli énekesét”, mégannyira igaz, hogy a könyvtári közeg formálja könyvtárosát. Itt, a diákok reszpublikájában mindig volt — s ma is van — mit tanulni, mégpedig nemcsak az alkotó alkotó pedagógus társaktól, hanem az eredeti tehetségű tanítványoktól is. Köteleznék az én időmből is az olyan pataki diákok, mint például Képes Géza, Király István, Huszár István, akiket volt szerencsém tanítványokként ismerni, s akiknek folyamatosan nyomon követhettem pályafutásukat. S méltó folytatásra köteleznék a példás elődök, a „változtatva megőrizni” gyakorlatát parancsolja a pataki történelmi folytonosságban a „genius loci”, a helyi szellemi légkör, amelyben az is mindenkori korparancs, hogy messzebb nézzünk-lássunk a bármennyire bűvös szépségű Zempléni-hegységénél, s az emberi egyetemességhez mérjük munkánk szerény eredményét.

Berecz József

Zenei klub egy falusi könyvtárban

A „C”-típusú könyvtárak jelenleg mindössze egy hanglemezekből és magnófelvételekből álló gyűjtemény létrehozására törekedhetnek. Könyvtárunk, az Abonyi Nagyközségi Könyvtár körülbelül 320 lemezből és néhány magnószalagból alakított ki hangzó gyűjteményt. A rendelkezésünkre álló rádióval, magnóval és lemezjátszóval zenesarkot hoztunk létre. Az érdeklődők fejhallgató segítségével hallgathatják a zenét vagy a verseket. A csoportos foglalkozások alkalmával mód van a hangszórók bekapcsolására is.

Gyűjteményünk irodalmi részét rendszeresen használjuk az irodalmi szakkör estjein vagy irodalomórákon. Állományunk nagy részét azonban a zenei anyag adja. Az alkalmankénti zenehallgatás mellett a zenét kedvelők, a zenét mélyebben megismerni kívánók érdeklődni kezdtek a szervezett zenehallgatás iránt is, amelybe több, vitatkozni szerető, de a zenét komolyabban nem ismerő fiatal szintén örömmel bekapcsolódott volna. Ezért hoztuk létre ez év januárjában „zenei klub” megjelölésű baráti körünket.

Célunk kettős volt: Megismertetni az érdeklődőket a művészetek e csodálatos megnyilvánulási formájával, s bemutatni a klasszikus és a mai, modern zene legkiemelkedőbb képviselőit és alkotásaikat. Másrészt azonban a zenével összefüggően, a zene ürügyén bővíteni, szélesíteni akartuk műveltségüket, más irányú ismereteiket. Zenei klubunk ugyanis nemcsak a zenével foglalkozik. Programunkat úgy alakítottuk ki, hogy minden foglalkozás alkalmával egyfajta ismeretszerző vita álljon a középpontban.

Számtalan zeneműhöz kapcsolható egy-egy komoly probléma, sok téma pedig csak zenei illusztrációval teljedhet ki. Az ötleteket közösen beszéljük meg. Akit valamelyik téma érdekel, az kidolgozza, és kap egy önálló estet. Tizenöt perces előadást tart, s mondánivalóját zenével világítja meg. Ezután megpróbálunk választ keresni kérdéseire. Előadása így inkább csak vitaindító, a témát körvonalazó, kérdéseket felvető, bevezető beszélgetés. Az ehhez kiválasztott zene meghallgatása, majd megvitatása teszi teljessé a foglalkozást.

Klubunk már jó ideje működik. A kezdés óta kialakult egy törzsközönség, amely főként fiatal pedagógusokból, diákokból és munkásfiatalokból áll. Most próbálkozunk a tsz-fiatalok bevonásával is. A mintegy harmincas tagságból egy-egy foglalkozáson körülbelül tizenöten jelennek meg.

Néhány szót a programjainkról: Az esztétikaiaktól napjaink égető kérdéseiig foglalkozásainkon minden terítékre kerül. Egyetlen feltétel van csupán: a téma valamennyiünket érdekeljen. Természetesen minden javaslat megvalósításához a könyvtáros-klubvezető egyetértése is szükséges. Így elkerülhető, hogy álproblémák kerüljenek napirendre.

Egyik legsikeresebb estünk „A szép és a rút szerepe életünkben” témáról kialakult vita volt. Mi a szép? Miért keressük a szépet? — kérdeztük egymástól. A rövid bevezető után zenét hallgattunk: *Csajkovszkijt, Chopint, Beethovent*. Hogyan fejezi ki a szépet a zene? A mintegy három órás vita még napokig folytatódott. Hasonló sikert ért el a „Képzelet határai” és a „Jövő körvonalai” című sorozat, melyen *Pink Floyd, Jean Michael Jarre és Emerson, Lake és Palmer* albumaiból hallgattunk lemezeket. A „Vers és megzenésített formája” téma kapcsán megemlékeztünk a költészet napjáról is. Egyik klubtársunk vitaindítóval, két másik pedig gitáros énekkel szerepelt. Jelenleg a dzsesszről tervezzük előadás- és zenesorozatot. Néha még döcög a dolog, de tovább akarjuk fejleszteni közös tevékenységünket. Célunk, hogy klubtagságunkban tudatosuljon az az elv, hogy a könyvtár *eleven közművelődési intézmény*. Bárki bármilyen művelődési, tanulási, szórakozási igénnyel fordul hozzánk, segíteni tudunk neki. Jöjjenek bizalommal, megtalálják, amit keresnek! Zenei klubunk is ezt a célt szolgálja.

Csillei Béla,
az Abonyi Nagyközségi Könyvtár
munkatársa

Olvasóink figyelmébe! A Könyvtáros jubileumi pályázatára szánt írásokat 1980. szeptemberétől 1981. február végéig lehet megküldeni a szerkesztőségnek. A pályázati felhívást és feltételeket a folyóirat 1980. júniusi (6.) számának 331. oldalán találhatják meg az érdeklődők.

Lépéshátrányban?

Az MSZMP Hajdú-Bihar megyei Bizottsága mellett működő propaganda- és művelődési bizottság a közelmúltban tárgyalta A tanácsi könyvtárak helyzete és feladatai a közművelődési párthatározat végrehajtásában című jelentést, Arató Attilának, a Megyei Könyvtár igazgatójának előterjesztésében.

Önmagában minden szám keveset mond. A megyében a tanácsi közművelődési könyvtárakban 1979-ben 1 millió 371 ezer 645 kötet könyv volt. Sok ez vagy kevés? Önmagában nagyon sok. A megyék közötti sorrendben viszont ezzel is csak a 17. helyen állunk, akár az egy lakosra jutó kötetek tekintetében. (Ez utóbbi a legfontosabb mérőszám!)

A könyvtárak helyzetét is csak országos viszonyításban szabad vizsgálni. Ezek az adatok pedig azt igazolják, hogy Hajdú-Bihar igen nagy lépéshátrányban van, elsősorban a működési feltételek tekintetében. S ennek a helyzetnek nem lehet egyetlen magyarázata az a tény, hogy az 1970-es években a könyvtárak országosan és általában is bizonyos fejlődési lépéshátrányba kerültek. Az élmezőnyhöz csupán két területen tartozunk: a gyermekkönyvtári és zenei könyvtári ellátottságban.

A lépéshátrány okai

Ragaszkodjunk a tényekhez.

Négy év alatt Hajdú-Biharban mindössze 500 ezer forinttal nőtt a könyvtárak könyvbeszerzési kerete, ez pedig nagyjából csupán az áremelkedéssel azonos ütemnek felel meg. Az éves keret jelenleg lényegesen alacsonyabb, mint 1976-ban volt!

Könyvtárainkban egyre nő a zsúfoltság. Ma több könyvet tárolnak egy négyzetméteren, mint 1960-ban! Ennek oka, hogy a hatvanas évek végén és a hetvenes évek elején az Olvasó népiért mozgalom keretében nagy lendületet vett könyvtárépítési akciók megszűntek. A jelenlegi ötéves tervben mindössze két új könyvtár épül a megyében: Debrecenben az Újkertben és Földesen. Különösen a városok és a nagyobb községek könyvtáraiban alakul ki súlyos helyzet. Debrecenben 1978-ban a könyvbeszerzési keret kevesebb mint fele volt a miskolcinak, az egy lakosra jutó könyv Szegeden 3,2 kötet, Miskolcon 2,8, Győrben 2,6, Debrecenben viszont csak 1,8! Hajdúböszörmény, Hajdúnánás, Hajdúszoboszló, Balmazújváros és Berettyóúj-

falú könyvtárai mind a könyvtári alapterületet, mind a könyvbeszerzési keretet, mind az egy lakosra jutó könyvet tekintve mélyen alatta állnak a hasonló lélekszámú városoknak.

Különösen súlyos a megyei könyvtár helyzete. Az állomány felét — 70 ezer kötetet! — a város különböző helyein bérelt pincékben tudták csak elhelyezni.

Sajátos helyzetet mutat a könyvtárak személyi feltétele. 1975-ben 143, 1979-ben 161 főoglalkozású könyvtáros dolgozott a megye könyvtáraiban. A megye tanácsi könyvtáraiba azonban az elmúlt öt esztendőben egyetlen nappali tagozaton végzett szakember sem került! (A kulturális kormányzat figyelmébe: a Debreceni Tanítóképzőben 1976-ban szűnt meg a nappali tagozaton a népművelőkönyvtáros képzés, az a forma, amely mindeddig a legtöbb gyakorlati, üzemi és vidéki szakembert adta a közművelődésnek és könyvtári munkának.)

Jelenleg a hét városi, járási igazgatóból három, a 33 községi könyvtárvezetőből 16 nem rendelkezik a beosztásához előírt képesítéssel. Ugyanakkor igen nagy a fluktuáció. 1979-ben például hét álláshely üresedett meg a megyében, de az újonnan kinevezettek közül senki sem rendelkezik szakképzettséggel.

Teljességgel megoldatlan a részmunka-idős és tiszteletdíjas könyvtárosok helyzete. A fluktuáció itt sokkal nagyobb, a szakképzetlenek aránya 56 százalék, és egyharmaduk csak általános iskolai végzettséggel rendelkezik. Ennek legfőbb oka, hogy az öt éve befagyasztott és eredetileg is alacsony tiszteletdíjak miatt nem lehet felkészültebb embereket találni erre a munkára.

Olvasók és könyvek

A működési feltételek miatt lelassult az olvasói létszám növekedése, sőt 1979-ben már közel ezer fős csökkenés mutatkozik. Jelenleg a községekben a lakosság 19, a városokban 13 százaléka tagja a közművelődési könyvtáraknak, s ezzel a megyék között a 13. helyen állunk. (Még mindig jobb, mint a művelődési

feltételek aránya!) A tanácsi könyvtárak olvasóinak többsége tanuló (a városokban 59,3, a községekben 57,7 százalék). Rendkívül öröndetes viszont, hogy a munkások könyvtári aktivitása megyénken közelíti a szellemi dolgozókéét.

A könyvtárlátogatók száma majd 100 ezer fővel nőtt 1975 óta. (Azaz kevesebben, de többször járnak az emberek a könyvtárakba.) A növekedés közel fele 1979-ben jelentkezett, s ezt egyetlen új könyvtári egység okozta: megnyitották a debreceni hírlapolvasót a megyei művelődési központban. A látogatók évenkénti ingadozása igen nagy, s ennek fő oka, hogy a könyvtárak folyamatos működése nem eléggé biztosított. Van olyan év, amikor fűtési nehézségek vagy munkaerőproblémák miatt a hálózatban 1500—2000 munkanap is kiesik.

A következtetés nyilvánvaló: művelődési intézményeink — közöttük a könyvtárak — pusztán szolgáltatásaikkal nem tudnak kellő vonzást gyakorolni a lakosság széles rétegeire, ha belső rendjük, otthonosságuk nem éri el azt a szintet, ami már napjainkban a falusi lakások többségében is megvan.

Csökkenet a könyvtárak kötetforgalma is, s a visszaesés szinte teljes egészében a szépirodalom egyre csökkenő forgalmából ered. Ennek pozitív tartalma, hogy igen nagy mértékben megnőtt az olvasók érdeklődése az ismeretterjesztő és szakkönyvek iránt, jelenleg a felnőttek által kölcsönzött művek 28 százaléka ebből a műfajból kerül ki.

Negatív tartalom viszont, hogy bár sok a diákolvasó, igen kevés a gyermekkönyv. Továbbá az utóbbi években megjelent regények között egyre kevesebb az olvasmányos, egyszerűbb szerkezetű, cselekményes munka. Ráadásul a beszerzési keretek csökkenése miatt a könyvtárak ezeket is csak kis példányszámban vásárolhatják meg, ezért a választékuk egyre szűkebb.

Mit tehet a könyvtár?

Mit is tehetne?

Állandóan keresik a lehetőséget, hogy a rossz működési feltételek között is jobb és változatosabb szolgáltatásokat nyújtsanak a megye lakosságának. Hogyan? Mindenekelőtt együttműködve a művelődési otthonokkal, iskolákkal, a települések tanácsi és pártszervezeteivel. Kialakult a közös rendezvények rendszere, például a vetélkedők, író-olvasó találkozók, olvasótáborok (1980-ban 14-et rendeznek Hajdú-Biharban) állandósultak.

Külön is ki kell emelni a debreceni

járású könyvtár munkaszorgalmi rendezvénysorozatait, a püspökladányiak gyermekfoglalkozásait s a megyei kezdeményezésre országos gyakorlattá vált megyei gyermekkönyvnapok rendezvényeit.

Az olvasói igények színvonalas kielégítésének, a könyvtári szolgáltatások hatékonyabbá tételének másik összetevője a feltáró és tájékoztató munka sokrétű kiépítése. Ebben a megyei könyvtár jár élen, 1968 óta adja ki a tájékoztató jegyzéket vezetők számára. Megjelenteti az országos középiskolai tanulmányi verseny bibliográfiáját, a magyar nyelvű zézikönyvek jegyzékét, a tantárgyi ajánló bibliográfiát, a könyvtári kiadványokat országosan is nyilvántartja és feltárja.

A megyei könyvtár helytörténeti tevékenysége is sokrétű, mind a gyűjtőkört, mind a kiadványokat tekintve. Olyan műveket jelentetett meg, mint például a Petőfi és Debrecen, Ady és Debrecen. Jelenleg megjelenés előtt áll a Móricz és Debrecen, illetve a Debrecen képzőművészete 1945—1956 című kötet. Jelentős a városi könyvtár ajánló bibliográfiákat közreadó tevékenysége is.

Utóhang helyett

Az MSZMP XII. kongresszusának határozatában olvashatjuk az alábbi mondatot: „Több gondot kell fordítani az olvasás, a művelődés iránti igények felkeltésére és kielégítésére, e területen is serkentve az öntevékeny társadalmi közreműködést ...” E feladat megoldásához kétségkívül javítani kell a könyvtárak működési feltételeit, különösen a városokban. Hogyan? Állami, tanácsi támogatással s a fenti mondatban szereplő társadalmi közreműködéssel is.

A tartalmi munka azonban csak részben függ a működési feltételektől. A megye tanácsi könyvtárai eddig is bizonyították, hogy a feltételek ellenére új módszerekkel, tartalmi munkával jelentős társadalmi rétegekhez képesek eljutni. A kezdeményezőkétség, az ötletesség, a folyamatosság a jövőben egyre fontosabb lesz, csak ezekkel lehet az olvasók meglevő igényeit kielégíteni és új igényeket kelteni. Új könyvtárak kellenek, több könyv kell és dolgozni tudó, felkészült, művelt könyvtárosok kellenek.

Lesz hát a könyvtáraknak mit tenni a következő évtizedben. S talán így majd a lépéshátrány is csökkenni fog.

Bényei József
Hajdú-Bihari Napló

MŰVELŐDÉSI MINISZTERIUM néven új minisztériumot hozott létre az 1980. évi 10. számú törvényerejű rendelet a Kulturális Minisztérium és az Oktatási Minisztérium egyesítése révén. A július 1-én történt átszervezés a könyvtárügyi irányítás szervezeti keretein nem változtatott: a könyvtári osztály továbbra is a közgyűjteményi főosztály keretében működik. A főosztály vezetője Villangó István, a könyvtári osztály vezetője Juhász Jenő, helyettese Sárdy Péter.

ELMÉS MULATSÁGOK címmel július 18-tól augusztus 15-ig heti két alkalommal foglalkozásokat tartott az egri úttörőház udvarán a Heves megyei Könyvtár gyermekkönyvtára. A programok keretében egyebek között író-olvasó találkozókra (*Varga Domokos, Marék Veronika*), képzőművészeti rendezvényekre és foglalkozásokra (*Reich Károly*), bábozásra és bábkészítésre, „Csináld velünk!” foglalkozásokra, irodalmi és hangszeres ismeretterjesztő játékokra, irodalmi, helyismereti és sportvetélkedőkre, növényhatározó sétára került sor. — A megyei könyvtár aulájában levő kiállítóterem a nyár folyamán a Vajda Lajos stúdió tagjainak grafikai alkotásait mutatta be.

A **MAKÓI MÁV MUNKÁSSZÁLLÓ klubjában** fiókkönyvtárat avattak a közelmúltban. Az 1500 kötetes könyvtár fenntartásáról a MÁV és a József Attila Városi Könyvtár közösen gondoskodik. A hetenként két alkalommal nyitva tartó fiókkönyvtárat a vasút dolgozóin kívül a környező lakóterület olvasói is felkereshetik.

HÉTSZÁZ négyzetméterrel nőtt a Székesfehérvári

Hírek

Megyei Könyvtár alapterülete annak eredményeként, hogy az intézmény a szomszédságában levő volt cisztercita rendház épületében több helyiséget kapott. Az épület 240 négyzetméter alapterületű emeleti nagyertermébe került a gyermekkönyvtár, a földszinten levő barokk díszteremben pedig 220 négyzetméteren 40 személyes olvasótermet rendeztek be, amelynek nagy kézikönyvtárához több ezer kötetes tápraktár is tartozik. A helyiségbővítés lehetőséget nyújt a könyvkötészet megfelelő elhelyezésére, a régi épületben pedig egy zenei kölcsönző kialakítására is. Mindez azonban csupán átmeneti megoldásnak, a jelenlegi tarthatatlan helyzet időleges enyhítésének tekinthető, a végleges és korszerű elhelyezéshez arra van szükség, hogy a megyei tanács terveiben szereplő új könyvtár építését elkezdjék a hatodik öt éves tervidőszak második felében, s a következőben be is fejezzék.

AZ ORVOSI KÖNYVTÁROK ÉS ORVOSTANÁCSADÓK hetedik országos tájértekezletét július 3–4-én Szegeden rendezte meg a Szegedi Orvostudományi Egyetem gyógyszerészeti kara, az Országos Gyógyszerészeti Intézet, valamint az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár. A tanácskozás 110 résztvevője ezúttal nemcsak az orvosok és az orvosi könyvtárosok soraiból került ki, hanem a gyógyszeripar és a gyógyszerügyi hálózat képviselőiből is. A több mint tíz előadás és kiegészítő referátum, továbbá a hozzászólások elsősorban a gyógyszerészeti tudományos kutatás, a gyógyszerészképzés, valamint a gyógyszergyár-

tás szakirodalmi információs ellátásának problémáival foglalkoztak. Az értekezletet dr. Petri Gábor, a Szegedi Orvostudományi Egyetem rektora nyitotta meg, a zárót pedig dr. Minker Emil, a gyógyszerészeti kar dékánja mondotta.

ALAPFOKÚ KÖNYVTÁROS TANFOLYAMOT szerveztek általános iskolai nevelők részére július elején Miskolcon. Az egyhetes tanfolyamon a megye harminc pedagógusa vett részt, és kapott bizonyítványt.

BESSENYEI GYÖRGY tiszaberceli (Szabolcs-Szatmár megye) szülőházának helyreállítási tervel szerint az épületben könyvtárat is berendeznek a műemléki felújítás során. Az előreláthatólag 1981-ben befejeződő munkák eredményeképpen az udvari szárnyba kerül a községi könyvtár, míg a Bessenyei munkásságának a megyében őrzött dokumentumait bemutató állandó kiállítást a két nagy szobában kap helyet.

NAGYOBB KÖNYVKIÁLLÍTÁSSAL két megyei könyvtár is várta látogatóit a nyár folyamán: A szegedi *Somogyi Könyvtár* a szegedi ünnepi hetek idején rendezett, immár hagyományos kiállításán reprezentatív, régi állományából, a könyvtáralapító Somogyi Károly gyűjteményének a tizenhatodik—tizenennyolcadik század magyar szellemi életére jellemző könyvritkaságaiból mutatott be kétszáz kötet könyvet, folyóiratot és rőplapot; a *Győri Megyei Könyvtár* pedig a moszkvai olimpiai játékok tiszteletére állított össze kiállítást, amely az újkori olimpiai történetéről nyújtott áttekintést az athéni olimpiától kezdve az 1980-as játékokig.

Régi állomásépületek — új könyvtárak

Tények és benyomások a finn könyvtárakról

TEREK. Jyväskyläben már befejezéséhez közeledett az új városi könyvtár építése, amikor május elején ott jártam. Az alagsori raktárt nem számítva négyzintesre tervezett épületben ekkor már az alsó szinteken ragasztották a szőnyegpadlót, s június elején költözni készült a könyvtár. A bútorzat nagyobb részét (az állványokat, a kölcsönzőpultokat, a katalógusszekrényeket) már helyükön látva is a levegőség, a tágasság fogott meg először. Óvatos voltam azonban, s a hiteles kép kialakítása érdekében szüntelenül odaképzelttem a még hiányzó könyveket, ülőhelyeket, személyzetet és olvasókat. Csak másnap jöttem rá: kár volt a fáradságért. A térélmény nem (vagy nemcsak) az ürességből adódott, hiszen a város működő — sőt a félévzárásból következően meglehetősen telített — egyetemi könyvtárában ugyanaz a tágasság fogadott, s ezzel találkoztam másfél hét múlva a tamperei egyetemi könyvtárban is.

Ezek persze mind viszonylag új könyvtárépületek. A régebbiekben (például a Finn Irodalmi Társaság Könyvtárában) kétségkívül otthonosabban (*otthoniban*) mozog a magyar olvasó is — ám az ilyen eset egyre kevesebb, mivel mind az új könyvtárak építése, mind a régiek kibővítése (a helsinki egyetemi vagy a parlamenti könyvtáré például) igen gyakori Finnországban. Ha törvényszerűnek nem is mondható, azért mindenképpen jellemző „érdekesség”, hogy a városokba érkeve gyakran régi, többnyire fából készült állomásépület fogadja az utazót, beljebb viszont új városi vagy egyetemi könyvtárépületet talál (Jyväskylä, Lappeenranta stb.).

A jyväskyläi városi könyvtár egyébként egy sajátosan finn „komplexnek” a része. Különösen az osztozási elv és gyakorlat figyelemre méltó: a csaknem 7000 négyzetméternyi alapterületből kétharmad rész a könyvtáré s egyharmad a munkásakadémiáé. A meglátogatott egyetemi könyvtárak közül az ugyanitt levő rendelkezik a legnagyobb alapterülettel: 11 500 négyzetméterrel és 850 olvasóhellyel. A tampereinek egyelőre „csak” 3950 négyzetmétere van, s 320 olvasóhelye — viszont több *nagy* kari könyvtárral rendelkezik (orvos- és neveléstudományi, valamint úgynevezett jegyzetkönyvtár). Jyväskyläben a hasonló funkciójúak közül a természettudományi és a matematikai számottevő, mivel e diszciplínákra nem terjed ki a központi könyvtár gyűjtőköre. Tapasztalataim szerint azonban néhány egyéb intézet (tanszékcsoport) is tart fenn olyan állományt és könyvtárhelyiséget, amely az egyszerűbb szemináriumi dolgozatok elkészítéséhez elegendő forrásanyagot képes szolgáltatni, s a kötelező irodalom iránti igények részleges kielégítésével is tehermentesíteni tudja a központi könyvtárat.

Az effajta tehermentesítésre azért is szükség van, mert az egyetemi könyvtárak Finnországban nemcsak országos feladatkörű szakkönyvtárak, de gyakran egy tudományterület szak- vagy koordinációs központjai is, nem lévén mellettük a miénkhez hasonló, egyéb központi szakkönyvtárak (Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ, Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár, Akadémiai Könyvtár stb.).

TÖBBLETFUNKCIÓK ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉS. Mint ismeretes, a helsinki egyetemi könyvtár hivatott ellátni a nemzeti könyvtári feladatokat. Emellett az utóbbi időben rábízta a humán tudományok koordinációs központjának feladatkörét is — ám ennek tervezési-szervezési konzekvenciái egyelőre kevésbé foglalkoztatják. Kísérőm szerint ezekben a tudományágakban inkább magas színvonalú ellátásra, mintsem rendszerre van szükség. A tamperei egyetemi könyvtár az úgynevezett „kemény” társadalomtudományok koordinációs központja, a jyväskyläi pedig a pedagógia, pszichológia és a mozgástudományok (testnevelés) országos szakközpontja. Az utóbbi emellett — kötelespéldányjoggal felruházva — a hazai dokumentumtermés második gyűjtő- és megőrzőhelye. (A harmadik nemzeti gyűjteménnyel a turkui egyetemi könyvtár rendelkezik.) E dokumentumtermést a három gyűjtő könyvtár munka-

megosztásban dolgozza föl. Az ISBN-számok (*Könyvtáros* 1974/4. sz.) alapján harmadolják az anyagot, s gépi feldolgozással készítik el a mikrokártyás központi katalógust.

A tanító- és tanárképzésben nagy hagyományokkal rendelkező Jyväskyläben ma már „bejáratottan” folyik a *pedagógiai-pszichológiai szakközponti* tevékenység. Az egyetemi könyvtár rendszerbekötései kétoldalúak: az érdekelt (kapcsolódó) hazai intézményeknek elsősorban ellátója (gépi és manuális adatkeresés, gyarapodási jegyzék a külföldi szakirodalomról, könyvtárközi kölcsönzés stb.), a külföldi rendszereknek (adatbázisoknak) pedig használója és közvetítője. 1977-től áll *on-line* kapcsolatban a Lockheed Dialog adatbázisával (*ERIC, Psychological Abstracts, Social Sciences Citation Index Source Data Type, Language and Language Behavior Abstracts, Sociological Abstracts*). A finnországi intézmények közül a Neveléskutató Intézet segíti a szakterület ellátásában a kutatásnyilvántartás kezelésével és a szakbibliográfia előállításával. Szakközponti feladatainak ellátásához — s ez a finn egyetemi könyvtárak általános panaszja — nem kap számottevő anyagi támogatást. A könyvtár megbízott igazgatója, *Oili Kokkonen* elmondta, hogy 1980-ra összesen 10 ezer márkát adott az állam e célra. A mozgástudományokat illetően annyival jobb a helyzet, hogy egy alapítvány révén folyamatosan hozzájutnak némi kiegészítéshez.

SZABADSÁG ÉS REND. Az említett többletfunkciók ellenére Jyväskylä és Tampere egyetemi könyvtára elsősorban a hallgatók birodalma. Birodalmuk abban az értelemben is, ahogy az az otthoni könyvtárszobájuk. Ahogy e könyvtárakat nézegettem és használtam, az volt az érzésem, attól válhatnak ilyenekké, hogy számos tevékenységigényt kielégítő, különböző funkciójú terük, helyiségük van: a földszinti, asztalokkal berendezett kávézótól a pamflagos beszélgetősarkokon át a csönés olvasóteremig és az írógéppel is ellátott nyilvános kutatószobáig vagy a csoportmunkát végzőknek fenntartott kerekasztalos terekig. Tudom: ehhez hely (tér) is kell — de talán nemcsak az. Ugyanennyire otthonossá teszi őket a használatuk rendje, amely a nálunk megszokottnál több önállóságot ad az olvasónak, s természetesen több személyes felelősséget (és fegyelmet is) követel meg tőle, s ezáltal a könyvtárost felszabadítja bizonyos munkák alól. Mi teszi lehetővé ezt az olvasói önállóságot? Vegyük sorba: 1. az 1950-es évek elejétől kiadott finn és a leggyakrabban keresett külföldi szakirodalom szabadpolcon található; 2. e könyveken színes szalagjelzés mutatja, kölcsönözhetőek-e; 3. a raktárból olvasótermi használatra kikért könyvek mindaddig az olvasó kezelésében maradnak, amíg dolgozik velük: távozásakor egy e célra szolgáló polc- vagy fiókrendszerben helyezi el, s legközelebb onnan veszi ki őket; 4. a könyvtár minden szintjén található gyorsmásoló, amellyel az olvasó maga készítheti el a kívánt xerox-másolatokat — a lapmérettől függően 50, illetve 70 penniért.

A könyvtárhasználatba természetesen módszeresen bevezetik az új hallgatókat. Jyväskyläben ősszel, mindjárt az első héten kétórás könyvtárismertetőt tartanak az elsőéves csoportoknak, amelyek tagjai azután tavasszal 12 órás irodalom- és adatkereső gyakorlaton vesznek részt. Nem ritka az sem, hogy a felsőbb évesek is megjelennek — szeminiáriumi csoportokban — a könyvtárban hasonló céllal.

Egyetlen, a könyvtár használatát nehezítő tényre figyeltem föl, különösen a helsinki egyetemi könyvtárban: az *egységes katalógus* hiányára. Másutt kereshető például az úgynevezett általános gyűjtemény külföldi és hazai anyaga, sőt más *módszerű* is ezeknek mind a betűrendes, mind a szakkatalógusa. A külföldi könyvek szakkatalógusa csak 1972-től készül az ETO rendszere alapján. A nemzeti gyűjteményt (fennica) 1951 óta osztályozzák ezzel a módszerrel; a katalógus azonban úgy is két részre oszlik, hogy az anyag 1977-ig katalóguscédulán, 1978-tól kezdve pedig mikrokártyán található. A keresés módjait és lehetőségeit nagyon világosan ismerheti a sokszorosított használati útmutató, és kitűnően eligazítanak a katalógusteremben jól elhelyezett útmutató táblák is, úgyhogy „kafkai eltévedés-érzés” semmiképp sem keletkezhet a keresőben — az idővesztés azonban (bizonyos keresések alkalmával legalábbis) elkerülhetetlen. Az a tény, hogy az egész teremben csak egyetlen tájékoztató-eligazító könyvtáros működik, azt látszik bizonyítani, hogy nem megoldhatatlanul bonyolult az eligazítás — azaz ésszerűen történt a kényszerű választás a katalógusok egységesítése, illetve az egyéb szolgáltatások megjavítása-bevezetése között (naprakész feldolgozás, automatizált nemzeti bibliográfia, gyorsmásolás stb.).

EGY SAJÁTOS GYŰJTEMÉNY. A Finn Irodalmi Társaság Archívuma olyan feladatokat lát el, amelyeket nálunk részben a Petőfi Irodalmi Múzeum, részben a nagykönyvtárakban levő kézirattárak végeznek. Az irodalomkutatás forrásanyagait (kéziratok, kép-, fotó- és hangzóanyag) gyűjti, őrzi és tárja föl, kisebb alkalmi ki-

állításokat is rendezve belőlük. Több mint 18 ezer kéziratgyűjtemény és csaknem 700 levélgűjteménye van. Huszonhat alkotó írásos dokumentumait vették eddig mikrofilmre; ezek egy példányát a turkui egyetem is őrzi.

Az igazán speciális gyűjtemény az 1910-es években elkezdett lapkivágat-gyűjtés eredményeként jött létre. A 60-as évek végéig — ha nem is mindig egyforma rendszerességgel — meglehetősen széles körű cikkgyűjtés folyt olyan témákról, mint a hazai irodalom, a külföld válogatott irodalma, a színház, a helytörténet, népművészet stb., ekkortól kezdve azonban leszűkítették a cikkek körét az irodalmi jelenségekkel, művekkel, alkotókkal foglalkozókra. 1973-tól országos együttműködéssel — a könyvtárellátó irányításával — megszervezték a központi lapkivágat-, illetve kritika-szolgáltatást, ezért az archívum ettől fogva csak a hat nagy napilap figyelését végzi. A régi anyagot még teljesebbé teszik a magánszemélyektől (íróktól, kutatóktól) örökölt speciális, az illető személy munkásságára vagy kutatási területére vonatkozó lapkivágat-gyűjtemények. Az irodalmi kivágatok több szempontú visszakeresésére van lehetőség, mégpedig a cikk szerzője, a tárgyalt szerző, a tárgyalt irodalmi mű, a tárgykörök és földrajzi szempont szerint.

A friss irodalomkritikai anyag — a művek szerzőinek s ezen belül a művek betűrendjében — az olvasóterem polcain elhelyezett irattartókban található. A helybenolvasás mellett természetesen lehetőség van az azonnali másolatkészítésre is, amint azt egy délelőtt magam is kipróbáltam.

És mi az, ami mindebből hasznosítható, azaz „nekünk való”? — kérdezheti most a magyar könyvtáros. Adjunk talán mi is nagyobb önállóságot az olvasónak — a mi helyviszonyaink között? Vagy építsünk több (s nagyobb) könyvtárat most, az országos takarékoság idején? Netán tegyük általánossá könyvtárainkban a gyorsmásolókat, szaporítsuk on-line kapcsolatainkat, amikor a könyvbiztosítási keretek körül is bajok vannak? Térjünk át az elvi együttműködésről a gyakorlatira, az apró közös lépésekre anélkül, hogy a kapcsolattartáshoz szükséges elemi berendezéseink (telex stb.) megvolnának?

Tapasztalataim azt mutatják, hogy a finnek keveset foglalkoznak az effajta „antinómiák” fölállításával. Inkább fontossági sorrendet állapítanak meg az elvégzendők között, s a fontosnak tartottakat — a halaszthatónak ítélték mellőzése árán is — megcsinálják. Azt mondják: takarékosági okokból.

Sz. Nagy Lajos

Bemutatjuk

a Petőfi Irodalmi Múzeumot

Az irodalmi muzeológia, archivisztika és dokumentáció országos szerepkörű intézményének története — hányatott sorsú közgyűjteményekben egyébként sem igen szűkölködő honunkban is — a különleges esetek közé sorolható. Amikor irodalombarátok 1876-ban megalapították a *Petőfi Társaságot*, melynek hivatása a szépirodalom, az esztétika és a költő kultuszának ápolása volt (igaz, a társaság nevéhez fennállása során nemegyszer fűződött a „konzervatív” jelző), tán szándékukban sem állt, hogy a magyar irodalmi muzeológia és archivisztika alapjait vessék meg. A Társaság ugyanis arra figyelte fel, hogy a névadójának életére, műveire vonatkozó emlékek őrzése kívül esik a hagyományos

közgyűjtemények érdeklődési körén, és az együttes őrzést kívánó dokumentumokat a szétszóródás veszélye fenyegeti. Így jött létre a *Petőfi-ház*, és a Társaság első elnökének, *Jókai Mórnak* halála után az ő hagyatéka meg a *Fesztly-ház* szintén az egyesület tulajdonába ment át, s annak otthona, székhelye lett. Ez a tudományos, közművelődési egyesület azonban nemcsak gyűjteményt alapozott, hanem a Petőfire vonatkozó dokumentációs feldolgozást is megkezdte, elindította a *Petőfi-Könyvtár* sorozatot. A gyűjtemény 1945 utáni hányatott sorsát a nevének és helyének többszöri változása jelzi, de az intézmény eközben értékes *József Attila*-emlékanyaggal is bővült. Az új, immár szélesebb alapozású múzeum

mai jellegével és keretei közt 1954 óta működik.

A magyar irodalmi múlt emlékeit gondozó, országos feladatkörű muzeális intézmény hatókörét és lényegi profilját nagymértékben meghatározza, hogy feladatát nagy könyvtári intézményekkel — az Országos Széchényi Könyvtárral, az Akadémiai, valamint az Egyetemi Könyvtárral — megosztva gyakorolja, és elsősorban a XIX. és a XX. századi magyar literatúra muzeális dokumentumainak gyűjtése, őrzése, feltárása a fő szakterülete.

A Petőfi Irodalmi Múzeum (széles körben ismertté vált rövidítése szerint: a „PIM”) irodalomtudományi, muzeológiai gyűjteményi és tudományos-közművelődési tevékenysége szemléletesen érzékelteti, hogy milyen széles körű és sokoldalú feladat az irodalmi kutatások elsődleges forrásainak gondozása, rendszerezése, feltárása és publikálása. Ebben a szakágban mindazok a gyűjtemények, melyek egyébként külön „tárakat” vagy külön intézményi kereteket szoktak képezni, egységet alkotnak. Hiszen az irodalmi múzeum, mely egyben archívum és könyvtár is, jellegeből adódóan szükségszerűen másként értelmezi a „muzeális tárgy” közismert fogalmát: sokféle dokumentumot — tárgyi, művészeti, írásos, nyomtatott, hang- és egyéb információhordozókat egyaránt gyűjt. Az az egyéb múzeumokban általános megkülönböztetés, melynek következtében külön tárgyi, adattári és könyvtári „részelekben” különülnek el a kutatás forrásai — és a két utóbbi inkább csak segéd szerepet kap a tudományos munkában —, ez esetben szerencsére nem is alkalmazható: a könyvtár, a hangtár, a kézirattár, az irodalmi vonatkozású munkákat őrző képzőművészeti és a tárgyi gyűjtemény egyenrangú szervezeteiket alkot. S továbbmenve: bár egy ilyen intézményben a kiállítási, a bemutató szereppel együttjáró közművelő feladatok is fontosak — ezt szolgálják a központi intézmény és a hozzá csatlakozó emlékhelyek és múzeumok nyilvános szinterei —, e közgyűjtemény igazi rangját és tekintélyét, a tudományos életben játszott immár jelentősnek ítéltető szerepét mégis

az irodalmi dokumentáció

terén kifejtett tevékenységével, sokoldalú kiadványaival nyerte el az elmúlt évtizedben. Az irodalomtörténeti forrásanyagok, katalógusok, bibliográfiák, repertóriumok közreadásakor — felmérve a teljességre törekvéssel együttjáró követelményeket — a Petőfi Irodalmi Mú-

zeumnak mint közrebocsátónak és szervezőnek túl kellett lépnie saját gyűjteményi forrásanyagain, és be kellett vonnia a feldolgozásba a rokon nagykönyvtárak állományát és azok vállalkozó munkatársait is. A magyar irodalomtudományi kutatás szolgálatában publikált forrásapparátus és a magas színvonalú irodalmi érdeklődést szolgáló kiadványok láttán (melyek akkor is a múzeum műhelyéből kerülnek ki, ha kiadóként a Magyar Helikon és a Népművelési Propaganda Iroda jegyzi őket), a szemlélőnek meg kell állapítania: a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete (mint a szakma legfontosabb kutató központja), továbbá a Nemzeti Könyvtár (az irodalomtudományi szakterület országos feladatkörű fő gyűjteménye) mellett ez a viszonylag szerény intézmény igen sokat tett a szakterület információs igényeinek kielégítéséért.

A gyarapítást, a gyűjtést és a feltáró feldolgozást a Petőfi Múzeum öt — osztálynak megfelelő — tárában végzik, de a muzeális munka nagy részében, a kiállítások rendezése, a gyűjteményegyüttesek szerzeményezése alkalmával és regisztratív feldolgozásukkor a könyv-, a kézirat-, a hang- és a művészeti (fotó), valamint a relikviatár közös feladatokhoz jut. A Károlyi-palotában működő intézmény gyűjteményének méretei is — a tudatos fejlesztő tevékenység eredményeként — ma már tekintélyesek: könyvtárában csaknem 100 ezer kötet könyv, folyóirat és aprónyomtatvány, kéziratgyűjteményében több mint 100 ezer egység található, 10 ezer fotódokumentum, 2000 grafika, több száz festmény, valamint forrásértékű irodalmi emlékezeseket és riportokat tartalmazó nagyszámú hangszalag alkotja egyéb tárainak állományát. Ennek értékét és tudományos jelentőségét korántsem jellemzi az állomány nagyságrendje. A múzeumi könyvtár minőségi gyarapítási törekvése az, hogy a kutatói munkát szolgáló magyar irodalomtudományi, történeti alapforrásokon túl a magyar szép-irodalom jeleseinek műveit első kiadásban, a lehetőleg dedikált, illetve kéziratos is tartalmazó példányban szereztetse be. A nem hazai kiadású, emigrációs, illetve határon túli magyar publikációkat is. Talán nem szükséges ecsetelni, hogy egy viszonylag friss alapítású — alig több mint húszéves — múzeumi könyvtár, ha módjában áll(na) is szert tenni az antikváriumi kínálat jeles darabjaira, s ha az ajándékok, hagyatékok is fontos szerzeményi forrásai, mekkora, évekig tartó aprómunkával képes csak egy ilyen értékes szakmai gyűjteményt kifejleszteni. Pedig erre két

szempontból is szükség van: a kiállításon az első, korabeli köteteknek kell megjelenniük, illetve a múzeumi bibliográfiai feldolgozó munka — teljes értékű tárgynak, sokoldalú információs forrásnak tekintve az „editio princeps”-eket — a borítók és a képzőművészeti kivitel regisztrálását és tanulmányozását is feladatai közé iktatta (kiadványokban hasznosítva az eredményt).

A kéziratár, ha lehet, még nehezebb, több intézmény által is képviselt területen dolgozik. Ennek ellenére a múlt és az e századi magyar irodalmiság egyik legtekintélyesebb kézirat gyűjteménye jött itt létre, az alapnak tekinthető Petőfi-, Jókai- és József Attila-hagyatékot *Ady*, *Babits*, *Móricz*, *Szabó Lőrinc*, *Déry Tibor*, *Füst Milán* és literatúránk sok más jelesének eredeti fogalmazványai, levelezései és egyéb írásos forrásai egészítik ki. Az intézmény tekintélyét jelzi, hogy egyre több szerzői hagyaték is idekerül, illetve a magángyűjtők, a hozzátartozók is számottevő anyagot juttatnak a múzeumnak. Viszonylag önálló gyűjtőterület a művészeti tár, ahol az íróportrék, az alkotói képzőművészeti munkák, az igényes illusztrációk és az irodalmi vonatkozású érme gyűjtése folyik. A fotóarchívum gyűjtőkörébe vágó fényképek rendszerezett anyagával bővül itt a vizuális dokumentáció köre.

A modern technikai lehetőségek egyébként is nagy mértékben növelik az irodalmi archiviztika eszközeit: a hangtár (a máig csak tervezetekben szereplő „magyar nemzeti hangtár” egyik jelentős — szakmai irányú — kollekciónak van szó!) több mint évtizede magnetonfelvételek sokaságával igyekszik irodalomtörténészek gyűjtőmunkája eredményeként az utókor számára rögzíteni az alkotók és a lehetséges tanúk szavait.

A maga terepén számos, égetően „mindennapi” feladattal és kisebb-nagyobb fejlesztési gonddal birkózó intézmény — amelynek költségvetési kereteiből eddig megfelelő gyorsmásoló berendezés vásárlására sem tellett — a képmagneton felvevő és lejátszó berendezésre, tehát a modern audiovizuális archiválás legkorszerűbb technikájának alkalmazására és a hozzá tartozó technikai szemlélyzetre sajnos csak távoli reményként gondol.

Talán egy évtized is kellett ahhoz, hogy a múzeum tudományos profilja és a hozzá kapcsolódó kiadási tevékenység olyanná váljék, amely az intézmény jellegével is egybevág, és az általános szakmai igényeket is tekintetbe veszi. A feltáró, visszakereső és forrásjellegű kiadványok mellett a múzeum tematikus konferenciák (Nyugat, Korunk, Szocialista irodalom, Az irodalmi muzeológia

kérdései stb.) évkönyveivel, illetve egy-egy tanulmánykötettel (például Valóság és varázslat címmel a modern próza esztétikájáról) és több monografikus feldolgozással (*Radnóti*, *Kassák*, *Máczka János* stb.) járult hozzá az irodalomtudomány hazai műveléséhez. Értékes, hiánypótló munkákról van szó, ehelyütt azonban a bibliográfiai és dokumentációs műhelyben készült vagy szervezett

tájékoztató kiadványok,

a már megjelent kötetek és a tervekben szereplő publikációk bemutatása látszik célszerűbbnek. Mivel nagyrészt sorozati vállalkozásokról van szó, a kiadványok fő arculatának és szerkezetének leírását az intézmény bemutatásához kapcsolhatjuk. (A Petőfi Irodalmi Múzeum bibliográfiai füzeteivel a *Könyvtáros* — viszonylagos teljességgel — egyébként is foglalkozott.)

Az 1972-ben indított és több — betűjeles — füzetes alsorozatban napvilágot látó bibliográfiai vállalkozás a magyar irodalomtörténeti kutatás leginkább hiányzó könyvészeti segédleteit igyekszik megteremteni. Építve a nemzeti tudomány múltjának eredményeire és kiegészítve azt, amit az Irodalomtudományi Intézetben szerkesztett, szintézisre törekvő bibliográfiai vállalkozások (A magyar irodalomtudomány bibliográfiájának kötetei) és a kurrens szakbibliográfiák (a Kozocsa-féle kötetek, újabban az Országos Széchényi Könyvtár kiadványa) mellett is a legfontosabbnak tekinthetünk.

Az egyik legelső és a kutatást — különösen teljessé kerekedése, mutatóinak megjelenése után — az új vonatkozások dandárjára figyelmeztető nagyszabású vállalkozás a magyar irodalmi folyóiratok analitikus feldolgozását nyújtja (*Lakatos Éva* munkája). A magyar sajtóbibliográfia hiányai miatt már címleírásával is sokat nyújtó, folyamatos betürendet követő füzetek az 1945 előtti teljes magyar irodalmi, kulturális periodika-irodalomról is sok újat közölnek. A közreműködő írók évenként, évkörönként szemlézett névsorai az elemző feltárás új, egyéni változatát képviselik. Ez a sajtóbibliográfia két másik sorozati „ágazattal” is kapcsolatot tart. A múzeum folyóirat-repertóriumai (főként az avantgarde és a baloldali orgánumok, a két világháború közötti irodalmi élet kulcsfontosságú időszakos kiadványai) szép számmal jelentek meg a sorozat „B” (bíorszínborítós) füzeteiként. Idevág a megjelenés előtt álló vállalkozás is, amely túllép a folyóirat-forrásokon és a repertorizáló analízist kiterjeszti a legfontosabb hírlapok irodalmi vonatkozású közléseire.

A tervek szerint az úgynevezett Est-lapok — a *Magyarország*, a *Pesti Napló*, *Az Est* — és a *Magyar Nemzet* vonatkozó cikkanyagának feltárására kerül sor, meglehetősen bonyolult szerkesztői, szerkeszeti kérdéseket vetve fel a terjedelmes anyag gazdaságos, ész- és célszerű kivitelét illetően. A sajtóanyag feldolgozása mellett a bibliográfiai feltárást sürgették az irodalomtörténetírás nyomtatott forrásainak egyéb kiadványformái is — 1978-ban indultak a magyar irodalmi antológiák és gyűjtemények (*Madár Lajos*) —, a munkában és a tervben szerepelnek az évkönyvek, almanachok, illetve az irodalmi naptárak könyvészetei. Mivel a repertóriumok sorát a múzeum egyelőre lezártnak tekinti, láthatóan inkább a terepet szélesíti. Ennek eredménye az akadémiai irodalomtörténeti színtézis mellé további adatokat nyújtó *A magyar irodalom története* című bibliográfiai kiadvány (*Lukács János* munkája) a személyi, tematikus alsorozat (legutóbb: *Gedény Mihály* nagyszabású *Krúdy*-bibliográfiája), illetve a sorozatszerkesztő (*Botka Ferenc*) szerzői hozzájárulása a sokoldalú feltáráshoz; a magyar irodalom első kiadásait kötetenként — a borítófedél (pontos) részletező leírásával együtt — regisztráló értékes munka. A könyvtárak irodalmi tájékoztatást végző munkatársai és a könyvtárakban dolgozó kutatók aligha nélkülözhetik ezt az évente néhány füzetrel gyarapodó, de már tekintélyes sorozatot (terjesztését, rendelésre történő szállítását az ÁKV antikvár osztálya végzi).

A könyvészeti produkcióhoz lesz majd mérhető a kéziratár sokéves munkájának, eredményeinek összegezése: a nemrégiben indult, úgynevezett kézirat-katalógus sorozat (teljes címen: *Klasszikus magyar írók kéziratainak és levelezésének katalógusai*). Az első, mintegy bemutatkozó kötet — imponáló szélességgel — a *József Attilával* kapcsolatos kéziratok forrásokat regisztrálja. Ebben, noha a kiadó intézmény saját anyaga is igen gazdag, más nagy közintézmények és -gyűjtemények dokumentumait, sőt a magánszemélyek birtokában levő iratokat is feldolgozták. A kötetnek — az életmű készülő új kritikai kiadásának megjelenése után is — várhatóan a *József Attila*-kutatás alapkönyvei között lesz a helye. (Ezt követően hasonló jellegű *Ady*-, *Petőfi*-, *Jókai*- és *Babits*-kézirat-katalógus megjelenése szerepel a sorozati tervekben.) Ez a sorozat a kutatók, az elmélyültebb szakmai édeklődők igényeit szolgálja, de a *Petőfi* Múzeum kéziratára a szakmai gazdája annak a szép kivitelű és vonzó sorozatnak is, melynek darabjai — *Kézirattár* címen — *Krúdy*, *Szabó Lőrinc*, *József At-*

tila és mások egy-egy írásának hasonló darabját, illetve nyomtatott változatát és a műről szóló esszét adják a szélesebb olvasóközönség kezébe. Mint irodalmi műfaj, mint irodalomtörténeti szemlélet- és ízlésalakító publikáció, megnyerő és kiadványfajtának a tartalma és ízléses kivitele is.

Ugyancsak nemrégiben jelentkezett a múzeum a *József Attila-évfordulóra* megjelentetett úgynevezett *Fotótékával*. A kézirat-katalógusokkal nagyjából párhuzamosra tervezett sorozat évente várhatóan két-két füzetrel gyarapodik — ikonográfiai elemzéssel együtt adva közre az egy-egy költő, író életére vonatkozó teljes fényképanyagot.

Mint a két utóbbi változatnál érzékelhető, a múzeum már nemcsak katalógizáló, indexelő, bibliográfiai feltárást véggez, hanem maguknak az alapdokumentumoknak — a ritka, nehezen hozzáférhető forrásoknak — közreadásában is számottevő az intézmény munkatársainak szerepe. Nem új vonás ez a PIM kiadáspolitikájában: a részben hangtári forrásokra épült *Irodalmi Múzeum* című sorozat ugyancsak ezt a szerepet hivatott betölteni; benne — egyebek közt — a *Nyugatról*, *Adyról* szóló vallomások, konferenciák szövegeit szerkesztették sajtó alá, illetve fontos irodalmi kéziratokat jelentettek meg. (Megjelenésre vár — többek között — *Gulyás Pál* és *Németh László* levelezése, *Gábor Andor* és *Vidor Ferike* levélváltása, *Mácza János* esztétikai munkája.)

A jelenleg húszegynéhány tudományos, a tárakban dolgozó szakemberrel és ugyanennyi technikai segéderővel működő intézmény 1970 után indult erőteljes fejlődésnek. Kezdeményezőkézsége, vállalkozó kedve, tudományos eredményei vonzó képet rajzolnak erről a múzeumból, és a szaktudományi műhely a könyvtárosok és a tájékoztató szakemberek figyelmébe kívánkozik: azokkal a kiadványokkal is, amelyekről szólunk, de a gyűjtemény- és dokumentációs munkaszervezés és -stílus egyedinek látszó tapasztalataival is. A hajdani *Petőfi Társaság* mai, rokonnevű, de egészen más arculatú utóda tisztázott szerepben, odaadó szakértelemmel dolgozik. Országos irodalmi archívumunk nagyon is *modern* szellemű tudományos közintézmény. Bár csak feltételei, materiális adottságai, felszereltsége is méltóak lennének — a szűk évek után remélt bővebb esztendőnkben — erre a jelzőre.

Fogarassy Miklós

Az ISDS fejlesztési tervei

Az ISDS (International Serials Data System, vagyis az időszaki kiadványok adatait nyilvántartó nemzetközi rendszer) a párizsi nemzetközi központ és a nemzeti (regionális) központok együttműködésén alapszik. Az utóbbiak felelősek a saját országuk (régiónjuk) időszaki kiadványairól szóló információknak a nemzetközi központba való továbbításáért. A rendszer célja az időszaki kiadványok nemzetközi számítógépes nyilvántartásának kiépítése, gondozása, adatainak szétszűrése. (Az ISDS-t e cikk írója ismertette a Könyvtári Figyelő 1978. évi 4. számában.)

Az ISDS ez év áprilisában megrendezett 3. közgyűlése (Párizs, Unesco-székház) központi vitatémául a rendszer fejlesztésének kérdését tűzte napirendjére. A kérdésfelvetésnek két alapos indoka volt: az egyik a rendszer belső fejlődésében eddig elért eredmények, illetve a fejlődés első szakaszának lezárulása; a másik egy külső tényező, mellyel az ISDS-nek, mint a tájékoztatási világrendszer egyik alkotóelemének számolnia kell. Ez a tényező pedig az információs igényeknek az a szintje, melyet az információcsere világméretű együttműködési programjai: az Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel (UBC) és a Kiadványok Egyetemes Hozzáférhetősége (UAP) az elmúlt években meghatároztak, és amelynek széles körű kielégítése — az UNISIST II. kormányközi konferenciájának állásfoglalása szerint — az ENSZ világméretű tájékoztatási programjának, az UNISIST-nek is központi feladata lett. (Az UNISIST-ről bővebben lásd Kondor Imréné cikkét a Könyvtáros 1972. évi 5. számában. — A szerk.)

A fejlődés első szakasza — az UNISIST II. kormányközi konferenciája

Az ISDS 1972-ben kezdte meg működését, és 1978 végéig lényeges előrehaladást ért el. A hálózat évről évre bővült: 1978 decemberében már 45 nemzeti és 2 regionális központból állt. E számoknak az ad jelentőséget, hogy a rendszer ekkorra lehetőségeit tekintve már képes volt biztosítani a világban megjelenő időszaki kiadványok túlnyomó többségének bibliográfiai azonosítását. A nemzetközi alapnyilvántartás ebben az időben mintegy 80 000 rekordot (címet) tartalmazott, és azóta is, évente hozzávetőlegesen 30 000 rekorddal nő. (Jelenleg 110 000 körül van a címek száma.)

A nemzetközi központ a következő szolgáltatásokat építette ki: közreadja az alapnyilvántartást, a regisztert mikrofilmlap és mágnesszalag formájában (a regiszter 1977 decemberében jelent meg, s 50 000 címet vett számba); 1974 óta kéthavonta bulletint ad ki, mely a mindenkori legfrissebb bejelentéseket (az új indulásokat és a címváltozásokat), valamint az adatkiegészítéseket és a módosításokat tartalmazza — 1978 óta mikrofilmlapon és mágnesszalagon. A regiszter és a bulletinek mutatói, indexei évről évre egybedolgozva, azaz az adatok egyetlen folyamatos rendjébe szedve is megjelennek, ezzel segítvén a gyors tájékozódást. (Az 1979. évvel záruló adatanyag mutatója 95 000 címet tartalmaz; mikrofilmlapon és ugyancsak mágnesszalagon 1980 februárjában jelent meg.)

A nemzetközi központ mint az időszaki kiadványok címrövidítési munkálatainak gondozója 1972 óta félevenként megjelenteti az ISO 833 szabvány (Az időszaki kiadványok címében előforduló szavak nemzetközi rövidítésjegyzéke) kiegészítéseit. Ezeket a pótlásokat nyomtatott formában, az 1978-ig terjedő kumulációt pedig mikrofilmlapon adta közre.

A nemzeti vagy regionális központok kérésére a párizsi központ 1978-ban megkezdte az úgynevezett software-közvetítési programot, azaz a saját számítógépes rendszerében kidolgozott egyes vagy összefüggő programcsomagok terjesztését, valamint az ezzel járó számítógépes tanácsadást és szakemberképzést is.

A nemzetközi központ igazgatója 1979 januárjában memorandumot intézett valamennyi nemzeti (regionális) központhoz, melyben az említett eredményekre hivatkozva kifejtette, hogy a rendszer elérte az UNISIST I. konferenciáját megelőzően, az ISDS megvalósításának feltételeit vizsgáló tanulmányban eléje kitűzött célokat, és ezzel fejlődése első szakaszát lezárja. Ugyanakkor kifejtette: ahhoz, hogy a rendszer előre léphessen, meg kell vizsgálnia, jelenleg mennyire vehető igénybe szolgáltatásai nemzeti, regionális és nemzetközi szinten, illetőleg a jövőre nézve milyen jellegű igényeket támasztanak a rendszerrel szemben a kiépülés alatt álló országos információs rendszerek és velük összefüggésben az időközben szintén ugrásszerű fejlődést elért nemzetközi tájékoztatásügy. E kérdések megválaszolását nem csupán a nemzeti és a regionális központoktól kérte, hanem — a széles körű informálódás jegyében — a kiemelt-indexelő szolgáltatások és más érdekelt szervezetek, intézmények képviselői-

től is. Az önvizsgálódásnak ebben a szakaszában került sor az UNISIST II. konferenciájának összehívására.

Az 1979. máj. 28. és jún. 2. között Párizsban megtartott II. UNISIST kormányközi konferencia jóváhagyta az UNISIST-program 1971 óta elért eredményeit, de megállapította, hogy a program további fő irányait az azóta bekövetkezett fejleményekre és változásokra való figyelemmel kell meghatározni. A vitaanyag és az elfogadott határozatok lényege — az ISDS szempontjaira leszűkítve — a következőkben foglalható össze:

Az elmúlt években, érthetően, az adatgyűjtési és rendszerszervezési tendencia érvényesült elsősorban az információs szervezetek munkájában, ezzel szemben a jövőben — az adatgyűjtés, feldolgozás és szolgáltatás folytatása mellett — a hangsúlyt inkább a tárolt információk jobb hasznosítására kell fektetni.

Az információk hozzáférhetővé tétele révén meg kell találni az utat a használókhoz mind nemzeti, mind nemzetközi szinten, továbbá fejleszteni kell a használók oktatását abból a célból, hogy éljenek a korszerű technikai eszközök adta lehetőségekkel.

A felhasználók információs szükségleteit és igényeit, azok minél gyorsabb és észszerűbb kielégítése érdekében folyamatosan vizsgálni kell.

A jövőbeni szolgáltatások

Egy átfogó jellegű nemzetközi adatbank építése, fenntartása és hasznosítása valóban csak az érdekeltekkel való szoros kapcsolat és folyamatos párbeszéd segítségével valósítható meg. Eppen ezért az ISDS az elmúlt években két fontos igényfelmérést kezdeményezett: 1978-ban egy háromtagú munkacsoport, melynek a szocialista országok képviselőiben e cikk írója is tagja volt, megvizsgálta az ISDS-szolgáltatások terjesztési lehetőségeit, 1979-ben pedig a már idézett memorandum szolgált a felmérés alapjául.

Az utóbbira beérkezett, rendkívül érdekes és — nemritkán — szenvedélyes hangú válaszokat először a nemzeti és a regionális központok vezetői vitatták meg az 5., frankfurti szakmai tanácskozás alkalmából. Ennek ajánlásait és az UNISIST-konferencia vonatkozó határozatait figyelembe véve alakította ki a 3. közgyűlés a rendszer fő irányvonalaait az 1980—1983-as, középtávú terv számára. (Megjegyzendő, hogy a tízéves távlati tervben kitűzendő súlyponti feladatok felvázolására — 1981. áprilisi határidőre — *Dorothy Anderson*, az IFLA UBC Iroda igazgatója vállalkozott.)

A *szolgáltatások tartalmi* vonatkozásait illetően lényeges az a döntés, hogy az eddigi szolgáltatások fenntartandók, de ezeket a használatra alkalmasabbá kell tenni a következőképpen: valamennyi rekordot a szak szerinti visszakeresés lehetővé tétele céljából el kell látni szakszámmal; az eredeti dokumentumokhoz való könnyebb hozzáférés céljából a közreadó testületek kiadói tevékenysége vagy a nem közismert kiadók esetében közölni kell a pontos előfizetési címet; a kivonatoló-indexelő szolgálatok munkájának megkönnyítésére egyezményes jellel kell ellátni mind a regiszterben, mind a bulletinben és az egységesített mutatókban az új indulásokat, illetve a megszűnt címeket; a software-közvetítés keretében — főleg a fejlődő országok vonatkozásában — a jövőben ügynevezett „feladatra szabott” programokat kell kialakítani, vagyis a meglévőket a kívánt célra átdolgozni; az eddigiéknél fokozottabb mértékben és szélesebb körű programmal kell oktató-tájékoztató szemináriumokat tartani a fejlődő országok nemzeti ISDS központjai számára.

A *szolgáltatások bővítése* céljából elhatározták, hogy az évente kumulált regiszter, illetve bulletin indexéhez kiegészítésül szakmutatót is közreadnak; szak szerinti származékjegyzékeket bocsátanak ki; megjelentetik a rövidített kulcscímeik nemzetközi jegyzékét (és ISSN mutatóját); az ISO (a Nemzetközi Szabványügyi Szervezet) megbízásából kiadják az időközben visszavont ISO 833 nemzetközi szóróvidítés-jegyzékét és az ISDS által publikált kiegészítések összesített jegyzékét (ez jelenleg mintegy 20 000 szóróvidítést tartalmaz); az ISDS Útmutató (*Guidelines for ISDS*) új kiadásának megjelentetésével egyidejűleg a hálózaton kívüli érdekeltek részére közreadják az ISDS kézikönyvet (*ISDS manual*).

A *szolgáltatások megjelenési formáit* illetően a közgyűlés résztvevői — tekintettel a már említett piackutató munkacsoport jelentésére és figyelembe véve azt a kívánalmat, hogy az ISDS most induló második szakaszában fokozottabban szem előtt kell tartani a használók széles rétegének eltérő igényeit — határozatot fogadtak el, mely szerint az ISDS alapnyilvántartás vagy adott részei (például származékjegyzékei) a jövőben négyféle formában, illetve hordozón álljanak rendelkezésre: nyomtatott forma, mikroforma (mikrofilm), mágnesszalag, on-line hozzáférés. Ez utób-

bi céljából szükség lesz a számítógépes rendszerben végrehajtandó software és hardware (Könyvtáros 1978/11. sz. — A szerk.) módosításokra is.

Az ISDS a nemzetközi együttműködési programokban

Az eddigiekben nem vizsgáltuk az ISDS rendszerben rejlő adottságok kiaknázásának lehetőségeit. Minthogy a lehetőségek kibontására is az elkövetkező években kerül sor, röviden ezekről is szólunk.

Az ISDS szerepét az *Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel (UBC)* programban az 1977. évi, párizsi bibliográfiai világkongresszus ajánlái hangsúlyozzák, kifejezésre juttatva, hogy nagy jelentőséget tulajdonítanak az ISDS-nek a bibliográfiai adatcserében, amennyiben a rendszer — a nemzeti bibliográfiákon átnyúlva — egyetlen dokumentumtípus, az időszaki kiadványok vonatkozásában nemzetközileg is szavatolja bibliográfiai azonosíthatóságukat. Az ISDS ugyan nem a teljes bibliográfiai leírást, csak az azonosíthatósághoz szükséges „lényeges” adatelemeket, tehát az adatelemek szűkített körét nyújtja, ez azonban, nemzetközileg egységesített lévén, az ISBD-k kívánalmainak megfelelően tetszés szerinti mértékben bővíthető, és fordítva, a teljes bibliográfiai leírásból bármikor kivonható. Így az ISDS-adatcsere nem a nemzeti bibliográfiai munkálatokkal párhuzamos, hanem annak alapjául szolgáló vagy annak kivonataként létrejövő, de mindenképpen gyorsabb adatszolgáltatás.

A *Kiadványok Egyetemes Hozzáférhetősége (UAP)* program lényege az, hogy a kívánt információ bárki számára megfelelő helyen és időben rendelkezésre álljon, azaz egyetemesen hozzáférhető legyen. Az időszaki kiadványokhoz mint eredeti dokumentumokhoz való hozzáférés lehetővé tételében kiemelkedő szerepe van egyrészt magának az ISDS rendszernek, azaz a rendszer alapnyilvántartásának, mely első megközelítésben nemzetközi méretű lelőhelykatalógusnak tekinthető, másrészt a rendszer által az időszaki kiadványokra vonatkozóan bevezetett nemzetközi azonosító számnak, az ISSN-nek. Ez utóbbi — az ISBN-nel, a könyvek nemzetközi azonosító számával ellentétben — *cimazonosító* és nem kiadványazonosító szám, vagyis, ha egy időszaki kiadványnak például hasonmás kiadása is van, de címük azonos — azonos ISSN-számot viselnek. A használnak, aki általában a címet (azaz a szöveget) keresi és csak kivételesen egy adott kiadást, az ISSN ilyenformán elemi segítő-eszközzé válik. Az ISSN ezenkívül elsődlegesen alkalmas a gépi visszakeresésre, ezért mind nagyobb szerephez jut a központi katalógusokban és ezek révén a könyvtárközi kölcsönzésben is.

Az ISDS a postai terjesztésben

Az ISSN, mint gépi azonosító kódjel, tért hódít mindenfajta kereskedelmi nyilvántartásban (létrejöttének eredete tulajdonképpen ide nyúlik vissza) és a legutóbbi időkben a postai terjesztésben is. Az USA-ban 1979-ben az addigi postai indexszámokat felváltotta az ISSN; azóta az amerikai posta előfizetéseket, megrendeléseket, reklamálást csak az ISSN-számra való hivatkozással fogad el. Mivel ez az intézkedés a külföldi periodikumokra is vonatkozik, természetesen visszahat más nemzeti ISDS központok munkájára is: ezeknél az USA-ban terjesztett kiadványok ISSN-jelöléssel való ellátása kényszerűen felgyorsult. Az elmúlt évben, a szocialista országok postaügyi minisztereinek tbilisi konferenciáján hasonló intézkedés tanulmányozását határozták el.

A hazai alkalmazás

A hivatkozott 1978-as cikk végén felvázoltuk azokat a területeket, amelyeken az ISDS-ben eddig elért eredményeket és a folyamatosan rendelkezésre álló információkat hasznosíthatjuk. Azóta az Országos Széchényi Könyvtár, amelynek keretében a Magyar Nemzeti ISDS Központ (és vele kapcsolatban az ISSN iroda) működik, fontos lépéseket tett mind az országos igényfelmérés, mind az ISDS-eredmények hazai alkalmazásának vizsgálata terén.

A gyakorlati hasznosítás érdekében tett első intézkedés nyomán megkezdődött a kurrens külföldi időszaki kiadványok központi lelőhelyjegyzékének számítógépes előállítását — az ISDS-től nyert adatok és a párizsi nemzetközi központ által ingyen küldött programcsomagok felhasználásával.

E munkák ismertetésére és a velük összefüggő problémákra a *Könyvtáros* még visszatér.

Szilvássy Zoltánné

a központi könyvtártudományi információs szolgáltatásokat!

Bár a statisztikák szerint az olvasói forgalom a Könyvtártudományi és Módszertani Központ szakkönyvtárában eddig sosem tapasztalt méreteket öltött, a használók összetételét vizsgálva kiderül, hogy a könyvtártudományi tájékoztatói szolgáltatások használói túlnyomórészt a felsőoktatási intézmények hallgatói közül kerülnek ki.

Nézzünk hát körül a szakma háza táján, milyen szakirodalmi szolgáltatásokat vehetnek (vehetnének) igénybe a gyakorló könyvtárosok, hogy lépést tartanak szakmájuk fejlődésével!

Állomány, különgyűjtemények

A KMK könyvtártudományi szakkönyvtára a *könyvtártudományi és tájékoztatói szakirodalmi ellátás országos bázisa*. A csaknem 65 000 egységet kitevő állományát könyvek, folyóiratok és egyéb dokumentumok alkotják. Ez az állomány és a rá épülő szétszóró és eseti visszakereső szolgáltatások adják a könyvtári gyakorlathoz, a képzéshez és a továbbképzéshez, a kutatásokhoz, az országos és a helyi könyvtárpolitika kialakításához szükséges információkat.

A szakkönyvtár a teljességre törekedve gyűjti a magyar könyvtári és informatikai szakirodalmat, válogatva szakterületünk külföldi, erősen szelektálva pedig a határtudományok (például könyvkiadás, statisztika, pszichológia) magyar és külföldi alapműveit.

A teljes állományt szerzői betűrendes és földrajzi katalógus, valamint tárgyszó-katalógus (1974-ig ETO szakkatalógus) tárja fel. A tartalmi feltárás és visszakeresés 1975-től a *Könyvtári és tájékoztatói tárgyszójegyzék* című, mintegy 2000 tárgyszót és utalót tartalmazó teauruszon (*Könyvtáros* 1977 6. sz.) alapszik, melyet a szakkönyvtár és a KMK tájékoztatói osztályának munkatársai dolgoztak ki és folyamatosan gondoznak. (Az egységesség érdekében ezt a teauruszt használják a KMK magyar és külföldi szakirodalmat ismertető bibliográfiái és referáló lapjai is.) A külföldi folyóiratok anyagát tárja fel a szerzői betűrendes, tárgyszó- és földrajzi cikk-katalógus, mely azt is jelzi, hogy a cikkről készült-e fordítás, referátum vagy címközlés.

A szakkönyvtár 1975 óta az Országos Széchényi Könyvtár központi katalógusától kapott cédulák segítségével szakterületünk irodalmának központi katalógusát is szerkeszti. E betűrendes központi katalógus öt éves anyaga hamarosan megjelenik mikrofilmlapon is. Éves pótlásai már a KMK szakkönyvtárának gyarapodását is közölni fogják.

A szakkönyvtár csaknem 600 *periodikumot* tart nyilván, közülük a kurrens címek száma körülbelül 400. Köztük vannak a legfontosabb bel- és külföldi folyóiratok: 250 külföldi cím, a többi hazai. Az állomány betűrendes, szakrendi és földrajzi katalógusát folyamatosan szerkesztik a könyvtár munkatársai. Az időszaki kiadványokról legutóbb 1975-ben készült kötetkatalógus, ez hasonló módszerrel tekinti át az állományt.

A gazdag *fordításgyűjtemény* — amelynek darabjai saját kezdeményezésre és megrendelésre készülnek — naprakész cédulanyilvántartását (számsoros, betűrendes, földrajzi és tárgymutató) időszakonként kötetkatalógusba foglalja

a könyvtár. A fordítások kölcsönözhetőek is.

A külföldet járt könyvtárosok *útjelentései* a Kulturális Minisztériumtól, az Országos Ösztöndíj Tanácstól, az Országos Közművelődési Tanácstól származnak. Az arra vállalkozókkal a szakkönyvtár cserekapcsolatban áll, például a Mezőgazdasági és Élelmezési Minisztérium tájékoztató intézetével, az AGRO-INFORM-mal, az Építésügyi Tájékoztatási Központtal, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárával és néhány egyetemi könyvtárral. A szerzői és a földrajzi katalóguson kívül repertórium segítségével hozzáférhetőek a szakfolyóiratokban publikált útjelentések is. Ez a gyűjtemény különösen a tanulmányútra készülők figyelmére érdemes.

A szakkönyvtár — információs értékük alapján — válogatva gyűjti az 1945 után készült könyvtártudományi és könyvtárügyi témájú *szakdolgozatokat*. Az oktatási intézmények által megőrzésre nem javasolt dolgozatok bibliográfiai adataiból központi katalógus készül. A könyvtár valamennyi doktori *disszertáció és kandidátusi* értekezés beszerzésére törekszik.

A kialakulóban levő *fotoarchívum* könyvtárépületekről, berendezésekről és bútorokról, eseményekről és jeles könyvtáros-személyiségekről szerez be fényképeket és — a kölcsönözhetőség érdekében — lehetőség szerint azok negatívja-

it is. (Lásd a *Könyvtáros* 1980/6. számában *Herbolyné Alberti Júlia* felhívását.) A fotótár alapja *dr. Nyireő István*, egykori debreceni egyetemi könyvtárigazgató értékes írás-, könyv- és könyvtártudományi képgyűjteménye, melyet a könyvtár megvásárolt.

Az *aprónyomatványok* tára magyar és külföldi könyvtárismertetőket, propagandakiadványokat és adminisztratív nyomtatványokat gyűjt. A könyvtárismertetőket szintén jól felhasználhatják a külföldre készülők.

A *tájékoztatási kiadványok* gyűjteménye mintapéldányokat tartalmaz a könyvtári publikációk típusaiból. Megtalálhatók benne például a különféle bibliográfiák, indexek, témadokumentációs kiadványok, nyomtatott katalógusok, ajánló bibliográfiák stb. Külföldi anyag is található itt, ha nincs magyar megfelelője, vagy oktatási célokra van rá szükség (például *Chemical Abstracts*). E kiadványok nyilvántartása közreadójuk, tematikájuk és a kiadványtípus szerint történik.

A *sajtó kivágatokról és prospektusokról* később szólnak a dokumentációs kiadványok ismertetésekor.

A KMK az IFLA „clearing house”-aként is működik. (Kelet-Európában egyébként hazánkon kívül a Szovjetunió, az NDK és Jugoszlávia rendelkezik az IFLA megbeszéléseinek és konferenciáinak teljes anyagával.) A lovaskártyás nyilvántartásból gyorsan meg lehet alapítani a konferencia évét, a rendező IFLA szekciót (osztályt), az előadó országot, a jelentés nyelvét és az összejövetel témáját.

A könyvtár a helybenolvasási, a kölcsönzési és másolási szolgáltatáson kívül könyvtárközi kölcsönzést is végez. Meglepő azonban, hogy a kérések sok esetben irányulnak olyan dokumentumra, melyet a nagy könyvtárak állományának tartalmaznia kellene.

A szétsugárzó (kurrens) tájékoztatás

Ez a tájékoztatási szolgáltatás a dokumentációs kiadványokban ölt testet. Területünk szakirodalmának kurrens nemzeti szakbibliográfiája, a *Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája* (MAKSZAB) évente körülbelül 2000 tételt (monográfiát, folyóirat- és hírlapcikket, tanulmányt, útjelentést stb.) közöl. Negyedéves köteteit betűrendes és a dokumentum tárgyországát is jelölő tárgymutató egészíti ki. A MAKSZAB 1980-tól a *Magyar Nemzeti Bibliográfia Időszaki Kiadványok Repertóriumával* együttműködve a teljes magyar időszaki

kiadványtermés áttekintésére törekszik, és válogatva regisztrálja a szakkönyvtár állományába kerülő speciális dokumentumokat (szakdolgozatok, disszertációk, mikroformátumok, hangos-képes (AV) dokumentumok). Csak erősen válogatva sorolja fel a bibliográfia a hírlapcikk-anyagot, melyet teljességre törekvően a szakkönyvtár újjászervezett lapkivágat-gyűjteménye tár fel (40 szakcsoportban, földrajzi mutatóval).

A *Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom* (KDSZ) című referáló lap a külföldi szakirodalmat közvetíti az eredeti mű olvasását gyakran pótló ismeretesei révén. Főként folyóiratcikkek, de monográfiákat is regisztrál. Évente négy száma jelenik meg. A keresést be-tűrendes, tárgyszó- és földrajzi mutatók segítik. Az évente feldolgozott körülbelül 2000 tétel fele kerül be a KDSZ-be, fele-fele arányban referátum, illetve cím-közlés formájában. KDSZ-be nem kerülő anyagot a korábban már említett cikk-katalógus tartalmazza.

A külföld számára nyújt szelektív bibliográfiai tájékoztatást és közöl referátumokat a magyar könyvtártudományi szakirodalom javáról a *Hungarian Library and Information Science Abstracts* (HLISA) című angol nyelvű referáló lap és *Vengerszaka literatura po bibliote-kovedeniju i informatike* (VELBI) című, orosz nyelvű változata. Évente kétszer jelenik meg, füzetenként 50–60 tételt közöl szakcsoportos elrendezésben. A szakkönyvtár nemzetközi kiadvány-cseréjének is e segédlet az alapja. Nagy devizamegtakarítást eredményez, hogy például 1979-ben majd 200 partnerétől csaknem 400 dokumentumot kapott.

A gyűjtemények sorába tartozó *prospektustár* a könyvtárakban használatos hangos-képes (AV), mikrofilm-technikai, reprográfiai, számítástechnikai és szervezéstechnikai eszközökre és berendezésekre vonatkozó vállalati irodalmat gyűjti. Állományáról jeladó tájékoztatást és egyben beszerzési javaslatot ad az *Információ a könyvtári munka eszközeiről és berendezéseiről* (IKIMEB) című szabadlapos sorozat. Orosz és angol nyelven is megjelenik, mivel az NTMIR (Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszer) keretében más szocialista országokba is eljut.

A dokumentációs tevékenység szerves része az Országos Könyvtárügyi Tanács és a KMK közös kiadványa, a *Könyvtári Figyelő* is. A magyar könyvtárügy önálló tanulmányokban, cikkekben történő bemutatása mellett fordításokat, tömörítvényeket, szemléket is közöl a külföld irodalmából. Éves tematikus számai egy-egy, az egész szakmát foglalkoztató

kérdést tárgyalnak. 1978-ban megjelent repertórium a húsz évet (1955–1974) fog át.

A kurrens tájékoztatás része a *figyelőszolgálat* is, mely kartonszolgáltatás és gyarapodási jegyzék formájában még jóval a dokumentációs kiadványok megjelenése előtt tájékoztatja a használókat a legújabb szerzeményekről. 1979-ben 63-an vették igénybe, és a szolgálat 900 dokumentumról adott hírt.

Az információs szolgáltatások sorában a használók körét tekintve sajátos helyet foglal el a *Könyvtár és Művelődés* című kiadvány. Ez a fenntartókat tájékoztatja a könyvtárpolitikáról, jó kezdeményezésekről — többnyire a szakajtóból átvett írások segítségével. A *Könyvtárügyi témajavaslatok tömegkommunikációs célokra* című, évente kétszer megjelenő összeállítás pedig az országos sajtónak ad tájékoztatást, ötleteket. (E két kiadványt a kapcsolatszervezési osztály állítja össze.)

Eseti visszakereső szolgáltatások

Közülük elsőként a bibliográfiák és a referáló lapok „retrospektív” *indexeit* kell megemlítenünk. A MAKSZAB és a KDSZ negyedéves mutatóit évente és öt-évente kumulálja, a HLISA/VELBI pedig minden évben a második számban az összes előző számok kumulált indexét közli.

Azokról a művekről, melyek szélesebb körben tarthatnak számot érdeklődésre, s amelyek témája egybeesik az időszéri könyvtárügyi problémákkal, részletes kivonatot vagy *szakirodalmi szemlét* készít és ad közre a KMK. Ennek keretében jelent meg például *Héberger Károly: A jövő könyvtárai: trendek és prognózisok; Sallai István: Egyetemi, főiskolai és szakkönyvtárak építése és berendezése; Vadász Ferencné—Futala Tibor—Katsányi Sándor: Az informátor-, a szakkönyvtáros- és a közművelődési könyvtárosképzés című munkája.*

A szakkönyvtár kutatók számára *irodalomkutatásokat* is készít, ezek másolatát megőrzi arra az esetre, ha valaki ugyanazon téma iránt érdeklődne. Az irodalomkutatások számba veszik a magyar és a külföldi szakfolyóiratokban publikált bibliográfiákat is. Az irodalomkutatásokat a tárgyszó-katalógus is feltárja. Néhány cím a legutóbbi témákból: a könyvtáros személyisége, a könyvtárosi hivatás; mozgókönyvtárak; melyik országban mit érdemes tanulmányozni.

Hegyközi I l o n a

VALLOMÁSOK A KÖNYVTÁRRÓL

A zöld asztalok körül kibomló izgalmas világ

**POMOGÁTS
BÉLA**
irodalom-
történész

Egyetemi éveimet nagyrészt a Múzeum épületében: a Széchényi Könyvtár nagyolvasójában töltöttem. A bölcsész-kari előadások nagy része riasztólag hatott, a Pesti Barnabás utcában csak kedves tanáraink óráit látogattuk: Bóka László József Attila költészetéről és koráról beszélt két féleven át, Gyergyai Albert pedig a modern francia irodalomról tartott szűkebb körű szemináriumot, s gyakran hatalmas, cukrászsüteményes tálcával jelent meg hallgatói között. Máskülönbén vastag unalom telepedett az előadótermek népére. Ez elől az unalom elől menekültem a Széchényi Könyvtár nagyolvasójának hosszú zöld asztalaihoz, arany fényben égő csillárai alá.

Legszebb volt a tavasz. A nyitott ablakon át friss levegő érkezett, beszűrődött a Múzeum-kert tavaszi zsongása, átellenben — a Pollack Mihály tér túlsó oldalán — mindig gyakorolt a Rádió kórusa. Rövid dallamokat ismételték meg ismeretlen énekesek hússzor, harmincszor, a nagyolvasóban halkán zizegtek a lapok. Ültem a zöld asztal mellett, s modern írókat olvastam: Proustot, Huxleyt, Mauriacot, Malraux-t, Camus-t. (Akkoriban — az ötvenes évek közepén — még nem lehetett megvásárolni műveiket a könyvesboltokban, az antikváriumokban pedig a hátsó helyiségekben bújtak meg könyveik, ahová csak ki tudja, milyen pecsétes papírok birtokába léphetett be a halandó. Nekem sohasem voltak pecsétes papírjaim...)

Tehát olvastam a Franklin és a Révai régi kiadásait, elmerengtem a Rádió felől érkező hangfoszlányokon, szemügyre vettem a nagyolvasó nevezetességeit. E nevezetességek szép lányok, idősebb örültek és ifjú irodalmárok voltak, akiket mindenki ismert nevük, mester-

ségük, szokásaik és rögeszméik szerint. Az egyik ablakhoz tolt asztalnál például *Moldova György* írta — vonalas füzetekbe — elbeszéléseit, kisregényeit. (Egy részük megjelent *Az idegen bajnok* című kötetben, más részük, azt hiszem, nem jelent meg soha.) Tempós nyugalommal dolgozott, majd föltápáskodott, s az elkészült fejezetet átvitte *Tamás Attila* asztalához, aki félretette Németh László tanulmányait, és belemélyedt a friss regényszövegbe. Ő volt Moldova házi kritikus. Időnként kivonultunk a folyosóra, ahol mostanság alkalmi kiállítások céljára üveges tárlók helyezkednek el, és megbeszéltük az egyetemi és az irodalmi élet eseményeit. Látványos idők voltak, odakünn zajlott a történelem.

Azóta szinte egy negyedszázad telt el: az ifjúságunk egy része ott maradt a Széchényi olvasótermének zöld asztalainál. Később, amikor már „tudományos olvasójegyet” kaptam, legfeljebb, ha bekukkantottam a nagyolvasóba, s elmerengtem azon, hogy időközben hány egyenest váltó egyetemi nemzedék koptatta a régi székeket. (Talán ki is cserélték ezeket, mint annyi mást.) Ma is behalatszik néha a Rádió énekkarának dallama, ma is szövődnek szerelmek a hatalmas asztalok körül, ma is zajlanak viták a folyosón. Mindez azonban már más világ. Mint annyi minden, a könyvtár is elgépiesedett: a folyóiratolvasóban megszokasodtak a mikrofilm-leolvasó berendezések. A könyvtár, mint életforma — mint az élet egyik igen szép és rokonszenves formája — átalakult.

A könyvtár elgépiesedett, s valljuk be, kényelme, barátsága megfogyatkozott. A könyvek és folyóiratok egy része (nagy része) kültelki raktárakban várja a feltámadást. Az ember bemegy, kitölti a kőröcédulát, majd közlik vele: a kért könyvre, folyóíratra egy napot, két napot várnia kell — amíg felkutatják ama kültelki raktárban, s beszállítják az olvasóterembe. Az ember másnap, harmadnap újra bemegy, s közlik vele: a kért könyv avagy folyóirat nem található, elveszett. Bevallom, nemcsak a könyvtár mint életforma lassú hanyatlása tölt el aggodalommal, de a könyvek sorsa is. Vajon, ha megvalósul ama gyönyörű terv — sok évtizedes utópia —, s a Széchényi Könyvtár végre a Budai Várba költözik, mindent megtalálunk-e majd benne, mint két évtizeddel ezelőtt?

El is szoktam lassanként a Széchényitől, s otthon találtam az Eötvös Könyv-

tár meghittebb szobáiban. A Ménesi úti könyvtárnak történelmi levegője van: valamikor a nevezetes Eötvös Kollégium könyvtára volt. A könyveken legendás kollégisták: Kodály Zoltán, Horváth János, Gombocz Zoltán, Kuncz Aladár keznyoma. Válogatott könyvek, szabadpolcos elrendezés: az ember egész könyvés folyóirathalmokat tornyozhat maga elé. Kényelem, rend és tisztaság. (Habár a növekvő könyvvállomány, a raktározási gondok, a zsúfoltság következményei ezt

a meghittebb könyvtárat sem kerülték el.) A nyitott ablakból a Gellérthegy üdőbb levegője árad, s a Rádió kórusa helyett beszűrődnek a szomszédos német óvoda gyerekhangjai. Igazi könyvtári világ: csend, béke, műhelyhangulat. Dolgozni itt lehet csak igazán. A Széchenyi Könyvtár nagyolvasóját mégsem feledtetni: a „könyvtár”, mint mitikus és nosztalgikus fogalom, számomra mindig ama zöld asztalok körül kibomló izgalmas világ marad.

HELYTELENUL – HELYESEN

A határozatlan névelő használata

A hangsúlytalan *egy* szócska, vagyis a határozatlan névelő a hozzá tartozó főnév jelentéskörében *egy* valakire, valamire *irányítja a figyelmet*, de anélkül, hogy pontosan meghatározná, melyikre. „Volt egyszer *egy* szegény ember ...” — a világ rengeteg szegény embere közül valamelyik.

A legényegesebb szabály: határozatlan névelőt akkor használunk, ha a közlésben *ismeretlen, határozatlan*, eddig *nem említett* fogalom neve fordul elő. Így van ez az indoeurópai nyelvekben — az angolban, franciában, németben, olaszban, oroszban stb.-ben — is, de *sokkal következetesebben*. Nyelvünkben viszont *szűkebb körű* a határozatlan névelő használata; határozatlan lehet a *névelőtlen* fogalom is: „*Pór menyecske* jött. *Korsó* kezében” — írta Petőfi, s nem érezzük a pontoskodás hiányát („*egy* pór menyecske”, „*egy* korsó”).

A most olvasottak alapján vegyük figyelembe a következőket: *Nem használunk* határozatlan névelőt olyan főnév előtt, amely a mondatban *állítmány*, vagyis azt mondja meg, hogy valaki vagy valami kicsoda vagy micsoda. Ez *jó lépés volt!* — mondjuk elismerően, „*tévéül*” azonban így hallják naponta milliók: „*Ez egy (!) jó lépés volt.*” „*Ez átmeneti jelenség*”, nem pedig „*Ez egy (!) átmeneti jelenség*” (Komárom, 78.3:67); ez *kézzel írott városi újság volt*, mondom magyaros észjárással, nem állítva szembe azt a bizonyos újságot az összes többi kézírásos újsággal, mint Komárom: „*Ez egy (!) kézírásal írott városi újság volt*” (78.1:32).

Am máris itt a kivétel: ha a határozatlan fogalmat jelölő állítmány *metafora, hasonlatszerű* kép, akkor állhat névelővel is („*A bánat? egy nagy ocean*”). Petőfi, anélkül is („*A szerelem sötét verem*”, állapította meg versében Petőfi,

de mondhatni úgy is, hogy a szerelem *egy* sötét verem).

Szükséges a határozatlan névelő a *határozatlan mennyiséget, mértéket* jelölő névszók előtt. Két példa a hétköznapi beszédből. „*Egy kis figyelmet kérek!*” — mondjuk helyesen valami fontos közlés előtt. Így, névelővel az egész szerkezet (egy kis figyelmet) hangsúlyos. És ahogy az FTC-pályán minden mérkőzésen többször hallani? „*Kis figyelmet kérek!*”: névelőtlenül a jelző válik hangsúlyossá. Szembeállítás sejlik ki a kérdésből: az ismeretlen hang nem *nagy, fokozott, feszült, óriási* stb. figyelmet kér, hanem *kis* figyelmet, azaz akár ne is figyeljenek rá. „*Kevés sötét* tett bele a szakács!” — állapítom meg rosszállóan a levesről. Viszont: „*Tett bele egy kevés sötét*”, értsd: *elegendőt, megfelelő mennyiségűt*, sötét — a hanghordozástól, a beszédhelyzettől függően ez is lehet az értelme — akár *túl sokat* is.

Mindezek után meg kell állapítanom a könyvtári szaksajtó nyelvéről, hogy szinte nem ismeri a névelő nélküli határozatlanságot, hanem aggályosan, precízen — idegenes ízzel — minden határozatlan fogalom elé kötelezőnek érzi odatenni az *egy* szócskát. Egy cikk a nyelvpótlék fizetésének pénzügyi nehézségeiről szól. Kevés a pénz, ez világos, ezért jobb lett volna a jelzöt hangsúlyozó névelőtlen fogalmazást választani az alábbi helyett: „*A nyelvpótlék fizetésére egy (!) meghatározott pénzkeret áll rendelkezésre*” (OSZK Híradó, 1977. 7—8:138). Egyszerűen: A nyelvpótlék fizetésére *meghatározott* pénzkeretünk van. „*Egy* bensőséges ünnepségen a főigazgató köszöntötte” (OSZK Híradó, 77.4—6:127): a főlősleges *egy* miatt kénytelenül hangsúlyozzuk a mondat első három szavát. Elég ennyi: „*Bensőséges ünnepségen* ”

Jellegzetes németesség az *ilyen, olyan* mutató névmásnak határozatlan névelővel való megtoldása (*ein solcher*): „A könyvtárakban tartott órák a szaktanár és a könyvtáros közös munkáját föltételezik, *egy olyan* új típusú együttműködést, amely az embert szolgálja” (Szabolcs, 77.I—II:25); „*Egy ilyen* együttes szabályozásra szükség van” (Kvtári Figy., 78.4:429); helyesen: *olyan* együttműködés, *ilyen* szabályozás. Ha ismertebb a fogalom, határozott névelővel társulhat a mutató névmás: „... belátható, hogy az egyszeri könyvtárlátogatással szemben milyen többletet jelent *egy ilyen sorozat*” (Bács, 75.2:45); magyarosabb ízzel: az *ilyen* sorozat.

A könyvtári szövegekben alig akad példa a *szükséges* határozatlan névelő hiányára. „1974. április 4-én kelt oklevél erősíti meg, hogy a megyei könyvtár dolgozói csatlakoztak az MSZBT-hez” (Komárom, 78.1: 39). A határozatlan névelő elhagyásával indokolatlan nyomatékot kap az időhatározó. Így jobb: *Egy 1974. április 4-én kelt oklevél* tudtul adja, hogy a megyei könyvtár dolgozói csatlakoztak az MSZBT-hez — most ennek a fontos mondatnak minden szava hangsúlyt kap.

Előfordul az is, hogy *határozott névelő* kívánczik a határozatlan helyébe. „Zuglóban nincs kerületi vezető könyvtár, mert egyetlen könyvtár működési feltételei sem felelnek meg *egy* kerületi vezető könyvtár követelményeinek” (Kvtáros, 78.11: 642). A „kerületi vezető könyvtár’ meg, a kerületi vezető könyvtár követelményei’ ismert fogalom a szerző és az olvasók számára, tehát mint meghatározottat állíthatjuk szembe minden más típusú könyvtárral: egyetlen kerületi könyvtár működési feltételei sem felelnek meg a kerületi vezető könyvtár követelményeinek. „*Egy* ideális helyzetet úgy jellemezhetünk, hogy ” (OSZK Híradó, 77.4—6: 104). A szerző aligha gondolt arra, hogy sokféle ideális helyzet közül kiragad egyet: ideális helyzet csak egy van, hozzá képest minden más helyzet kevésbé ideális, kielégítő, meg nem felelő stb. Tehát: Az ideális helyzetet úgy jellemezhetjük, hogy ”

Összefoglaló tanácsom: a könyvtári szakírók takarékoskodjanak a határozatlan névelővel, hiszen a névelőtlen fogalom is lehet határozatlan.

Szabó Ernő

Kérdezz-felelek

A nyugdíjra jogosultságot szerzettek dolgozók pótszabadságával kapcsolatban kérdezi egy könyvtáros:

„1917. október 21-én születtem, tehát 1977. október 21-én betöltöttem 60. életévemet. Akkor az öregségi nyugdíjra is jogosulttá váltam, de a nyugdíjazást nem kértem, hanem ugyanabban a könyvtárban tovább dolgoztam. Mivel velem azonos korú, vállalati dolgozó barátom nem úgy kapta meg pótszabadságát, mint én, megkérdem:

a) hány nap külön pótszabadság járt számomra az 1979. október 21-től december 31-ig terjedő időre, továbbá

b) mennyi pótszabadság illet meg 1980-ban október 21-ig és az év végéig?”

Válasz:

A Munka Törvénykönyvének végrehajtásáról szóló 48/1979. (XII. 1.) MT számú rendelet (az Mt. V.) 50. §-ának (3) bekezdése értelmében annak a dolgozónak, aki öregségi nyugdíjra jogosultságának megszerzése után — a nyugdíj megállapítása nélkül — teljes munkaidőben tovább dolgozik, az első *naptári* évben három, a másodikban hat, a harmadikban kilenc, a negyedik és minden további *naptári* évben tizenkét munkanap pótszabadság jár. Az e kedvezményt első ízben megállapító jogszabályi rendelkezés már 1978. január 1-én hatályba lépett; és ez, valamint az előbb említett, jelenleg hatályos rendelet is a jogosultságot, illetve a pótszabadság mértékét kifejezetten a *naptári* évhez köti. A levélíró számára tehát nem az általa feltett kérdésben szereplő időpontoknak megfelelően jár a pótszabadság, hanem a következők szerint. Az 1978. évre — tekintettel arra, hogy a nyugdíjkorhatárt már 1977-ben elérte, és ennek megfelelően 1978 már a második olyan *naptári* évnek számít, amelyben tovább dolgozott — hat, 1979-re kilenc, 1980-ra pedig tizenkét munkanap pótszabadság illeti meg.

Hevesi András

1902—1940

Kevésbé ismert tény, hogy Hevesi András, a harmincas évek kiváló írója, kritikusa életének egy szakaszában az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa volt.

E tájékozatlanságon nincs mit csodálkozni, hiszen a felszabadulás után megjelent lexikonjaink (*Új Magyar Lexikon*, *Magyar Irodalmi Lexikon*, *Magyar Életrajzi Lexikon*) vagy az Akadémia kiadásában közölt „A magyar irodalom története 1919-től napjainkig” című összefoglaló mű 6. kötete sem tudnak könyvtárosi működéséről. Számon tartják és nagyra értékelik ma is emlékezetes regényeit (*A párizsi eső*, 1936; *Irén*, 1938), a *Nyugat*-ban megjelent novelláit, kritikáit, színházi írásait, fordításait (egyebek között *Aragón*, *Flaubert*, *Martin du Gard*, *Huxley*, *Virginia Woolf* műveinek magyar nyelvre történt átültetését), és arról is megemlékezik az irodalomtörténet, hogy műveinek egy része francia és angol nyelven is megjelent. Írói portréját *Halász Gábor*, *Illés Endre*, *Sötér István* rajzolták meg kitűnően, s mutatták be színes egyéniségének jellemző vonásait.

Ránk, könyvtárosokra maradt tehát a feladat és a kötelesség, hogy szóljunk Hevesi könyvtárosi pályájáról. Úgy vélem, nemcsak bennünket, hanem az irodalomtörténészeket is érdekli Hevesi András életének és munkásságának e fejezete.

Hogyan is indult ez a pálya, hogyan vezetett az életút a Nemzeti Könyvtárba?

Hevesi András, aki 1902. február 10-én Budapesten született, *Hevesi Sándor* író és kiváló színházi rendező fogadott fia volt. Egyetemi tanulmányait Budapesten és Párizsban végezte, filológusnak készült. Így került 1927 áprilisában mint úgynévezett önkéntes gyakornok az Országos Széchényi Könyvtár szolgálatába — többek között Halász Gábor társaságában. *Lukinich Imre* könyvtárigazgató az 1928. évről közzétett jelentésében örömmel adott erről hírt, s egyúttal szót Hevesi akkori könyvtári munkájáról is: a trianoni békeszerződés előtti magyar

területek könyvanyagának feldolgozásában segített *Sikabonyi Antal*-nak, a húszas évek neves könyvtárosának. De más területen is igénybe vette az OSZK Hevesi munkáját: bekapcsolta az akkoriban ritkaságszámba menő raktári ellenőrzésbe.

A róla szóló következő könyvtári hír már nagyobb távlatokra utalt, arról számolt be, hogy a kultuszminiszter 1928-ban Halász Gábor és Hevesi András önkéntes gyakornokok számára 1000—1000 pengőnyi kutatási ösztöndíjat engedélyezett. Az Országos Széchényi Könyvtár irattárának tanúsága szerint Hevesi András szeptember végén — ösztöndíjának fenntartása mellett — könyvtári tanulmányi szabadságra Párizsba mehetett.

Mindez azonban nem jelentette azt, hogy további könyvtárosi pályája zökkenőmentesen alakult volna. Annyira nem, hogy Lukinich Imre egyetemi tanár, a könyvtár igazgatója — nem látván biztosítva Hevesi úgynevezett „végleges” kinevezésének ügyét — már-már hajlandó lett volna őt a Nemzeti Könyvtárból egy szép elbocsátó levéllel elküldeni.

Erre szerencsére nem került sor. Sőt, végül is Lukinich Imre 1929 januárjában *Hóman Bálint* múzeumi főigazgatóhoz intézett fölterjesztésében Hevesi András egy (sajnos elveszett) kérvénye alapján *pártolólág* azt ajánlotta a főigazgatónak, hogy Hevesi gyakornoki alkalmazását és párizsi szabadságát is hosszabbítsák meg.

Hóman Bálint főigazgató elfogadta a javaslatot, de hosszabb időre szóló kötelezettséget már nem volt hajlandó vállalni: Hevesi András párizsi tanulmányútját ugyan május végéig meghosszabbította, de arra kérte Lukinich igazgatót, közölje Hevesivel, hogy nincs kilátás további alkalmaztatására, és Hevesi, „jövője érdekében”, igyekezzék másutt elhelyezkedést találni.

Párizsi ösztöndíjas korszakában a fiatal könyvtáros nem csupán gyönyörködött az akkori európai világ fővárosának fényeiben, nemcsak „élt”, hanem igen

sokat dolgozott is. A korabeli liberális színezetű délutáni napilap, a *8 Órai Újság* párizsi tudósítását vállalta, s az állami (Széchényi könyvtári) kiküldetés céljához illő hungarika-bibliográfiai tanulmány anyaggyűjtésén és megírásán munkálkodott.

Ez a mai napig is emlegetett, szakmai szempontból nevezetes mű a *Magyar Könyvszemle* 1929-i évfolyamában (64—86. l.) jelent meg „A magyar vonatkozású francia színdarabok bibliográfiája” címmel. 55 tételben, mintaszerűen feldolgozott filológiai és könyvészeti adatokkal, tartalmi ismertetésekkel (annotációkkal), igen jellemző idézetekkel olyan munkát tett közvé, amely még ma is párját ritkítja, s amit *Kőhalmi Béla* e műfaj keretében a bibliográfia „rangemelésének” mondott volt.

Az értékes bibliográfiai tanulmány kiadását különben Lukinich Imre igazgató — mint a Magyar Könyvszemle egyik akkori szerkesztője — melegen pártfogolta. Gratulált Hevesi Andrásnak e fontos könyvtörténeti feladat megoldásához, s szerkesztőtársát, *Rédey Tivadart*, a Széchényi Könyvtár igazgatóhelyettesét (a Könyvszemle tulajdonképpeni szerkesztőjét) arra kérte, hogy a folyóirat sürgősen jelentesse meg Hevesi munkáját. Így látott napvilágot ez a műfajában még ma is szinte egyedülálló tanulmány a Magyar Könyvszemlében.

Miután Hevesi András befejezte párizsi könyvtárosi ösztöndíjas munkáját, hazatért, s budapesti lapok és folyóiratok munkatársaként dolgozott. Vállalta a *Budapesti Hírlap* című napilap rovatvezetői munkáját is. Ezekről az időkről írta meg szinte klasszikussá vált esszéportréját Illés Endre *Krétarajzat*nak egyikében. Közéről figyelhetette Hevesit: az akkori szerkesztőségben, a harmincas évek derekán egy szobában dolgoztak.

Az évtized egyre riasztóbb jeleire, „százezer esztendő ösztönök zajos zsi-bongására” ő is csaknem azonos szavakkal reagált, mint Halász Gábor, *Honti János, Sárközi György, Szerb Antal*: ebben a helyzetben csak a „racionális fényei”, az emberi értelem szavai válaszolhatnak. Mint könyvtáros, író, a Nyugat egyik legkitűnőbb munkatársa mit is mondhatott volna a kor szörnyű kihívására?

Az eszményekhez fűződő örök kötődés

élete utolsó pillanatáig elkísérte Hevesi András: amit híres regényeinek hősei nem tudtak (nem tudhattak) megtenni, ő *szabad választásból* — az elkötelezettség okán és jogán — megcselekedte. 1939 tavaszán elhagyta Magyarországot, a jól ismert Franciaországba sietett. Miért? Hogy a fegyverrel soha kapcsolatba nem került könyvtáros és író második hazájában cselekvő emberként harcoljon a hitleri hadsereg, a német fasiszták ellen. „Vad harci vágy fűtötte ezt a polgári, azaz civil író” — írta róla sorsának egyik szemtanúja, *Bajomi Lázár Endre*. Hevesi egy nép, egy világnézet nevében akart leszámolni az új barbársággal.

A nehézségek ellenére sikerült besoroztatnia magát a francia hadseregbe, s alig néhány hónap elmúltával, 1940 májusában a francia 21. önkéntes gyalogezred harcosaként a Somme-i frontra került. A súlyos harcok kezdetén feljövést kapott, s augusztusban az epinai hadikórházban meghalt, hősi halálával válaszolva az embertelen kihívásra.

E kiváló író-könyvtáros — azt hiszem — Illés Endre jellemezte a legtalálóbban, ars poeticájáról szólva: Hevesi András „dühöngő fiatalsága” ellenére (vagy éppen azért?) büszkén volt tudatos ember és író. Azt vallotta: írni — romantika, fogalmazni: klasszicizmus. Az volt az óhaja (nem hiába volt *Gombocz Zoltán* egyetemi tanítványa), hogy a *választékosság* sohase kerüljön le róla, még a válságos pillanatokban sem, úgy tapadjon hozzá, mint fényes páncéling. A jó ízlés megszállottja volt: „a zseni néha megbukik, az ízlés mindig felülke-rekedik; a zseni néha faképnél hagyja az író, az ízlés maga a megbízhatóság és a hűség”.

Hevesi András mint ember, író és könyvtáros a két világháború közötti progresszív magyar értelmiség egyik kiemelkedő képviselője volt. Meggyőződéséért nemcsak írásban, hanem társadalmi cselekvésben, önfeláldozásban is példamutatóan helytállt. Mártír sorsában az akkori Nemzeti Könyvtár legjobb fiatal tudósai közül Halász Gábor, Honti János, *Sárkány Oszkár* és *Joó Tibor* követték őt; ki ilyen, ki olyan kapun át suhant a végtelenbe a legjobb emberi eszmények bátor védelmében.

Haraszthy Gyula

A KÖNYVTÁROS egyes számai — tizenkét hónapra visszamenőleg — kaphatók a
Lapkiadó Vállalat Közönségszolgálatánál (1076 Budapest, Thököly út 21. Tel.: 424-543);
a régebbi számok pedig szerkesztőségünktől kérhetők

Papp György

Szeged képzőművészetében a grafika régtől fogva fontos szerepet tölt be. Míg Vásárhelyen egyértelműen a festészeti hagyományok dominálnak, addig a Tisza-parti városnak grafikus-kultúrája mondható patinásnak. Ha visszatekintünk e műfaj itteni fejlődésére, azt látjuk, hogy a szegedi grafika kibontakozása a harmincas években e városban működő, majd innen Londonba került, európai hírű fametsző, *Buday György* rajzművészetével kezdődött. Anélkül, hogy a kiváló grafikusok nevét felsorolnánk, akik Buday után a mai napig Szegeden tevékenykedtek — köztük van a most bemutatandó Papp György is —, bátran mondhatjuk, hogy az ő eredményeik révén a „tegnapból a mába” vezető út, a modernné vált szegedi grafika mindinkább a kiteljesedés felé halad.

A negyvenes éveiben járó Papp György azok közé tartozik, akik sokat küzdöttek művészeti céljuk megvalósításáért. Már fiatalon elkerült hazulról, és sok hányattatás közepette egyedül érlelődött. Szülővárosában, Békéscsabán végezte el a gimnáziumot, s tizennyolc éves koráig inkább a vitorlázórepüléssel, semmint a képzőművészettel volt kapcsolata. Érettségi után választása a tanári pályára esett, így került a Szegedi Pedagógiai Főiskolára, ahol 1958-ban rajztanári diplomát szerzett. Voltaképpen a főiskolán — Buday Lajos hatására — alakult ki benne az a felismerés, hogy őt elsősorban a vizuális dolgok érdeklik. Oktatónevelői és művészi, alkotói munkássága szegedi (Odessza-lakótelep 19.) végleges letelepedése után kezdődött el. Előbb rajztanári, majd a későbbiek során szakfelügyelői feladatkört látott el. Közben tovább folytatta tanulmányait, és ennek eredményeként a Képzőművészeti Főiskola rendkívüli tanári tagozatán is diplomát szerzett. 1976-ban adjunktusként visszakerült a szegedi Juhász Gyula Ta-

nárképző Főiskolára, ahol a rajzoktatás módszertanát tanítja. E munka nemcsak örömet okoz, de egyben anyagi függetlenséget is teremt számára, mert lehetővé teszi, hogy művészi elképzeléseit megvalósíthassa.

Papp György immár két évtizede rendszeres kiállítóművésze mind a szegedi tárlatoknak, mind a helyi festők, szobrászok, grafikusok reprezentatív hazai (Magyar Nemzeti Galéria) és külföldi (Odessza, Lodz, Szabadka) bemutatkozásainak. Grafikai alkotásainak legjobbjait Szegeden, Békéscsabán, Cegléden és másutt érdemes díjakkal jutalmazták. Népművészeti ihletettségu linómetszeteiből Gyórtól Csabáig eddig tizenkét önálló kiállítása volt, de grafikai lapjai határainkon túl, Újvidéktől Pozsonyig is egyre ismertebbé válnak. Rajzaival nemcsak a kiállításokon, hanem a különféle fővárosi és vidéki irodalmi lapokban, szakfolyóiratokban is gyakran találkozunk. Sajátos, egyéni formálásu grafikái a könyvillusztrálásban is tért hódítottak.

A folklór hagyományait megbecsülő Papp György nem az a fajta művész, aki célkitűzéseit az éppen divatos művészeti áramlatoknak megfelelően változtatja. Az ő grafikusai ars poeticája lényegében, tartalmában most is ugyanaz, mint amit évekkel ezelőtt megfogalmazott: „*Vonzódom a népművészethez, létjogosultnak és szükségésnek érzem annak inspiráló hatását a képzőművészet területén. Tudatosan használom fel a magyar népi ábrázoló művészet motívumvilágát, ... népi tömörsége, erőteljes szűkszavúsága, stilizáltsága példamutató számomra. A népdalokban, balladákban rejlő egyetemesen örök emberi érzések és sajátosan nemzeti gondolatvilág új, korszerű megfogalmazására törekszem.*”

A mai szegedi grafikusok közül Papp György az, aki leginkább megértette Buday metszeteinek népköltészeti alapon nyugvó lényegét. Linómetszetein a népművészet formakincseit szuverén módon és fantáziadúsan kamatoztatja. A világos és sötét foltok szerkezeti rendjét kiegyensúlyozott biztonsággal, szimmetrikus súlyelosztással alakította ki. Nagyméretu linó-kompozícióinak dekoratívítását a különböző, egymástól elütő színű alaptónusok teszik hangsúlyosabbá.

Szelesi Zoltán

Ungváry Rudolf: Tezaurusz-technológia

Az információ-kereső tezauruszok készítésének folyamata

A korszerű tájékoztatási szolgáltatások elterjedésének hatására az 1960-as évek második felében kezdtek foglalkozni Magyarországon is a tezaurusz-kérdéssel. (A tezaurusz meghatározását lásd a *Könyvtáros* 1977. évi 6. számában. — A szerk.) A 70-es évek elejétől már számos magyar nyelvű szaktezaurusz készült, így egyebek között a műszaki, a számítástechnikai, a vaskohászati, a gépipari, a könyvtári és a tájékoztatási fogalmak gyűjteménye. A velük egyidejűleg jelentkező hazai tezaurusz-irodalom azonban jobbra csak a tezaurusz elméleti kérdéseivel, fogalmával, céljaival, szerkezetével foglalkozott, s kevesebb teret szentelt a tezaurusz-készítés módszertanának. Az egyes tezaurusz készítői emiatt az irodalomtól vajmi csekély segítséget kaptak gyakorlati munkájukhoz.

Ungváry Rudolf a kohó- és gépipari tezaurusz készítése során szerzett tapasztalatait felhasználva írta meg kézikönyvét, melyben a tezauruszok készítésének módszereivel és műveleteivel foglalkozik. Célja kifejezetten az, hogy a tezaurusz-készítés elméleti és gyakorlati tudnivalóit összegezze, s e szellemi munka minden egyes lépését ismertesse.

A könyv fejezetei a tezaurusz-készítés menetének sorrendjében követik egymást: forrásgyűjtés, szógyűjtés, formai egységesítés, fogalomcsoportosítás, szemantikai egységesítés, a relációszerkezet kialakítása, tezaurusz-kiadás. Valamennyi fejezet elején az adott művelet meghatározása szerepel, melyet általában a

vonatkozó elvi kérdések követnek, majd pedig a műveletelemek leírására kerül sor. Az egyes folyamatokat, a tevékenység minden mozzanatát a lehető legrészletesebben, szinte lépésről lépésre haladva dolgozta fel a szerző. Megállapításait, magyarázatait sok szemléltető példával, gyakorlati tanáccsal teszi meggyőzőbbé és érthetőbbé.

A kézikönyv szerzője a hagyományosan és a számítógép segítségével előállított tezauruszok készítőire egyaránt gondolt: a fejezeteken belül, gyakran külön alfejezetekben szerepelnek a számítógépes, valamint a „kézi” előállítású tezauruszok készítésekor elvégzendő feladatok, műveletek leírásai.

Ungváry Rudolf könyvében a tezaurusz-készítés általános módszertanát, technológiáját írta meg, s munkájában a legapróbb részletekre, gyakorlati tudnivalókra is kitér. Ám a kötet elméletileg is megalapozott: számos elvi részt, megállapítást tartalmaz, különösen a relációkról írott fejezetben.

Az igényes, nagy felkészültséggel és körültekintéssel, fegyelmezett és szabatos stílusban megírt, szerkezetileg jól tagolt, logikusan felépített mű kézikönyvként való használatát a gondos szerkesztés, a részletes tartalomjegyzék és a tárgymutató egyaránt jól segíti. Ungváry munkájával fontos kézikönyvvel gyarapodott hazai könyvtári szakirodalmunk. (OSZK KMK—NPI, 1979. [1980.] XVIII, 277 l.)

Szabó Sándor

Körmendy Kinga: A Knauz-hagyaték kódextöredékei és az esztergomi egyház középkori könyvtárának sorsa

Körmendy Kinga könyvében két témát tárgyal. Az egyik az esztergomi egyház középkori könyvtárának sorsa. Történetét nehéz volt megírni, mert katalógusok, leltárak nem maradtak ránk, és a könyvek túlnyomó része is elpusztult. A szerző azonban aprólékosan elemez minden fellelhető dokumentumot, oklevelet, legendarészletet, a scriptorokra,

a székesegyházi iskolára vonatkozó feljegyzést, adatot, valamint végrendeleti szokást, vizitációs jegyzőkönyvet, tulajdonosi bejegyzést. Mindebből jól megalapozottan határozza meg a székesegyház Mohács előtti kódexeinek valószínű számát és műfaját. Elbeszéli Esztergom török uralom alatti történetét is, s ebből próbál következtetni azoknak a könyvek-

nek a sorsára, amelyeket az érsek és a káptalan Nagyszombatba menekülésekor nem vitt magával. Megállapítja, hogy egy részük tisztázatlan körülmények között Bécsbe került, a többi valószínűleg elpusztult. A könyvtár nagyszombati történetét is elemzi: hol helyezkedett el, milyen művekkel gyarapodott.

A kötet másik fele azokkal a kódex-töredékekkel foglalkozik, amelyek *Knauz Nándor* hagyatékából kerültek az Akadémiai Könyvtárba. *Knauz*, a neves egyháztörténész, primási levéltáros sokat kutatott az esztergomi, a pozsonyi, zágrábi, garamszentbenedeki és más püspöki, káptalani, konventi és hiteshelyi levéltárakban. Tevékenysége folyamán megőrzési és forrásfeltárási szándékkal számos kódextöredéket gyűjtött össze. Ezek halála után több helyre kerültek (Országos Széchényi Könyvtár, Esztergom, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár), nagy részük az Akadémiai Könyvtárba. Az utóbbiak közül *Körmeny* 9 liturgikus szöveget tartalmazó töredéket vizsgált meg, olyan töredékeket, amelyeket levéltári iratborítónak használtak fel, s így aránylag hosszú szövegrészt tartalmaznak.

Rendkívül fárasztó, aprólékos liturgia-történeti módszerrel vizsgálta meg, hogy a rajtuk levő misekönyv-, breviárium-,

antifonálé- stb. részletek melyik egyházmegyében vagy melyik szerzetesrendnél használt liturgiaszöveggel mutatnak teljes vagy részleges azonosságot. Nem hanyagolja el az írástípusok vizsgálatát sem. Mindezek alapján megállapítja, hogy hol, az ország melyik részén irhatták és használhatták őket. Valamennyinek utolsó, *Knauz* előtti birtokosa az esztergomi káptalan magánlevéltára volt. A szövegvizsgálatok és az ország történetének ismeretében jogosan tételezhető fel, hogy mindegyik hazánkban készült, hazai könyvtárakban őrizték, s onnan került az esztergomi káptalanhoz, ahol egyes lapjait másodlagosan használták fel.

Hazai eredetű kódexeink túlnyomó többsége elpusztult, így aránylag keveset tudunk régi könyvkultúránkról. *Körmeny* Kinga 9 töredék alapján 9 kódexünk egykori létét állapítja meg s ez — ahogy összegezésként írja — „középkori művelődéstörténetünk csekély számú forrásainak gyarapodását jelenti”. Mi ehhez csak annyit tehetünk hozzá, hogy számottevő gyarapodását. (1979. 150 l. 9 tábla. 37 Ft. *A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának közleményei. Új sorozat* 7.)

Vértesy Miklós

bibliográfiák

Debreceni Szemle 1927—1944

Repertórium

„A Bethlen-kormányzat által az 1920-as évek közepére elért viszonylagos politikai, gazdasági stabilizáció a kulturális élet területén — a korábbihoz képest — tartalmasabb, színvonalasabb tevékenység kibontakozására adott lehetőséget. Az értelmiség körében a tennivágyók, akik helyzetüknél fogva nem lehettek ugyan mentesek a kor hivatalos ideológiájának hatásától, más oldalról — felelősségérzésüktől vezetett — a haladás valamilyen útját keresték. Az erősen centralizált szellemi élet a vidéki értelmiség körében fokozta ezt a törekvést. A fővárosban működő irodalmi, művészeti és tudományos intézmények, egyesületek többsége — elvileg — országos jellegű volt, vidéken főleg helyi vonatkozású tevékenység folyt. A vidékies elszigeteltségből kívánt kilépni — többek között — a debreceni egyetem két professzora, amikor egy általános tudomá-

nyos folyóirat tervét felvetette.” — Ezeket írja *Korompai Gáborné* a Debreceni Szemle nemrégiben megjelent repertóriumának elemző bevezetőjében. (A továbbiakban is ebből merítünk.)

A kor az 1927-től 1944-ig terjedő időszak, a két professzor pedig *Hankiss János* (1893—1959) irodalomtörténész és *Milleker Rezső* (1887—1945) földrajztudós. Az általuk alapított színvonalas és jellegzetes folyóiratnak 18 évfolyama, összesen 195 — felváltva társadalomtudományi (szellemtudományi) és természettudományi — száma jelent meg, számunként ezer példányban; váltakozó, ám a gazdasági viszonyok miatt fokozatosan csökkenő terjedelemben, de még ilyen körülmények között is együttvéve csaknem 7200 oldalon.

A Debreceni Szemle írói elsősorban a debreceni és más magyar egyetemek oktatói, továbbá középiskolai tanárok, írók,

szakírók, értelmiségiek, kezdő és már neves szakemberek voltak. Felsorolunk néhányat a publikálókból: *Beke Ödön, Berényi Dénes, Brachfeld Olivér, Dömötör Sándor, Dudich Endre, Gaál István, Gulyás József, Haász Imre, Hankiss János, Hankó Béla, Igmándy József, Juhász Géza, Kardos Albert, Kolosváry Gábor, Mendöl Tibor, Milleker Rezső, Molnár József, Nánay Béla, Pap Károly, Rugonfalvi Kiss István, Soó Rezső, Szilády Zoltán, Szondy György, Szűcs Sándor, Tankó Béla, Tóth Béla, Tóth Ervin, Ubrizsi Gábor, Varga Zoltán, Verzár Frigyes, Wagner János, Zsigmond Ferenc.*

A természettudományi sorozat közleményei főleg az állattan, a növénytan, a földrajz — és vele szoros összefüggésben a néprajz —, továbbá a meteorológia, kisebb mértékben az orvostudomány, az egészségügy, a mezőgazdasági tudományok, a köztetan kérdéseivel foglalkoztak. A matematika, fizika és kémia tárgyköréből kevesebb cikk jelent meg.

A társadalomtudomány fő területe a magyar és a világirodalom (fokozott figyelemmel az országhatáron túli magyar irodalomra), azonkívül a történet-tudomány; de gazdag a választék a folklór, valamint a filozófia, a lélektan és a pedagógia kérdésköréből is. Számos tanulmány való a művészetek területéről, elsősorban a képzőművészeti és a zenei vonatkozásúak, de találunk építőművészettel, színházzal, tánckultúrával foglalkozó közleményeket is. A jogtudomány kérdései aránylag szűkebb teret kaptak.

A Debreceni Szemle értékét napjainkban már nem tudományos eredményeiben kell keresnünk, hanem abban a törekvésben (és módszerben), amellyel a tudományos ismeretek népszerűsítését kívánta szolgálni.

A repertórium a címléírásokat — a néhány éve általánossá vált elv szerint — a folyóirat eredeti sorrendjében közli; tehát az egyes füzetek tartalomjegyzé-

keit sorolja fel — az előforduló rovat-címekkel együtt. Ezt egészíti ki egy, a tételszámokra utaló összevont személynév-, földrajzinév- és tárgymutató, amelyben a szerzői neveket nagybetűs írással emelték ki. Ez a közös betűrend tartalmazza az előforduló szignókat, betűjeleket, álneveket és a hozzájuk kapcsolódó utalásokat is.

Ezek után engedtessek meg, hogy a recenzens enyhe aggodalmának adjon kifejezést. A repertóriumkészítés eme módszere — jobb híján sajtótörténeti indítatásának nevezném — megkívánja az alapos és pontosan kidolgozott tárgymutatót. Meggyőződésem szerint kevesen vannak olyanok, akik egy adott újságot történeti folyamatában kívánnak tanulmányozni. Ha akad is ilyen, annak célszerűbb az eredetit kezébe adni. A használók zömét a folyóiratcikkek tárgyi tartalma és helyi vonatkozása érdekli. A mutatókat tehát az ő igényeik szerint kell megszerkeszteni. Ebben az esetben viszont nem szabad a cikkek címeinek fogalomkészletét „úgy ahogy van” átvenni. Mert mire megyünk az ilyesfajta tárgyszavakkal: atlanti alagút, bajtársi szellem, beleélés, dalponyva, egyetemközi élet, elektromos mozdony, hosszú élet, ipari táj, juh fületlen, káli trágyázás, kecske fületlen, könyvszemle, lóbagócs, mecénás, népszerű irodalom, repülőgépcsapda, sívó homok, székely tánc, szellemi őskutatás, Sztalin-orgona, tér-arány elmélet, tér-teória, vasaló, vasúttávolság, zoológiai érdeklődés? S mindez egyetlen összevont, közös és mechanikus betűrendben!

Másképpen fogalmazva: nem specifikus, hanem átfogó tárgyszavakra van szükség. Még tovább mennék: nem betűrendes, hanem szisztematikus felépítésű tárgymutatót kell szerkeszteni. (Őszszeáll.: *Korompai Gáborné és Némédi Lajosné. [Debrecen] 1979. [1980] A Kosuth Lajos Tudománygyetem Könyvtára. XII, 156 l. — [Tiszántúli időszaki kiadványok repertóriumai 6.]*)

Reguli Ernő

Lapozgató

- A **SZEKSZÁRDI TANÁCSKOZÁS** elnevezésű, a Magyar Írók Szövetségének gyermek- és ifjúsági irodalmi szakosztálya által Tolna megyében immár hagyományosan megrendezett kerekasztal-beszélgetés anyagát sokszorosításban megjelentette az Írószövetség. A kiadványban regisztrált hatodik tanácskozási színhelye azonban nem Szekszárd volt, hanem a megbeszélés Tengelicen zajlott le, 1979. okt. 6-án. (108 l.)
- **ESZTÉTIKAI NEVELÉS — ÍZLÉSFORMÁLÁS — BEFOGADÁS** címmel az *Acta Paedagogica Debrecina* nevű sorozat 78. számaként a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem 700 példányban kiadta dr. Szabó László tanulmányát, amelyet a szerző adaléknak szánt az esztétikai nevelés és ízlésformálás kérdéskörével foglalkozó kutatásokhoz. A debreceni egyetem docense, akinck írásait a Könyvtáros olvasói lapunkból is ismerik, vizsgálódásait a világnézet és a divat hatásának kutatásával, az egyének és a csoportok ízlésének alakulására gyakorolt befolyásokról szerzett tapasztalatokkal kívánja bővíteni. (75. VI l.)
- **KÖZPONTI KÖTETKATALÓGUS ELŐÁLLÍTÁSA SZÁMÍTÓGÉP SEGÍTSÉGÉVEL** címmel, az Építésügyi Tájékoztatási Központ Tájékoztatástudományi Tanulmányok című sorozatának 9. füzeteként megjelent *Hernádi László Mihály* munkája, amely az Építésügyi Központi Könyvtár idegen nyelvű könyvvállományának számítógépes kötetkatalógusát, valamint azokat a módszereket ismerteti, amelyek révén e katalógus az építésügyi könyvtári hálózaton belül központi katalógussá fejleszthető. A 300 példányban kiadott munkában tárgyalta eljárások hasonló célra más népgazdasági ágakban is alkalmazhatók. (1979. 86 l. 21 Ft)
- A *„CITATEL”, a szlovák könyvtárosok központi folyóirata áprilisi számában a felszabadulási évforduló kapcsán szemlét közöl a második világháborúval és a felszabadulással foglalkozó jugoszláv, görög, bolgár, magyar és olasz szép-irodalomról.*
- A **MŰVELŐDÉSI OTTHONOK** 1979. évi működéséről és teljesítményeiről adatárat bocsátott közre a Kulturális Minisztérium és az Egyetemi Számítógéppont. A 220 példányban sokszorosított statisztikai tájékoztató táblázatai a tanácsok és a szakszervezetek, valamint az egyéb szervek fenntartásában működő, művelődési otthon jellegű intézmények statisztikai adatait igen részletes bontásban tartalmazzák. Az összeállítás az 1950-tól 1979-ig terjedő évek összehasonlító számsorainak közlésével a fejlődési irányzatok érzékeltetésére is képes. A kiadványt Uray Vilmosné állította össze. (98 l.)
- A **MŰVELŐDÉS**, a romániai Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács folyóirata 1980. június (6.) számának „Könyvtár” című mellékletében közli az *Electrecord Hanglemeze gyár* 1979. évi magyar nyelvű hanglemezeinek és kazettáinak jegyzékét. A hanglemezek között népzénet, népdalfeldolgozást, nótákat, könnyűzenét, prózát, verseket, operát és operettet tartalmazó felvételek egyaránt találhatók.
- **VESZPRÉM MEGYE KÖZMŰVELŐDÉSÉRŐL** adott ki statisztikai táblázatokat tartalmazó füzetet a Veszprémi Megyei Könyvtár. *Albert József és Keller Antalé* összeállítása a könyvtárak, művelődési otthonok, mozik, múzeumok, valamint a Petőfi Színház és a megyei Tudományos Ismeretterjesztő Társulat 1979. évi működési és teljesítmény-adatait tartalmazza a közművelődési intézmények tevékenységi területei és munkáigai szerinti bontásban. (71 l. — soksz.)
- A **DER BIBLIOTHEKAR**, a Német Demokratikus Köztársaság könyvtárosainak havi folyóirata júniusi (1981/6.) számában három új könyvtárépületet mutat be. Peter Günnelnek, a berlini központi könyvtártudományi intézet munkatársának írása azért is figyelemre méltó, mivel az általa ismertett intézmények (Városi-Járási Könyvtár Königs Wusterhausen, Pritzwalk, Saalfeld) 650 — 1350 — 1214 m² alapterületen, 12—34 ezer lakosú kis- és középvárosokban épültek fel, ennél fogva programjaik, valamint építési és használati tapasztalataik a mi hasonló nagyságrendű településeink egykor megépítendő könyvtárai számára tanulságosak lehetnek.

SZAKMAI FOLYÓIRATOK, HÁLÓZATI HÍRADÓK

A KÖNYVTÁRI FIGYELŐ idei harmadik számában igen érdekes és időszzerű kérdést boncolgat *Millisitsné Kovács Katalin* „A reprográfia és a szerzői jog” című tanulmányában, hiszen ma már a kisebb könyvtárakban is működnek másoló- és sokszorosítógépek. Hogy megengedett-e a dokumentum másolása, és kell-e érte szerzői jogdíjat fizetni, országunkét más-más jogszabályoktól függ. A másolás tekintetében mindig a *másolás helye* szerinti jog az irányadó. Magyarországon az 1969. évi III. törvény szabályozza a szerzői jog legfontosabb szabályait. Ennek 18. paragrafusa szerint: „Nyilvánosságra hozott műről bárki készíthet másolatot, ha ez nem szolgálja sem forgalombahozatal, sem jövedelemszerzés célját, és a szerző jogos érdekeit egyébként sem sérti.” (1. bek.) A törvény nem szól arról, hány másolat készíthető a szerzői jog megsértése nélkül. A szocialista országokban lényegében a másolatkészítés szabadságának elve uralkodik, a fejlett tőkés országokban viszont a másolást általában jogdíjköteles tevékenységnek tekintik, és a szabad felhasználás körét a másolatkészítés vonatkozásában erősen korlátozzák. A cikk foglalkozik a nyugati kiadók és a szerzők, illetve a könyvtárak között a pénzbedobós másolóberendezések elterjedése óta kiéleződött jogdíjvitákkal és a szerzőnek, kiadónak járó térítés rendszerével is. — A Könyvtártudományi és Módszertani Központ elmúlt évi tevékenységét az intézet igazgatója, *Papp István* értékeli. Írása nem egyszerű évi jelentés, hanem a KMK egész munkájának mérlegre tevése abból az alkalomból, hogy a Kulturális Minisztérium 1967 óta másodszor, az elmúlt évben is felülvizsgálta az intézet tevékenységét. A felülvizsgálat eredményének ismerete nélkül készült számvetés utal a KMK 1979-es tevékenységének olvan vonásaira, amelyek törekvéseinek jövő irányait is jelezhetik: ilyen például az olvasásszociológiai és a könyvtárszociológiai kutatásokban a könyvtárszociológia javára vélebement aránvmódosulás; továbbá ilvenek a könyvterjesztés két csatornájának együttes vizsgálataira irányuló kutatások; a könyvtárhasználatnak és a könyvtár teljesítőképességének, illetve teljesítőképességének összefüggéseire vonatkozó vizsgálódások; a könyvtári propagandatevékenység „nyitása” a tömegkommunikáció három nagy ágazata felé; részvétel olvan, nagy jelentőségű könyvtárpolitikai döntésekben és jogszabályalkotásban, mint — egyebek

között — a könyvtári szakfelügyelet újrászabályozása, a tudományos könyvtárra minősítés ügyrendje, a különféle területek szakmai irányelveinek felülvizsgálata, illetve új fejlesztési elvek kibocsátása. Foglalkozik a számvetés a KMK-nak mint koordinációs központnak szerepével, felveti az egyéb koordinációs központok létrejötte kapcsán felmerült régi kérdésere („mik is tulajdonképpen a KMK összkönyvtárügyi kötelezettségei”) adandó válasz alternatíváit, végül pedig kitér a könyvtárosképzésnek az intézetet érintő megoldatlan kérdéseire is. — A folyóirat e számában olvashatjuk még *Tremkóné Meszleny Mária*nak a könyvtárismeretokról (könyvtári kalauzokról) szóló figyelemfelkeltő áttekintését, továbbá a szocialista országok 1979 októberében a cseh-szlovákiai Plzeňben tartott tanácskozásáról szóló összefoglalást — ez érdekes képet ad a regionális könyvtár és a regionális könyvtári funkciórendszer országokénti eltérő megítéléséről —, egy angol egyetemi könyvtár (Sheffield) bemutatását, valamint két tömörítvényt arról, milyen hatást gyakorol az általános gazdasági válság az angol könyvtárakra, illetve a folyóiratkiadási és -terjesztési módszerekre. Közli a folyóirat a nemzetközi kölcsönzésre vonatkozó IFLA-irányelveket is.

A TUDOMÁNYOS ÉS MŰSZAKI TÁJÉKOZTATÁS júniusi (1980/6.) számában *Zsidai József* igen fontos kérdéssel, a műszaki információs területen megvalósítandó együttműködéssel és a szakterületen folyó tevékenység összehangolásával, koordinálásával foglalkozik. A külföldi példák felmutatása után a hazai törekvéseket tekinti át, s ennek során a magyarországi könyvtári intézmények és hálózatok 1957 utáni kooperációs kezdeményezéseinek szinte egész történetét felvázolja. Utal a szakirodalmi információs rendszerben az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központra, a három műegyetemi könyvtárra, valamint a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárára háruló kulcsszerepre, felhívja a figyelmet a két legfontosabb ipari minisztériumi információs központ (KG-INFORMATIK és NIM-DOK) összefogásának szükségességére, az együttműködési rendszer felépítését illetően pedig a szakterületi csoportok kialakítása, majd ezek szoros összefogása mellett tör lándzsát. Véleménye szerint a kooperációs szervezeteket tervszerű és tapintatos kormányzati beavatkozással

(segíttél) kell országos rendszerré szervezni. A TMT másik nagyobb cikkében *Udo Schützsack*, a Nemzetközi Élelmezési Információs Szolgálat — angol rövidítéssel IFIS — igazgatója mutatja be a szervezet működését és annak Food Science and Technology Abstracts (FSTA) című referálólapját. Gyakorlati kérdéssel, a mikrofilmen tárolt műszaki rajzok visszakeresésének módszereivel foglalkozik *Ungváry Rudolf* (KG-INFORMATIK), aki ismerteti a visszakeresés teauruszra alapozott megoldását; ez a számítógépes feldolgozáson kívül a hagyományos módon is felhasználható, a műszaki rajzok által kínált információk könyvtári katalóguscédulán is tárolhatók. — A kisebb közlemények nagy része egyetlen témával, az információtudomány időszerű kérdéseivel foglalkozik a Tudományos és Műszaki Tájékoztatásban. Az ilyen tárgyú, idegen nyelvről fordított cikkek egyebek között az információtudományi kutatási programról, az információtudomány fogalmáról, továbbá alapvető szempontjairól, a dokumentációs tevékenység fogalmi meghatározásairól szólnak. Olvasható itt egy oroszról fordított cikk tömörítettéje is: a minden bizonnyal vitát kiváltó írás szerzője, *dr. E. Sehurin* a „szakkönyvtár-tudomány” fogalmának és létezésének Szovjetunió-beli elfogadtatására törekszik.

A KÖNYV ÉS NEVELÉS 1980/3-as számában a szerkesztőség bejelenti, hogy sorozatot indít néhány tantárgy új tankönyveinek vizsgálatára: vajon ezek mennyire számolnak a tanulók egyéb olvasmányaiival, ösztönzik-e a tanárokat és diákokat arra, hogy egyéb ismeretközlő forrásokra is igénybe vegyenek. A sorozat szerzői hol a tankönyvírók, hol a tankönyvekből tanítók lesznek. Az első tantárgy, a földrajz általános iskolai kísérleti tankönyveit az egyik szerző, *Nagy Vendelné* mutatja be, aki hangsúlyozza, hogy a tankönyvekkel együtt tervezett egyéb ismeretforrások — a tévé, a rádió műsorai, filmek, diapozitívok, írásvetítő-fóliák — összehangoltan segítik a nevelő-oktató munkát. Együttes felhasználásuk a szaktanteremben a legcélszerűbb. A könyvtárban lebonyolított órákon gondot okoz az egyéb, főleg a hangos-képes eszközök nehézkes használata. A szaktantermi használat mellett is szükséges azonban a könyvtár földrajzi anyagának megismertetése és a könyvtárhasználat bemutatása. A cikkíró felhívja a figyelmet arra, hogy az új tanterv bevezetése előtt olyan ajánló bibliográfiát kellene kiadni, amely a fontossági sorrendet és a beszerzésre javasolt könyvek példány-

számát is megjelölné. — Érdekes vizsgálódás eredményeiről, egy középiskolai (békéscsabai) — a cikkből és a szerzők jegyzékéből nem derül ki) tantestület iskolaikönyvtár-használatáról számol be *Palotás Ádám* írása. Adatai szerint a csaknem ötven főnyi tantestület fele átlagos könyvtárhasználó, legalább évi tíz kölcsönzéssel; egyharmada alkalmi kölcsönző — ezek körébe tartozik a „nem olvastató” tárgyakat tanítók többsége, de két történelem szakos is; a tanárok tíz százaléka (öt ember) pedig az egész elmúlt tanévben egyetlen könyvet sem kért a módszertani kézikönyveken, illetve a tankönyveken kívül. A könyvtár az átlagosnál sokkal nagyobb mértékben használók száma három, mégpedig két történelem és egy magyar szakos tanár: ők hetenként többször felkeresik a könyvtárt, és tanévenként száznál több kötetet kölcsönöznek. (Akad kétszáz kötetnél többet kölcsönző is.) A kölcsönzött művek 69 százaléka a szaktárgyi anyagba tartozik, ebből 12 százalék a folyóiratok aránya. Kicsi a kivett pedagógiai művek aránya: mindössze 4 százalék. Az összes kölcsönzést alapul véve egy pedagógusra — a könyvtárat nem használókat is számítva — 26 kötet használata jut. — A Könyv és Nevelés egyéb, könyvtári vonatkozású írásai közül az egyik egy budapesti szakmunkásképző intézet könyvtárában lebonyolított, a Szovjetunióról szóló *osztályfőnöki óra* forgatókönyvét közli, a másik pedig egy szakközépiskola folyóiratfigyelő módszerével, cikk-katalógusának készítésével ismerteti meg az olvasót.

A MEZŐGAZDASÁGI ÉS ÉLELMISZERIPARI KÖNYVTÁROSOK TÁJÉKOZTATÓJÁNAK 1980/1—2-es, összevont száma közli az AGROINFORM elmúlt évi könyvtári és információs tevékenységéről szóló jelentést, amely egyebek között beszámol új információs kiadványok indításáról és a könyvtár nemzetközi kapcsolatainak, cseretevékenységének kibővüléséről: jelenleg 71 ország 953 intézményével áll kapcsolatban a könyvtár, s az általa lebonyolított cseréknek is köszönhető, hogy minden állományfajta beszerzésében sikerült elérnie a korábbi éveket átlagát. Kül- és belföldi folyóiratainak száma 2500, az állománygyarapodás tavaly 17 000 kötet volt, az állomány pedig meghaladta a 350 000 kötetet. A beiratkozott olvasók száma 3500 — ebből intézményi 600 —, a kölcsönzött dokumentumok száma 140 000, az elkészült bibliográfiák száma 39 volt (3200 tétel). A folyóirat közzétette az AGROINFORM új kölcsönzési szabályzatát is: ebben lényeges változtatás az,

hogy megszűnt a hazai és a külföldi folyóiratok utolsó öt évfolyamának eredetiben való kölcsönzése. Fontos információja a Tájékoztatónak a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium felügyelete alá tartozó könyvtárak felsorolása is, mégpedig a magyar könyvtári rendszerben elfoglalt helyük szerinti csoportosításban. — A folyóiratszám cikkei közül az egyik a Kertészeti Egyetem ökonómiai intézeti könyvtárának fénylukkártyás feltáró rendszerét mutatja be, két másik pedig a moszkvai NTMIK-központtal, illetve szovjet információs intézményekkel ismerteti meg az olvasót. A mezőgazdasági nyelvtörténeti sorozat a kapás-, rost- és élvezeti növények elnevezéseivel foglalkozik, olyan szavaink eredetét tárja fel, mint például a répa, cékla, karalábé, káposzta, kel, karfiol, burgonya, csicsóka, murek, zeller, pasztinák (paszternák), petrezselyem, textil, rost, kender, len, juta, gyapot, cukor, cikória, mák, pipacs, dohány, bagó.

A KÖNYVTÁRI JEGYZÉSEKnek, a Békés megyei Könyvtár híradójának idei második száma újból sokszorosítva készült: a nyomtatásról való letérést nyilván anyagi okok magyarázzák. Mivel az előző, eddig egyetlen nyomtatásban megjelent szám elkényeztette az olvasót, a mostani szám — gondos sokszorosítása ellenére is — szegényesnek tűnik. Tartalmilag a híradó 2. számában a helytörténeti írások vannak túlsúlyban, érdekes és értékes voltak olyan közlemények fémjelzik, mint az orosházi *Darvas- emlékházat* bemutató cikk, a *Szabó Lőrinc* békési látogatásairól szóló írás, valamint a *Sinka Istvánné Szin Magdol-*

nával készített interjú. Rövid közlések szólnak a Kner Nyomdában 1930-ban egyetlen példányban előállított *Marcus Aurelius*-könyvről és a tótkomlósi polgári iskola 1927 és 1945 között kiadott értesítőiről, amelyek Jászapátiból könyvtárközi csere révén kerültek vissza Tótkomlóra. — A híradó módszertani jellegű írásai gyermekkönyvtári témákkal, illetve az iskolai és a tanácsi közművelődési könyvtárak együttműködésével foglalkoznak. Az egyikből például megtudjuk, hogy 1974 és 1979 között a megye tanácsi könyvtáraiban csaknem háromezzerrel nőtt a 14 éven aluli olvasók száma; 1974-ben a tanulók 64, 1979-ben pedig 74 százaléka iratkozott be a könyvtárakba. Érdekes adalékra is bukkanunk a híradószám „Meddig él egy hang-lemez” című rövid közlésében: e szerint Vivaldi: Négy évszak című művének lemezét 167 alkalommal, a Strauss-keringők lemezét 163-szor, Beethoven: Für Elise című művének lemezét 140, Ravel Boleróját 136, a My fair Lady-t pedig 105 alkalommal forgatták le a hallgatók, míg nem elhasználódás miatt ki kellett őket vonni az állományból.

A CSONGRÁD MEGYEI KÖNYVTÁROS 1980/1—2. (1980. május) jelzésű, összevont száma hálózatközi jellegű (bemutatja például a tanárképző főiskola magyar tanzéki csoportjának könyvtárát és a postaigazgatóság szakkönyvtárát), sőt kitekint a népművelés tágabb horizontja felé is azért, hogy közül egy meglehetősen nehéz minitanulmányt, meditációt a pályakezdő népművelő elé tornyosuló, „hogyan kezdjem” kérdészövevényről. A szám gerincét mégis a tanácsi hálózat rövid, módszertani jellegű közleményei és az elmúlt évi teljesítményeiről összeállított táblázatos és szöveges értékelések alkotják. A kisebb, figyelemfelkeltő írások között a legnagyobb a jelentősége a bírósági végrehajtásról szóló új, törvényerejű rendelet (1979/18) ismertetésének. A tanácsi hálózat 1979-es statisztikai adatait közlő táblázatok — a korábbi évek szokásától eltérően — nem tartalmaznak viszonyszámokat, mivel a lakosság számáról nem álltak pontos adatok a könyvtár rendelkezésére. (A nagyobb mozgósító erő okából azért szívesen láttuk volna a könyvtárak alapterületi adatai mellett a kívánatos alapterület négyzetméterszámait is!) A központi könyvtárban, a szegedi Somogyi Könyvtárban 1973 óta először csökkent az olvasók száma — ellentétben a városi hálózat új könyvtáraival, amelyekben még nőtt az olvasótábor —, jeléül annak, hogy az olvasókat egyre jobban zavarja a központ zsúfoltsága, korszerűt-

lensége, a könyvhöz jutás nehézsége. Az állománygyarapítási összeg csökkenése is 5107 kötetes visszaesést okozott a vásárolt könyvek számában az előző évhez képest. Szegeddel ellentétben a megye olvasótáborra nőtt 1979-ben is. A számbeli emelkedést — 548 olvasó — azonban bizonytalannak érezzük a megyei hálózat széttagoltságának adatait vizsgálva. A szolgálati helyek száma ugyanis 243, de a könyvtárak közül 122-ben mindössze 500 kötetet vagy még kevesebbet kínálnak az olvasóknak; csak 43 intézmény van, amelynek 5000 kötetnél és 18 olyan, amelynek 10 000 kötetnél nagyobb a gyűjteménye. A kis könyvtárakat az olvasó nehezen keresheti fel a neki alkalmas időben, mivel 150 szolgáltató hely heti 4 vagy még ennél is kevesebb órában van nyitva, és csupán 60 könyvtár nyitvatartási ideje éri el vagy haladja meg a heti 13 órát. A megyeszékhelyen kívüli négy városban nem akad egyetlen fiókkönyvtár sem, amelyben főhivatású könyvtáros tevékenykedne!

A VAS MEGYEI KÖNYVTÁRAK ÉRTESÍTŐJÉNEK 1980. évi első száma az elmúlt évi mérleggel kezdődik, s az előző évek gyakorlatának megfelelően mindhárom nagy hálózat teljesítményeit érté-

kelik a szöveges beszámolóok. A tanácsi hálózati jelentésből megtudjuk például, hogy a könyvtárai által 1979-ben beszerzett könyvek átlagára 40,30 Ft-ra emelkedett (az imént ismertetett Csongrád megyei híradó adatai szerint ez az érték Szegeden 37, a megye könyvtáraiban 35 Ft), s az értékelés felhívja a figyelmet a községi könyvtárak egy részének rossz működési feltételeire, rendszertelen működésére és a könyvtárosok mulasztásaira is. A legrosszabbak között felsorolt községi könyvtárak sorában található például *Nádasd*, ahol az 1482 lakosnak mindössze 4,3 százaléka olvasó, viszont ezek 45,5 kötetet (!) forgatnak évente, vagy a 341 lakosú *Rátót*, amelynek csupán 4,6 százalékot kitevő olvasótáborra 38,4 kötetet kölcsönzött az elmúlt évben! Az értékelés felhívja a figyelmet arra is, hogy évek óta nincs előrehaladás a községi könyvtárakban alkalmazott szakképzett munkaerők ügyében, hisz a megyének csak hét „C”-típusú könyvtárban dolgoznak főfoglalkozású könyvtárosok. A szakszervezeti könyvtárak jelentése kiemeli, hogy javult a könyvtár-bajárás gyakoriságának és az egy olvasóra jutó kötetforgalomnak a mutatója, ami főként a letéti cserék ütemességével, a központi könyvtár tulajdonában levő gépkocsi rendeltetésszerű használatával függ össze. Az iskolai könyvtárak munkájáról szóló értékelés szóvá teszi azt az évek óta emlegetett problémát, mely szerint az október 1-i állapotot tükröző statisztikai adatok csak kis lehetőséget nyújtanak az alaposabb elemzésekre. A kedvező állományadatokkal kapcsolatban megjegyzi a beszámoló, hogy az iskolai könyvtárak évi gvarapodásának egyharmadát az ajándékba kapott, ingyenes kiadványok alkotják: a könyvtárak többsége a fogvóeszközként nyilvántartandó tanári segédleteket, feladatgyűjteményeket, rendtartásokat, különféle tájékoztatókat is bevezeti a leltárkönyvvbe. Mivel az állomány 30 százaléka elavult, elhasználódott vagy fölös könyv, a következő időszak egyik fontos tennivalója az állomány apasztása. — A változatos híradószám egvén írásai a „B”-típusú könyvtárak műszaki állományáról, a megyei könyvtár reprográfiai szolgáltatásairól (az 1971. évi 3166-ról 1979-ben 10 946-ra emelkedett a szolgáltatott másolatok száma), valamint az idős emberek részére megszervezett házi kölcsönzési szolgálatáról, a szentgotthárdi körzeti általános iskola könyvtáráról, továbbá az SZMT könyvtár kisgrafikai vándorkiállításairól szólnak; a híradó könyvtárosi arcképcsarnoka pedig *Dézsi Mátvánét*, a szombathelyi Latex Fonó- és Szövővár szakszervezeti könyvtárának vezetőjét mutatja be.

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

IDEGEN NYELVŰ TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KÉZIKÖNYVEK közművelődési könyvtárak számára címmel alapvető fontosságú bibliográfiát adott ki a Könyvtartudományi és Módszertani Központ. Noha a KMK 1974 óta megjelenteti az Új Külföldi Kézikönyvek nevű negyedéves periodikumot, amely az idegen nyelvű, elsősorban a négy világnyelven közreadott kézikönyvekről, referenzművekről tájékoztat, ezek kiegészítésére és az időt álló lexikonok, szakszótárak, kézikönyvek, bibliográfiák lehető teljességgel való számbavételére néhány évenként külön is szükség van. Pálvölgyi Endre összeállítása válogató jellegű, válogatási időhatárát visszafelé azonban nem vonja meg a hetvenes évek elején, hanem a régebbi korok legfontosabb műveit is felveszi jegyzékébe. A rövid címleírások után nincsen magyar címfordítás, de a szükséges esetekben annotáció igazítja el a könyvtárost a tartalmi kérdésekben. Ugyancsak tartalmi információkat kínál a kiadvány beosztása is: az ETO szakrendjében csoportosított művek címleírásai azonban műfajok (bibliográfiák, repertóriumok, módszertani útmutatók, lexikonok, kézikönyvek, biográfiai, név- és címtárak, évkönyvek, rövidítésjegyzékek, kronológiák, szakszótárak stb.) szerint is tagolódnak. A 449 tételes jegyzéknek nincs külön mutatója. A kiadvány bevezetője jelzi, hogy rövidesen megjelenik a természet- és az alkalmazott tudományok kézikönyveit áttekintő, hasonló jellegű összegezés is. (Népművelési Propaganda Iroda, 62 l. — 9 Ft).

A KOMMUNISTA IFJÚSÁGI MOZGALOM SOMOGYBAN 1957—1977 címmel sajtóbibliográfiát jelen-

tett meg a KISZ Somogy megyei Bizottsága és a Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár. A könyvtár KISZ alapszervezetének öt tagja által összeállított repertórium a Somogy megyei sajtó anyagának feltárásával azt a célt szolgálja, hogy mindazokat eligazítsa, akik az ifjúsági szövetség helyi történetével szeretnének megismerkedni, továbbá segítse az ifjúsági vezetőket a mindennapi munkájukban felvetődő kérdések előzményeinek feltárása révén is. A megyei ifjúsági mozgalom 1977 utáni eseményeivel a repertórium azért sem foglalkozik, mivel 1978 óta negyedévenként napvilágot lát a megyei könyvtár „Somogy a sajtó tükrében” c. kiadványa. Az annotációkat nem tartalmazó, 2372 tételes összeállítás anyaga a KISZ életéhez, eseményeihez igazodó 47 szakcsoport szerint tagolódik, s tartalomjegyzékét tárgymutatónak is szánták az összeállítók. Ezenkívül a visszakeresést külön betűrendes mutató is segíti, amelyben elsősorban a helynevek és a cikkekben szereplő személyek neve a fő feltárási szempont. A kiadványt a megyei könyvtár sokszorosította, 300 példányban. (205 l.)

AZ AUDIO-VIZUÁLIS KÖZLEMÉNYEK című oktatástechnikai és tájékoztatótechnikai szakfolyóirat 1979. évi 4. számaként — külön számként — megjelent a lap 1964. és 1978. évek közötti első 15 évfolyamának összesített mutatója. Az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság szakmai információs tárcaközi bizottságának, a veszprémi Országos Oktatástechnikai Központnak és a Magyar Iskolatelevízióznak közös, évente hatszor megjelenő folyóiratát az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ adja ki, s ugyanő bocsátotta közre

Árkos Iván szerkesztésében a csaknem 1500 közleményt feltáró repertóriumot is. A mutatóban a hírek, felhívások, hirdetések nem szerepelnek, a feldolgozott közleményeket az érdeklődő tárgykörök, tantárgyak, szerzők és országok szerint keresheti; a rendszer vázát a tárgykörök szerinti mutató alkotja. Egy-egy cikk több helyen is szerepelhet. A könyvtárak és a médiatárak számbelileg meglehetősen szerény, mindössze 19 tételes címanyaga külön szakcsoportban található.

POLNER ZOLTÁN: A TEKNYÓKAPARÓ című folklor-gyűjtését adta ki 400 példányban, sokszorosításban a szegedi Somogyi Könyvtár. A „Csongrád megyei füzetek” sorozat 13. darabjaként megjelent mű a valószínűleg száz—százötven évvel ezelőtt élt, táltosként vagy garabonciásként tisztelt és félt, nagy jóstehetségű Teknyókaparóról szól, akit a Mindszent környékiek az öreg Teknyős néven emlegetnek. Polner Zoltán költő, újságíró, a megye szájhagyományának e jellegzetes, másutt nem ismert alakjáról és világvége-jövendöléseiről a nép körében még ma is élő történetek iránt érdeklődve a megye minden helységében járt, de végül is csak az érdemleges felvilágosítást nyújtó, 21 településen élő 151 adatközlő szavait vette fel hangszalagra. Munkájában először összefoglalja a Teknyókaparó alakjáról és jóslatairól gyűjtött adatokat és az informátorokra, valamint a szöveggondozásra vonatkozó tudnivalókat, majd a felvett anyagot publikálja a következő csoportosításban: Táltoshagyományok, Bibliai képzetek, Egyéb jóslatai. Először mindig a legérdekesebb, legfontosabb szöveget közli, s utána mindig utal a közlés

változataira is. (84 l. — 10 Ft)

„CSAK EGY VAN BELŐLE!” címmel az utolsó tíz év természet- és környezetvédelmi irodalmáról adott ki bibliográfiát a Miskolci Központi Orvosi Könyvtár a *Könyvtári tájékoztató* nevű sorozatának 12. füzeteként. *Gyúrfás Agnes* és *Czier Zsuzsa* összeállítású válogató jellegű, s évenkénti — egy-egy esztendőn belül pedig szerzői betűrendes — csoportosításban, annotációk nélkül sorolja fel 156 cikk, tanulmány, majd ugyancsak betűrendben több mint negyven könyv címét, végül a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei KÖJÁL igazgatójának tíz környezetvédelmi cikkét írja le, és megemlíti két új filmet is a környezet védelméről. A 300 példányban nyomtatott füzet anyagát név- és tárgymutató tárja fel. (40 l.)

A *KISKUNSAG MŰVESZETE* címmel a IX. kiskun napok szervező bizottságának és a Kiskun Múzeumnak megbízásából a szegedi Somogyi Könyvtár kiadta annak a honismereti tanácskozásnak az anyagát, amelyet 1978. október 9-én tartottak Kiskunfélegyházán, a Petőfi Könyvtár olvasótermében. A tanácskozás tárgyalási sorrendjében közölt előadás- és felszólalásszövegeket a tárgyhoz kapcsolódó ajánló bibliográfia egészíti ki, és a tájegység népművészetét jellemző néhány tárgy rajza is bekerült a gondosan szerkesztett füzetbe, amelynek használatát összevont tárgy-, hely- és személynév-mutató is megkönnyíti. (95 l. — 6 Ft)

AZ INFRASTRUKTÚRÁRÓL szól a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapesti gyűjteményének „Budapesti füzetek” c. kiadványsorozatában 5-ös sorszámmal megjelentetett bibliográfia, melyet Csomor Tibor állított

össze a főváros jelenkori infrastrukturális ellátásának helyzetét és fejlődését tárgyaló irodalomból. A 300 példányban közreadott jegyzék a főváros és körülötte levő településgyűrű lakásállományára, lakásellátottságára, ingatlankezelésére, közszolgáltatására, közlekedésére, hírközlésére, kereskedelmi ellátására, lakossági szolgáltatásaira, egészségügyi ellátására, környezetvédelmére és oktatásügyére vonatkozó, tízévesnél nem régebbi irodalomból válogat, a monográfiákon kívül számba véve az évkönyvek, gyűjteményes kötetek, adattárak megfelelő fejezeit és 30 szakfolyóirat cikkanyagát is. Az említett nagy ágazatokon belül kisebb csoportokra tagolódik a bibliográfia, amelynek címléírásai időrendben következnek egymás után. s a 951 tétel tartalmára rövid annotációk is utalnak. A színvonalas, igen időszzerű kiadvány végén egyetlen mutató — szerzői névmutató — található. (240 l. — 22,50 Ft)

A TEMELŐBERENDEZÉSEK MEGBÍZHATÓSÁGÁRÓL szól az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ „A tudomány és technika újdonságai magyar nyelven” című ajánló bibliográfiai sorozatának 101. sz. füzete, amelyet Szabó Bendegúz állított össze, s ő készítette a száz munkát — ezúttal néhány öt évnél ré-

gebben megjelent dokumentumot is — számba vevő jegyzék tételeinek annotációit is. A bibliográfia foglalkozik olyan kérdésekkel is, mint a számítógép a megbízhatóság szolgálatában, a termékek minősége és megbízhatósága, a rendszerek megbízhatósága, megbízhatósági vizsgálatok stb. (57 l soksz.)

AZ OLIMPIÁRA színes könyvjeleket adott ki a Székesfehérvári SZMT Központi Könyvtár. A városképeket, a tárgyaló városról szóló idézeteket és olimpiai vonatkozású közléseket tartalmazó könyvjelek közül kettő Moszkváról, egy-egy Leningrádról, Kijevről, Minszkről és Tallinnról készült.

BABITS MIHÁLY ÉS ESZTERGOM címmel a Tatabányai Megyei Könyvtár a „Komárom megyei honismereti kiskönyvtár” sorozatban 520 példányban, sokszorosításban megjelentette Csukly László kitűnő összeállítását a költő és a város kapcsolatáról, amelynek az ad különös jelentőséget, hogy Babits a húszas évek elején telket vásárolt az esztergomi Előhegyen, s ott 1941-ben bekövetkezett haláláig feleségével, Török Sophie-val sok időt töltött el, és háza számos versének szülőhelye, valamint jeles irodalmi találkozások színhelye is lett. A tanulmány arra törekszik, hogy Babits esztergomi letelepedésének gyökereit is felderítse, s az okokat a költő szekszárdi gyermekkorának hasonló környezeti adottságaiban, a szülővárosához fűződő emlékekhez való ragaszkodásban mutatja ki. Ezért foglalkozik a szekszárdi szülőházzal, a tájjal, majd jellemzi Babitsot, az embert, foglalkozik családi életével, az esztergomi Előhegyre telepedés körülményeivel, az épülettel és kertjével, az Esztergomban született versekkel, a Babits-ház látogatóival, a költő betegségei-

vel, utolsó időszakával, végül a ház — ma emlékműzeum — utóéletével. Csukly László munkája az életrajz alapjául elsősorban Babits műveit használta fel, ezeket idézi, de a kortársak emlékezéseit, vallomásait is felhasználta. Az olvasmányos, érdekes munkát több fénykép egészíti ki. (68 l., 8 t.)

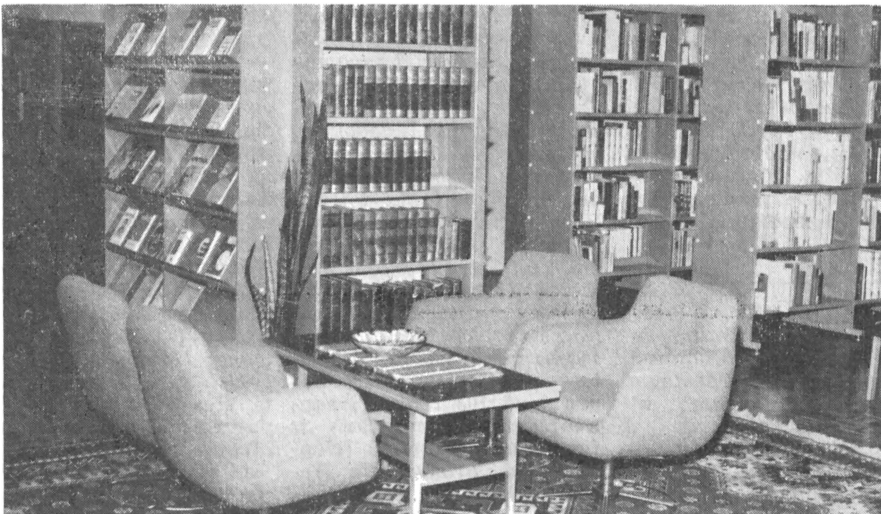
AZ IPARFEJLESZTÉS, IPARTELEPÍTÉS A tárgya a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár „Budapesti füzetek” nevű sorozatában 6-os sorszámjelzéssel kiadott bibliográfiának. A Budapest Gyűjtemény e sorozatának legújabb termékét Csomor Tibor állította össze a gyűjtemény állományára támaszkodva, főként 18 folyóirat anyagának felhasználásával. Az elmúlt tíz év szakirodalmából válogató bibliográfia három fejezetre oszlik (Ipartelepítés, területfejlesztés; Iparfejlődés, településfejlesztés; Iparfejlesztés, ipartelepítés), s a fővárosi iparral kapcsolatos irodalmat az agglomerációval összefüggésben tárgya fel. Az összeállításnak mind a 101 tételéhez néhány mondatos annotáció is tartozik. (39 l. — 5 Ft)

AZ ÁLLOMÁNYÉPÍTÉS KÉRDÉSEI A KÖZÉPFOLKŰ KÖNYVTÁRAKBAN címmel a Könyvtártudományi és Módszertani Központ kiadta Kertész Károly tapolcai könyvtárigazgató tanulmányát. A „B”-típusú könyvtárak állományának tartalmával, a funkciók és az állomány összefüggéseivel, az olvasói rétegek és az állományépítés kapcsolataival, a gyűjtőkör kialakításával, az állományépítés és az apasztás kérdéseivel, a gyűjteményszekkel és a dokumentumtípusokkal, valamint a könyvtárközi állományépítési együttműködéssel foglalkozó munka jó összefoglalása a tárgyalat könyv-

tári tevékenységi ágazat korszerű ismeretanyagának. A tanulmány nem feledkezik meg a nem hagyományos könyvtári dokumentumoknak (diafilm, mikrofilm, hangzó anyagok) az állományban játszott szerepéről, és külön is szól a nemzetiségek lakta települések anyanyelvű állományával összefüggő tudnivalókról. Az értékes összefoglalásban „A helyismereti gyűjtemény” című fejezetet Tuba László mosonmagyaróvári könyvtárigazgató írta. A füzet végén levő 103 tételes irodalomjegyzék önmagában is figyelmet érdemel. (Népművelési Propaganda Irodala 1979. [1980] 47 l. — 7 Ft)

AUGUSZTUS 1-IG A SZERKESZTŐSÉGBE ÉRKEZETT PERIODIKUS KIADVÁNYOK MUNKA-BESZÁMOLÓK: Eseménynaptár. Módszertani útmutatás, ajánló bibliográfia és kiállítási segédanyag a negyedév fontosabb eseményeire. 1980/3. (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár — Könyvtártudományi és Módszertani Központ); [Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, „Gyászkeretes bibliográfiák”:] Komlós Aladár (1892—1980); *Gazdaságpolitikai Tájékoztató* 47. [1980] május (Balassi Bálint Megyei Könyvtár, Salgótarján); *Irodalomkutatók*. Az általános és nyilvános könyvtárakban elvégzett irodalomkutatások jegyzéke. 1980. június—július (Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); *Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom. Referáló lap*. 1980/1. sz. (OSZK KMK); *Könyvtári Tájékoztató*. 1980/7. sz. (július) (Nagyközségi-Járásai Könyvtár, Edelény); *Külföldi Pedagógiai Információ*. Név- és tárgymutató 1979. (Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum.); *Külföldi Pedagógiai Információ*. 1980/1—2. sz. (OPKM); *Külföldi Társa-*

dalomtudományi Kézikönyvek. Országos gyarapodási jegyzék. 1980/1. sz. 9124 — 10 030. tétel. (Országos Széchényi Könyvtár); *Magyar Pedagógiai Információ*. 1980/1—2. sz. (OPKM); *OMKDK Híradó*. 1980/5—6. sz. (Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ); *Somogy a sajtó tükrében. A megyei Könyvtár sajtófigyelője*. 1980. második negyedév. [Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár, Kaposvár]; *Somogyi Honismereti Híradó*. 1980/1. sz. (Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár, Kaposvár); *Szabolcs-Szatmár Megyei Irodalom. Bibliográfia, repertórium, eseménynaptár. A megyei könyvtár helyismereti tájékoztatója*. 1980/1., 1980/2., 1980/3. sz. (Móricz Zsigmond Megyei Könyvtár, Nyíregyháza); *Tájékoztató a külföldi közgazdasági irodalomról*. „A”-sorozat. *Referátumok*. 1980/7. sz. „B”-sorozat. *Bibliográfia*. 1980/7. sz. (Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem. Központi Könyvtár); *Tájékoztató a Vas megyéről szóló irodalomból*. 1980. június (Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); *Tájékoztató jegyzék vezetői számára*. 1980/6. sz., június (Hajdú-Bihar megyei Könyvtár, Debrecen); *Tájékoztató külföldi szociológiai folyóiratokról*. 1980/5., 1980/6. sz. (FSZEK); *Új könyvesbeszerezések*. 1980/3. sz. (Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ); *Unesco kiadványok 1978—1979. Válogatott bibliográfia* (Magyar Unesco Bizottság — Országgyűlési Könyvtár); *Vas megye Irodalma*. 1979. ápr. 1.—jún. 30. (A Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár [Szombathely] bibliográfiai füzetei 62.). (Kny. a Vasi Szemle 1980/2. számából); *Zenei Szakirodalmi Tájékoztató*. 1978/4. sz. (okt.—dec.) (Állami Gorkij Könyvtár). — *Az Országos Széchényi Könyvtár 1979. évi beszámolója*.

***A Mezőgépipari Szövetkezeti Közös Vállalat
legújabb terméke a
TÉKA
könyvtári bútorcsalád***

Tartóoszlop: bútorlap; laminált tölgy

**Polc: lemezpolc; rilzánózott vagy festett felületkezeléssel,
a kívánt színben**

**I. és II. jelű változatban, a megrendelő által meghatározott
polcosztással készül**

Polcállítási lehetőség: 5 cm-enként

**Magasság az I. jelűnél: 150 cm, 180 cm, 210 cm, 270 cm,
a II. jelűnél: 150 cm, 180 cm, 210 cm**

Díjtalan tanácsadás

Gyártja és forgalmazza:

Mezőgépipari Szövetkezeti

Közös Vállalat, Szany

Ügyintéző: Németh László

Postacím: TÖVÁLL

Szany, Ady E. u. 9317

PAPP GYÖRGY
ex libriseiből
és egyéb grafikáiból
(Cikkünket lásd az 556. oldalon)

in aranyosbors beldung (magas nypnes)